

ОБЛАСТ МОНТАНА
СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ

2005-2015 г.

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ.....	3
1. ГЕОГРАФСКО ПОЛОЖЕНИЕ.....	4
2. ДЕМОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА	6
3. ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ	9
3.1. Място в националната икономика.....	9
3.2. Отраслова структура на икономиката.....	9
3.3. Териториално разпределение на икономическата активност	13
3.4. Инвестиционна активност.....	16
3.5. Структура на стопанските единици	17
3.6. Промисленост	20
3.7. Иновации и модернизация	22
3.8. Пазарна инфраструктура - пазар, търговия, услуги.....	23
3.9. Селско стопанство и хидромелиорации.....	23
3.10. Горско стопанство.....	30
3.11 Туризъм.....	32
4. СОЦИАЛНА СФЕРА	33
4.1. Социални характеристики и жизнен стандарт	33
4.2. Заетост, икономическа активност и безработица	35
4.3. Здравеопазване и социални услуги	37
4.4. Образование.....	38
4.5. Култура и културно наследство.....	41
5. ТЕХНИЧЕСКА ИНФРАСТРУКТУРА.....	43
6. ТЕРИТОРИАЛНА СТРУКТУРА.....	48
7. ОКОЛНА СРЕДА.....	51
7.1. Въздух, води, почви	51
7.2. Организация на сметосъбирането и депа за битови отпадъци	54
7.3. Защитени територии и биологично разнообразие	58
8. АНАЛИЗ НА СИЛНИТЕ И СЛАБИТЕ СТРАНИ, ВЪЗМОЖНОСТИТЕ И ЗАПЛАХИТЕ /SWOT - АНАЛИЗ/	60
9. СТРАТЕГИЧЕСКА ЧАСТ	62
10. ИЗПЪЛНЕНИЕ, МОНИТОРИНГ И АКТУАЛИЗАЦИЯ НА ОБЛАСТНАТА СТРАТЕГИЯ.....	70

ВЪВЕДЕНИЕ

Областната стратегия за развитие се изработва на основание закона за регионалното развитие. Стратегията определя дългосрочните цели и приоритети за развитие на областта и е изготвена в съответствие с Националната стратегия за развитие и Регионалния план за развитие на Северозападния район за планиране. Областната стратегия е тясно свързана и с Общинските планове за развитие, за които тя е основен ориентир, източник на идеи и стратегически документ за разработване на конкретни мерки в тях.

Областната стратегия се разработва на основата на принципите за единен подход за планиране и програмиране, концентрация на ресурсите за постигане на целите за регионално развитие, партньорство, публичност и прозрачност на всички нива на планирането и програмирането, допълване на финансирането от национални публични източници при съвместно финансиране с други източници, междуведомствена координация в целия процес на планиране и изпълнение, съгласуване с другите структуроопределящи политики и инструменти на регионално, национално и международно равнище.

Областната стратегия е документ, който се разработва и ще бъде приложен на практика в партньорство с всички заинтересувани участници на регионално ниво. Това са общините, национално представените организации на работодателите и на работниците, и служителите, граждански сдружения и неправителствени организации, работещи в областта на регионалното развитие, регионалните поделения на органите на централната власт. Обществените партньори ще участват и в наблюдението, оценката и контрола по прилагането на стратегията. По този начин ще се осигури широка обществена подкрепа и прозрачност при прилагането на документа. Хоризонтът на стратегията за развитие обхваща периода 2005 – 2015 г.

Съгласно изискванията на Закона за регионално развитие и Методическите указания за разработване на областните стратегии за развитие, стратегията съдържа само основните цели, приоритети и мерки(действия), насочени към реализиране на целите, без конкретни проекти с инвестиционен характер, които ще се предвидят за включване в общинските планове за развитие. Съдържанието на стратегията за развитие на област Монтана включва аналитична, стратегическа част и схема за устройство.

Стратегията има характер на отворен документ, който може да се развива, усъвършенства и актуализира в съответствие с динамично променящите се условия. Това изисква постоянна дейност на всички заинтересувани участници в областта и предполага създаването на добра организация и координация.

Областната стратегия е създадена от екип на областната администрация, като е използвана информация, предоставена от общините, държавните институции на местно ниво, статистическо бюро Монтана, фирми, неправителствената организация “Агенция за регионално развитие и бизнесцентър 2000”.

1. ГЕОГРАФСКО ПОЛОЖЕНИЕ

Област Монтана заема централната част на Северозападна България с обща площ от 3 635 кв. км, което е 3,2 % от територията на Република България. Северна граница на областта е река Дунав, която е и държавна граница с Румъния. На югозапад областта граничи със Сърбия, на юг е ограничена от северните склонове на Стара планина. Съседна област в западна посока е Видин, в източна - област Враца и в южна посока - област София.

Важно предимство на областта, свързано с местоположението ѝ, е фактът, че през територията ѝ минават два от европейските транспортни коридори от мрежата TINA - коридор № 4(път E 79) Видин-Монтана-Враца-София-Кулата(РІР I-1) и коридор № 7(река Дунав). През територията на област Монтана преминава и най-краткият път от Видин за София – второкласен път II - 81 през Старопланинския проход Петрохан, който обслужва и пристанище Лом, като му осигурява връзка с гръцкото пристанище Солун. Тези фактори могат да имат стимулиращо влияние върху общото развитие на промишлеността, селското стопанство, търговията и туризма в областта.

Административно областта е разделена на единадесет общини: Берковица, Бойчиновци, Брусарци, Вършец, Вълчедръм, Георги Дамяново, Лом, Медковец, Монтана, Чипровци и Якимово. Областите Монтана, Видин и Враца съставят Северозападния район за планиране.

Природни ресурси

Релефът на област Монтана е много разнообразен. Северната част на областта е разположена в Дунавската равнина, а в южна посока релефът постепенно преминава в планински, като обхваща части от Предбалкана. Южните части на областта включват територията на най-масивния дял на Западна Стара планина с най-висок връх Ком – 2 016 м.

Тук се намира и Петроханската седловина, през която минава най-краткият път от Северозападна към Югозападна България. Склоновете на Стара планина са обрасли с широколистни и иглолистни гори.

Климатът в региона е умереноконтинентален, със студена зима и топло лято. Средната годишна температура е 11,1 градуса.

Главните реки са Огоста, Цибрица и Лом. Те са с малки водни количества и практически имат малко значение за напояване. На територията на област Монтана се намират язовирите “Огоста” и “Среченска бара” и около 50 броя микроязовири с местно значение.

Язовир “Огоста”, изграден на р. Огоста като част от напоителна система, е най-големият язовир в Република България със земно-насипна стена и един от най-големите на Балканския полуостров, с водовместимост 500 млн. куб.м. Язовир “Среченска бара“, с полезен обем 15,5 млн. куб. м е изграден като източник за водоснабдяване на областните градове Монтана и Враца, градовете Берковица, Мездра и други селища от двете области.

Минералните извори са сред ценното природно богатство на областта. С национално значение са топлите минерални извори в община Вършец - гр. Вършец и с. Спанчевци, използвани за лечение сърдечно-съдови заболявания, заболявания на централната и периферната нервна система, ендокринно-обменни, на опорно-двигателния апарат и др. Извори с топла минерална вода, които могат да имат стопанско значение, се намират в с. Бързия, а също в селата Боровци и Замфирово община Берковица.

Почвите имат ясно изразено зонироване в посока север-юг. Дунавската равнина се характеризира с плодородните черноземни почви, в Предбалкана са разпространени сиви горски почви, а в Старопланинската част - кафяви горски и планинско-ливадни почви. Характеристиките на преобладаващата част от почвите са много благоприятни за развитие на основните отрасли на земеделието и животновъдството. В община Берковица има специфични благоприятни условия за отглеждане на ягоди и малини.

Полезните изкопаеми в областта са с местно значение, предимно строителни материали - варовик, индустриални минерали, гранит, диабаз. В община Чипровци има флуоритово находище.

Проучено е находище на лигнитни въглища в Ломския въглищен басейн между реките Цибрица и Лом, на площ около 300 кв.км, които са с ниска калорична стойност и не се експлоатират. Железни, сребърни и оловни руди има в община Чипровци /Стара планина/, където добивът е прекратен, медни, сребърни и златни – при селата Говежда, Дива Слатина, Дълги Дел и Копиловци.

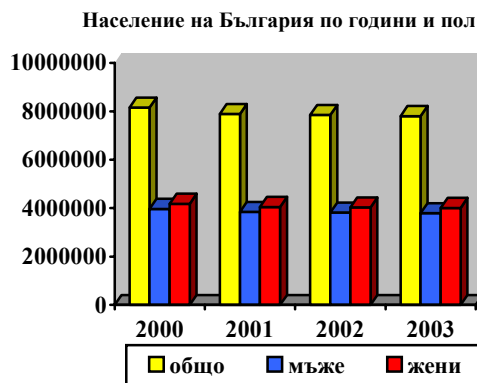
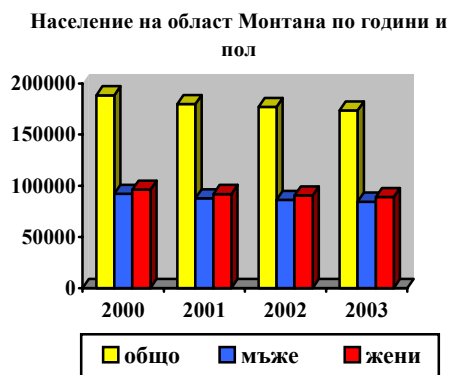
С по-голямо стопанско значение са залежите на глини и мергели. Находища на огнеупорни глини има при с. Клисурица и при с. Долна Рикса. На територията на областта действат кариери за открит добив на строителни материали - варовик, пясък, глина, баластра.

Като цяло количеството и качеството на полезните залежи не позволяват развитието на добивни производства със сериозно стопанско значение.

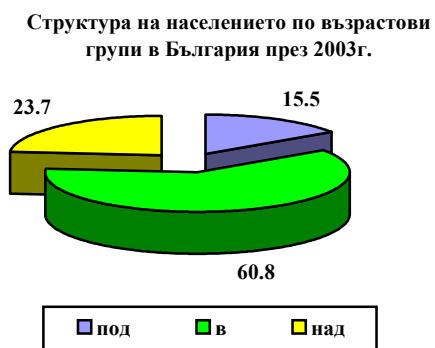
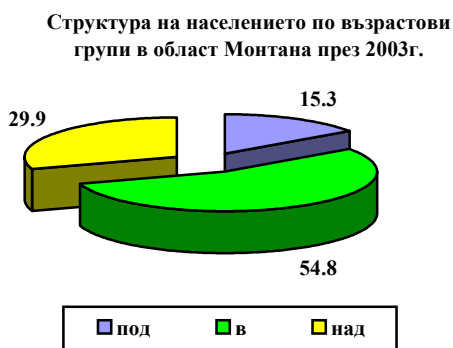
Горско богатство включва масиви от бук, дъб, цер, бял бор, черен бор и смърч. Разпространени са много билки, някои от които са жълт и червен кантарион, риган, маточина, бял равнец, липа, черен бъз, черен и червен глог, червен божур и др. В горите на Старопланинските склонове се срещат характерните за този географски пояс разнообразни животински видове. Разпространени са сърна, благороден елен, елен лопатар, дива свиня, заек, фазан. По отношение на животинския свят Дунавският район е забележителен с богато видово разнообразие на птици. Установени са над 100 вида птици, по-голямата част от които са постоянни, а други са преминаващи.

2. ДЕМОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА

Към 31.12.2003 г. населението на област Монтана е 173 596 души (170 217 към 31.12.2004 г.) или 2.23% от общото за страната (7 801 273), със средна гъстота от 47.7 души на кв.км. при 70.3 средно за страната. Спрямо предходната година намалението е с 1.9% общо, като мъжете са с 1795 по-малко, а жените с 1572. Това са сравнително високи стойности, съпоставени със средното за страната, където общото намаление е с 0.6%.

Анализът на възрастовата структура показва задълбочаване на процеса на остаряване на населението. Показателен за това е коефициентът за възрастова зависимост, отразяващ съотношението между броя на населението до 15 навършени години към населението над 65 години. И ако за страната стойността му е 45.5%, то за област Монтана е 58.1%. Остаряването на населението води до промяна в неговата основна структура – разпределение в под, във и над трудоспособна възраст. През 2003 година 54.7% от общото население на област Монтана е в трудоспособна възраст при 60.8% за страната. Увеличението в тази категория до голяма степен се дължи на направените законодателни промени при определяне на възрастовите граници. Сред населението под трудоспособна възраст се очертава трайна тенденция на намаление. През 2001 година неговата стойност за областта е 15.8% при 16.3% за страната, докато през 2002 намалява до 15.6% за областта при 15.9% за страната, а през 2003 е 15,3% за областта при 15,5% за страната. Населението над трудоспособна възраст през 2003 година е 29,9% за областта при 23,7% за страната, като намалението спрямо предходната година е породено от естественото движение чрез високата смъртност в тези възрасти и законодателното преминаване на долните възрасти към предходната възрастова група.

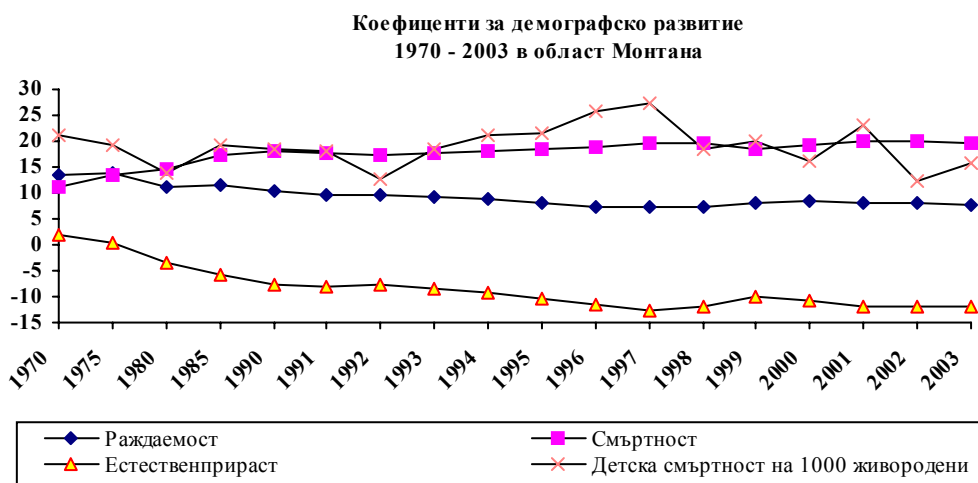
Приложената по-долу таблица илюстрира разпределението на населението по общини - общо и по възрастови характеристики. Данните сочат, че населението е разпределено

неравномерно на територията на общините в областта, като е силно концентрирано в областния център(34,6%), докато около 3 % живее от във всяка от общините Георги Дамяново, Чипровци, Якимово и Медковец.

Населението в над трудоспособна възраст само на община Монтана е под средното за страната, докато във всички останали общини то е значително над този показател. В общините Бойчиновци, Брусарци, Медковец, Чипровци и Якимово в тази категория попада над 40 % от населението им, а в община Г. Дамяново - над 50 %.

Общини	Общ брой	Дял %	Под трудоспособна възраст		В трудоспособна възраст		Над трудоспособна възраст	
			Брой	Дял %	Брой	Дял %	Брой	Дял %
Област Монтана	173 596	100	26 604	15,3	95 012	54,8	51 980	29,9
Берковица	21709	12,5	3509	16,2	11891	54,8	6309	29,1
Бойчиновци	11574	6,67	1673	14,5	5216	45,1	4685	40,5
Брусарци	6402	3,7	877	13,7	2844	44,4	2681	41,9
Вълчедръм	12296	7,1	1954	15,9	5546	45,1	4796	39,0
Вършец	9445	5,4	1643	17,4	4802	50,8	3000	31,8
Георги Дамяново	3594	2,07	384	10,7	1366	38,0	1844	51,3
Лом	33485	19,3	5505	16,4	19263	57,5	8717	26,0
Медковец	5237	3,0	661	12,6	2160	41,2	2416	46,1
Монтана	59979	34,6	9308	15,5	37649	62,8	13022	21,7
Чипровци	4523	2,6	398	8,8	2076	45,9	2049	45,3
Якимово	5352	3,1	692	12,9	2199	41,1	2461	46,0

Област Монтана се характеризира с едни от най-високите стойности на отрицателен естествен прираст. Това се дължи на ниския коефициент на раждаемост, но най-вече на високите стойности на смъртност. През 2003 година коефициентсј на раждаемост за областта е 7,7‰ при 8.6‰ за страната, а коефициентът на смъртност е 19,8‰ за областта, при 14.3‰ за страната.

През 2003 година в областта са живородени 1343 деца, от които 896 в градовете и 447 в селата. В сравнение с предходната година са родени с 108 деца по-малко. Като тенденция се очертава нарастване на извънбрачните живородени като брой и като относителен дял, съответно 838 извънбрачни при 505 брачни през 2003 година и 779 извънбрачни при 672 брачни през 2002 година.

Коефициентът на детска смъртност е показател, който е много чувствителен към промените в динамиката на величините, от които се изчислява. През 2000 година стойността му за област Монтана е 16.0‰ при 13.3‰ за страната; през 2001 година достига до 23.3‰ за областта при 14.4‰ за страната, през 2002 година стойността му пада до 12.4‰ за областта при 13.3‰ за страната, а през 2003 е 15,6 ‰ за областта при 12,3‰ за страната. Детската смъртност се характеризира с големи различия по признака “местоживеене” – докато в градовете на областта през 2003 година тя е 12,2‰, то в селата е 21,9‰.

През 2003 година в област Монтана са умрели 3566 души, т.е. смъртността е 19,8‰, докато за страната стойността е 14.3‰. Тези различия до голяма степен се дължат на относително високия дял на застаряващото население в региона..

Промените в раждаемостта и смъртността определят измененията на естествения прираст. През 2003 година при стойност – 5.7‰ средно за страната, за областта той е –12,1‰. За намаляването на населението в областта допринася и отрицателния механичен прираст. Ако през 2003 г. на територията на областта са се заселили 3964 души, то изселилите се са 5205, или механичният прираст е –1241.

Структурата на населението по образование, според данните от двете последни преброявания, е показана в приложената таблица:

Образование	Преброяване 1992 г. (дял в %)	Преброяване 2001 г. (дял в %)
Висше	7,04	9,43
Средно	29,38	36,63
Основно и начално	54,55	45,81
Неграмотни и незавършено основно	1,92	7,54

Наблюдава се тенденция за увеличение на дяловете на завършилите висше и полувисше образование и на тези със средно образование, но също така и значителен ръст на незавършилите начално образование и неграмотните - от 1,92% през до 7,54% през 2001г. Най-висок дял неграмотни има в общините Вършец(10,38%), Вълчедръм(9,06%), Брусарци(9,02%), Берковица(8,78%), Медковец(8,39%) и Якимово(8,15%). Увеличил се е броят на хората със средно образование за сметка на намаляване на хората с основно и начално образование. Като цяло образователната структура е подобрена, но е обезпокоителна тенденцията за ускорено нарастване на броя на неграмотните и незавършилите основно образование.

По данни от преброяването през 2001 г., разпределението на населението на област Монтана по **етническа принадлежност** е на две основни групи: българска - 86,4% и ромска(циганска) – 12,5%. Другите етноси съставляват 1,1%. Според данните от предходното преброяване на населението през 1992 г. ромското население е съставлявало 9,16% от общия брой, т. е. отчита се растеж на ромската група при намаляващ общ брой на населението. В общините Якимово, Бойчиновци и Брусарци делът на ромите е над 15%, в община Лом е 18,47%, а в община Вълчедръм - 20, 16% от общия брой на населението.

Основно **вероизповедание** е източно православно християнство – 92,3% от населението.

Анализът на съществуващото демографско състояние очертава тенденция за критично намаляване на общия брой на населението във всички населени места на областта и обезлюдяване на по-малките и отдалечени селища. Този проблем следва да бъде обект на внимание от властите на всички нива и да получи стабилна подкрепа и решение на национално ниво чрез създаване на икономически стимули за развитие, които да помогнат за преодоляване на демографската криза.

Обща оценка на демографската ситуация:

- Отрицателен естествен и механичен прираст в резултат от спада на раждаемостта и миграцията. Все повече млади хора напускат областта;
- Влошаване на възрастовата структура, поради ниската раждаемост, високата смъртност и миграцията. Висока детска смъртност в селата;
- Постоянно намаляване на общия брой на населението със стойности по-високи от средното за страната и увеличаване на ромското население в областта;
- Изключително неблагоприятна възрастова структура и малък брой на населението в общините Георги Дамяново, Бойчиновци, Брусарци, Медковец, Чипровци и Якимово.

В сравнение с демографското състояние на другите области от страната, област Монтана е в една от най-неблагоприятните позиции. Това означава, че областта не е привлекателно място за живеене и ако няма промени в социално-икономическото състояние на региона, през следващите години може да се очаква задълбочаване на неблагоприятните тенденции, които ще се превърнат в сериозна пречка за икономическото развитие на областта.

3. ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

3.1. Място в националната икономика

През последното десетилетие икономиката на областта беше силно засегната от процеса на реструктуриране. След 1999г. се очертават някои положителни тенденции в развитието ѝ, но въпреки това областта остава една от най-слабо развитите в страната, както и Северозападният район за планиране като цяло.

По данни на НСИ след 1999 г. се отбелязва тенденция на нарастване на БВП по текущи цени и на човек от населението. Приносът на областта към формирането на националния БВП за периода след 1999 г. е сравнително постоянен – около 1,6% при 2,23% дял на населението на страната за 2003 г. На един жител в областта се падат 2 917 лв. от БВП, при 4 109 лв. средно за страната, или 71 % от средния БВП на човек. Делът на БВП на човек за област Монтана е 80,18% от средното за Северозападния район за планиране. За периода 2000-2003г. по показател БВП на човек областта се нарежда на едно от последните места в страната, като само областите Кърджали и Пазарджик имат по-ниски стойности.

Област Монтана е на второ място по брой на предприятията от нефинансовия сектор в СЗР. В областта през 2003 г. работят 36% от предприятията в СЗР, които притежават 8, 57% от ДМА(при 11,1% за 2002 г.). Делът на нетните приходи от продажби на предприятията от областта спрямо СЗ район за планиране за 2003 г. е 24,8% (при 23,84% за 2002 г.), което я нарежда на второ място по този показател.

Произведената брутна добавена стойност за 2002 г. възлиза на 460 млн.лв. и по този показател областта е на второ място в СЗР след област Враца.

От общата брутна добавена стойност 57,2 % идва от предприятията в сектор “Услуги”, следван от сектор ”Селско и горско стопанство”- 27.6%. Сектор “Индустрия”, поради големия размер на междинното потребление осигурява само 15,2% от добавената стойност на областта. За сравнение - средните стойности за страната са следните: сектор “Услуги ”- 58,8 %, сектор “Индустрия” - 29, 08 % и сектор “Селско стопанство” - 12,12 %.

3.2. Отраслова структура на икономиката

Икономиката на областта се характеризира с отраслово разнообразие. Запазени са някои от основните индустриални отрасли, други са преобразувани, променено е съотношението между отраслите.

В периода след 1999 г. в икономическата структура на областта преобладава **индустрията с 46,5%** от приходите от продажби, **49,5%** от всички заети и **66,3%** от ДМА. Услугите имат най-висок дял в приходите от продажби - **50,3%** и съответно **45,8 %** от заетите и **26,9 %** от ДМА. Делът на **аграрният сектор** е **3,2%** от продажбите, **4,7 %** от заетите и **6,8 %** от ДМА.

Таблицата илюстрира **приходите от продажби на предприятията** от нефинансовия сектор по икономически дейности в област Монтана за периода 2001-2003 г. по цени на съответната година.

ИКОНОМИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ	ХИЛ. ЛВ.			
	2001	2002	2003	Дял за 2003 г.
ОБЩО	414356	485239	529036	100,0 %
Селско, ловно, горско и рибно стопанство	22380	23829	17188	3,2 %
Добивна промишленост	2889	4569	6152	1,2 %
Преработваща промишленост	154284	174447	205152	38,8 %
Произв и разпред. на ел. и топлинна енергия, газообразни горива и вода	6742	7336	9171	1,7 %
Строителство	23188	20935	25416	4,8 %
Търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили и мотоциклети, на лични вещи и стоки за домакинството	157440	203240	206453	39,0 %
Хотели и ресторанти	7949	9442	10277	1,9 %
Транспорт, складиране и съобщения	21922	20814	22559	4,3 %
Операции с недв, имоти, наемод, дейност и бизнес услуги	9944	9372	10684	2,0 %
Образование	223	278	889	0,2 %
Здравеопазване и социални дейности	4858	8772	12785	2,4 %
Други дейности, обслужващи обществото и личността	2537	2205	2310	0,4 %
Аграрен	22380	23829	17188	3,2 %
Индустрия	187103	207287	245891	46,5 %
Услуги	204873	254123	265957	50,3 %

От реализираните през 2003 година нетни приходи от продажба на продукцията, стоки и услуги в размер на 529 036 хил. лв. приносят на обществения сектор е 25 млн.лв, а на частния - 504 млн.лв. Частният сектор има доминиращо значение и в осигуряването на заетост с дял от 74,08 %.

Индустриалният сектор е водещ в областната икономика. В неговата структура доминиращо значение има преработващата промишленост. През 2003 г. в отрасъла работят 12,9% от фирмите в областта. Преобладаващата част са микрофирми и малки с до 50 заети, но най-голям брой от действащите средни и големи фирми са в този отрасъл. Произведената продукция в отрасъла определя облика на областната икономика. Подотрасъл “Преработваща промишленост” осигурява 28,17% от заетостта и 33,04% от нетните приходи от продажби. Водещи по нетни приходи от продажби са и подотраслите “Металургия и производство на метални изделия, машини -17,04 %”, “Производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия” – 8,9 % от приходите от продажби и “Производство на текстил и облекло” - 5,3 %.

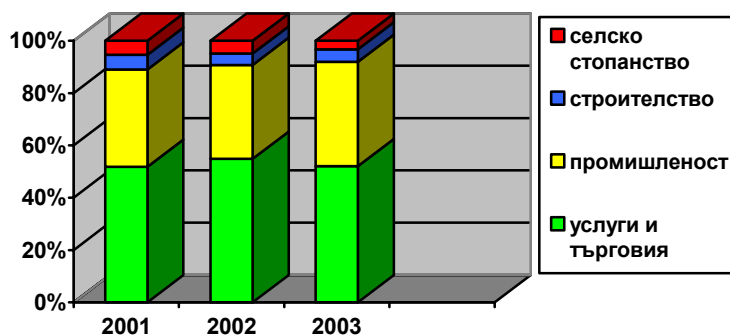
Услугите са втори по значение сектор, в който работят 23,45% от всички заети. В неговата структура отрасъл “Търговия, ремонт и техническо обслужване” има най-голям дял в приходите от продажби –39,02 % за 2003 г. Най-голям брой от действащите стопански единици в областта работят именно в този отрасъл – 2072 бр., което е 50,54% от всички. Това е отрасълът с най-голям брой микрофирми с до 10 заети – 96,6%. Отрасълът формира 40,96 % от нетните приходи от продажби и 13,74% от заетостта. Отрасълът е много динамичен, а

фирмите, работещи в него съставляват гръбнака на малкия семеен бизнес. Тези фирми проявяват най-голяма гъвкавост по отношение на пазарната конюнктура, но са и най-малко стабилни финансово. Втори по значение подотрасъл е “Транспорт, складиране и съобщения”. Делът му в нетните приходи от продажби е 3,8%. След преструктурирането му в транспортния отрасъл работят 4,68% от стопанските единици и 6,59 % от заетите. Създадени са частни фирми, предоставящи услуги за обществени пътнически превози,товарни превози и таксиметрови услуги.

Структуроопределящо значение за сектора и за областната икономика има пристанище Лом, което може да бъде наречено «врата на България към Централна и Западна Европа». Националното значение на пристанището се обуславя от стратегическото място на гр. Лом, който се явява най-ефективна връзка между два европейски транспортни коридора - коридор № 7- р. Дунав и коридор № 4, свързващ реката със Солун. Товарите от пристанището достигат на запад до Регенсбург и Дуйзбург, Германия, а на изток и юг - до страните от Черноморския и Средиземноморския басейни. Изградената инфраструктура осигурява директна сухоземна връзка Лом - Солун. Пристанище Лом реализира около 40% от българския товарооборот по р. Дунав. За 2004 г. неговият дял е 24% от обработените товари в пристанищата(за сравнение делът на пристанище Русе е 34%).

Аграрният сектор, традиционен за областта, претърпя тежка криза, от която трудно и бавно излиза. Показателни за това са данните за дял от продажбите, който е 3,24%, дялът на заетите - 3,91 % и броят на стопанските субекти - 3,6% от всички. Секторът е база за развитие на преработващата промишленост, но за успешното му функциониране се необходими инвестиции в нова техника, производствени технологии, подобряване на сортовете в растениевъдството, породния състав на животните. През 2003 г. се отбелязва намаляване на приходите от продажби в аграрния сектор, докато при индустрията и услугите има растеж. Основни причина за това състояние са недостигът на инвестиции, раздробената собственост, остарялата техника.

Нетни приходи от продажби 2001 – 2003 г. по сектори в %

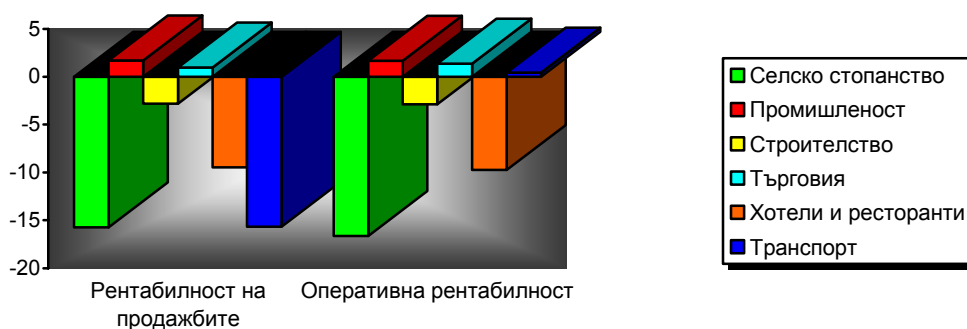
Отрасли	Предприятия - брой		Нетни приходи от продажби - хил.лв.		Дълготрайни материални активи - хил.лв.	
	2002 г.	2003 г.	2002 г.	2003 г.	2002 г.	2003 г.
Общо	3760	4099	485 239	529 036	192609	197872
Селско, горско стопанство, лов и риболов	141	147	23 829	17 188	6998	13 382
Промисленост	483	537	186 352	220 475	113692	121 638
Строителство	117	134	20 935	25 416	6892	9 586

Търговия, ремонт и техническо обслужване	1974	2072	203 240	206 453	22803	21 077
Hotели и ресторанти	441	449	9442	10 277	8331	9 339
Транспорт, складиране и съобщения	169	192	20814	22 559	21348	9 267

Въз основа на данните за 2003 година относно основните икономически показатели на предприятията от нефинансовия сектор може да се направи изводът, че в областта е налице дисбаланс по отношение на позициите на предприятията от съответните отрасли на пазара и нетните приходи от реализацията на тяхната продукция. Личи очевидното превъзходство на отраслите «Промисленост» и «Търговия, ремонт и техническо обслужване» на фона на останалите. Промислеността в област Монтана е на челно място по отношение на реализирани нетни приходи от продажби.

Данните за брой предприятия очертават насоките на друга важна зависимост, която е косвено свързана с гореизложения извод за нетните показатели от продажбите. Предприятията в сектора "Търговия, ремонт и техническо обслужване" наброяват 2072 срещу само 537 в сектора "Промисленост", докато нетните печалби на промислеността за 2003г. доминират спрямо тези на търговията с показател 220 475 хил.лв срещу 206 453 хил.лв на търговския сектор. Сериозният брой предприятия, развиващи търговска дейност на територията на областта, съвсем не предполага такова съотношение на нетните показатели, което само потвърждава наложилата се през последните години негативна тенденция фирмите в тази сфера да не оперират с пълния си капацитет, което до голяма степен се дължи на свития пазар. Тази тенденция намира отражение и в показателите за рентабилност на продажбите и оперативна рентабилност, които представени като диаграма изглеждат по следния начин:

Рентабилност на продажбите и оперативна рентабилност по отрасли в областта през 2003 година в %

Показателите за рентабилност на продажбите определят водещо място на промислеността. Същевременно те очертават една тревожна картина по отношение на отрасъл, който е бил един от структуроопределящите за областта – селското стопанство. Налице е негативна тенденция (-15,72%) рентабилност на продажбите и (-16,64%) оперативна рентабилност. Очевидна е необходимостта от коренна промяна в инвестиционната политика спрямо селското стопанство за възстановяване и развитие на позициите му в областната икономика.

Хотелиерските услуги и ресторантьорството също преминават през период на отрицателна рентабилност и упадък като следствие на множество причини, но най-вече като резултат от неразвитите туристически услуги, остарялата леглова база, липсата на маркетинг и не на последно място от затруднен достъп, поради лошото качество на пътната мрежа.

3.3. Териториално разпределение на икономическата активност

В областта е налице силно изразена неравномерност в териториалното разпределение на предприятията, което се отразява пряко на цялостното развитие на отделните общини. Предприятията са концентрирани предимно в общинските центрове.

Община Монтана категорично доминира сред другите и определя облика на областната икономика. На нейната територия се намират 51,9% от общия брой на стопанските единици, които включват и най-големите предприятия в областта. Икономическата структура на общината включва индустрията като водещ сектор и преработвателната промишленост, която е представена от всички отрасли. На територията на община Монтана се намира един от най-големите производители на стартерни батерии в страната - "Монбат" АД. В отрасъл "Производство на метални изделия, машини и превозни средства" най-значителни представители са "Берг Монтана Фитинги" ООД, който произвежда водопроводни части от бял чугун (ISO 9001), "Балкан" АД - метални изделия, машини и апарати (ISO 9001) и "Мир" АД - производител на ролки, гумено-лентови транспортъори, мачтови подемници. "Крос" ООД е производител на велосипеди, чиято продукция е търсена в страната и в чужбина.

В отрасъл «Производство на храни и напитки» са представени "Войнов и сие" СД и "СиС-7" ЕООД – преработка на мляко с търговска марка «Лактис», "Месоцентра" ООД и "Лорелай" ООД са производители на малотрайни и трайни колбаси.

В отрасъл «Производство на облекло и текстил» фирма «Май» АД е най-големият производител на облекло на ишлеме, "Тримона" АД, Монтана е производител на обувки. СД "Ава спорт и сие" произвежда седалки за парапланери, делтапланери и запасни парашути.

Отрасъл "Производство на продукти от други неметални минерални суровини" е представен от най-големите производители "Подова керамика" АД- глазирани подови плочки по италиански лиценз, "Монолит" АД - обработка на скални материали, "Монтпигмент" ЕООД- производител на неорганични пигменти по лиценз за оцветяване на керамични маси, строителни разтвори, каменинови плочи.

Втора по значение е **община Лом**, чиято икономика е най-силно засегната от преструктурирането. Ликвидирани са комбинат за захар, месодобивно предприятие, консервна фабрика, силно ограничена е дейността на завод «Дунав», производител на електрокари и мотокари и др. Споменатите предприятия осигуряваха заетост на голяма част от населението, включително и на ромското, което е с голям дял от общото население в града. В общинския център е концентрирана промишлеността, а в селата се развива селскостопанска дейност.

Пристанище Лом продължава да има структуроопределящо значение за икономиката на общината и областта. То се свързва както с пристанищните услуги, така и с развитието на спомагателни икономически дейности. Предстоящата реконструкция и рехабилитация на пристанището се свързва и с подобряване на пътната и ж.п. инфраструктура, което ще улесни достъпа и ще допринесе за повишаване на инвестиционната привлекателност на града и областта.

В отрасъл «Производство на метални изделия, машини и превозни средства» по-големи производители са предприятията «ДИ-ВЕН»-товарни подемници и «1 май» ООД- машиностроене. Шивашката промишленост е представена от "Алмина" АД - един от най-големите производители на облекла на ишлеме. Отрасъл «Производство на храни и напитки» е добре развит. Основни представители са ЕТ "Мити" – месопреработка и производство на колбаси, със сертификат за качество, «Мила» ООД, – мляко и млечни продукти, "Ломско пиво" АД - производство на бира и "Бакхус" ООД – производство на вино и др. спиртни напитки, две мелнични предприятия.

Селското стопанство е представено от малки животновъдни ферми и земеделски кооперации, действащи в селата.

Трета по значение в областната икономика е **община Берковица**. Нейният профил се определя основно от промишлеността, концентрирана в общинския център, а в перспектива – в нарастваща степен от туризма и селското стопанство. Основните предприятия са «ЗАИ» АД и «Примекс инженеринг»ЕООД - производство на абразивни инструменти, «Мрамор Беркстон» АД – производство на облицовъчни плочи от скални материали със суровина от Враца и Сандански, "КОМПЛАСТ" АД - алуминиеви конструкции и дограма, «КАСТЕЛ» АД – производство и монтаж на пластмасова и алуминиева дограма. Шивашката промишленост е представена от «Бертекс», ООД- облекло на ишлеме. В отрасъл “Производство на храни и напитки” работят производителите «Агрофока» ООД - замразяване на плодове и зеленчуци изцяло за износ, «Монтком» - месодобив и месопреработка. “Компас” ООД произвежда месни и зеленчукови консерви за вътрешния и външния пазар. Дърводобивът и дървопреработването са един от компонентите на общинската икономика - три фирми произвеждат мебели и други изделия от дърво.

Община Вършец, национален балнеологичен курорт в миналото, трудно се приспособява към променените икономически условия. Основен отрасъл са услугите, свързани със статута на курорт и селското стопанство. Материалната база на почивните станции постепенно се обновява - балнеокомплекс «Тинтява» на «Профилактика, рехабилитация и отдих» ЕАД в гр. Вършец, санаториум в с. Спанчевци и др. Политиката на общината е да се развива като курорт, без замърсяващи промишлени производства. Предприятията “Елснер продакт Вършец” ЕООД - замразяване на плодове и зеленчуци, и “Електростарт” АД, производител на баластни устройства за луминесцентни, натриеви и др. лампи, и компоненти за електрониката, са от малкото представители на промишлеността. В общината има няколко шивашки и дървообработвателни предприятия.

Град Чипровци е общински център на планински и селски район. Рудодобивът, структуроопределящ за общинската икономика в миналото, е ликвидиран. Местните власти активно търсят пътища за промяна на настоящото икономическо състояние на района. Предстоящо е да влезе в действие предприятие за добив и преработка на флуорит. Друг традиционен отрасъл е килимарството, характерно за чипровския район. ЕТ «Чушкарчето и ТПК «Кипра» търсят начини за задържане на пазара чрез разнообразяване и осъвременяване на това производство. Общината развива потенциала си за селски и екотуризъм, но липсват сериозни инвестиции, въпреки, че досега са създадени няколко семейни хотела за селски туризъм.

Центровете на общините **Бойчиновци, Вълчедръм и Брусарци** са много малки градове. Те са разположени в селскостопански райони с малки промишлени предприятия, намиращи се основно в общинските центрове. В община Бойчиновци има предприятия за производство на храни - растително масло и майонеза, месопреработвателно, млекопреработвателно предприятие, предприятие за производство и преработка на гъби. В община Брусарци работят няколко малки фирми - за чугунени отливки, за преработка на пластмаса, за производство на одеала и преди, две дървообработващи предприятия. В община Вълчедръм няма промишлени предприятия.

Общините **Медковец и Якимово** обхващат селскостопански райони, разположени в Дунавската равнина. Основните икономически дейности са в сферата на земеделието и услугите. Общините имат потенциал за развитие на отраслите на селското стопанство. На територията им работят земеделски кооперации, които обработват земеделски площи между 2000 и 30 000 дка. Отбелязва се тенденция за намаляване на площта на необработваните земи. Създадени са първите малки семейни ферми за около 20 млечни крави. Развива се рибовъдството в местни язовири, отдадени на концесия. Промислените предприятия са

представени от малки фирми за преработване на земеделска продукция - маслобойни, мандри, производство на пластмаса и картон за опаковки.

Георги Дамяново е център на селска община, намираща в планински район. Промислеността е представена от предприятия за дърводобив и дървопреработване, а селското стопанство - главно от овощарството и животновъдството (говеда, овце и кози). На територията на общината действат две малки ВЕЦ. Общината има потенциал за развитие на селски и екотуризъм, но инвестициите в отрасъла са крайно недостатъчни.

Данните в представената по-долу таблица показват териториалното разпределение на предприятията по общини за периода 2001-2003 г., като от тях ясно личи концентрацията на предприятията в община Монтана, следвана със значително изоставане от общините Лом, Берковица, Вършец и Бойчиновци. Очертава се тенденция за стабилно нарастване на броя на предприятията в общината на областния град и в по-малка степен в общините Лом, Берковица и Вършец. Останалите общини имат постоянен или намаляващ брой предприятия, както е в Якимово, Вълчедръм и Г. Дамяново.

Брой предприятия от нефинансовия сектор по общини	2001 г.	2002 г.	2003 г.
Област Монтана	3713	3760	4099
Берковица	544	534	564
Бойчиновци	119	122	130
Брусарци	57	68	64
Вълчедръм	88	91	80
Вършец	190	187	203
Г. Дамяново	37	41	33
Лом	646	680	720
Медковец	51	50	51
Монтана	1853	1868	2127
Чипровци	75	65	78
Якимово	53	54	49

Таблицата по-долу показва териториалното разпределение на предприятията по вид за 2003 г. Най-голям брой и разпространение във всички общини имат микропредприятията и малки предприятия със заети между 10 и 50 души. Всички видове предприятия са представени само в общините Монтана, Лом и Берковица, което очертава водещото им място като центрове за икономическо развитие.

	Общо	Микро до 10 заети	Малки от 11-50	Средни 51-100	Междинна група 101-250	Големи с над 250
Област Монтана	4099	3771	254	36	24	14
Берковица	564	517	38	4	4	1
Бойчиновци	130	119	8	3		
Брусарци	64	62	2			
Вълчедръм	80	75	5			
Вършец	203	189	10	2	2	
Георги Дамяново	33	28	4	1		
Лом	720	675	35	3	3	4
Медковец	51	47	4			
Монтана	2127	1939	142	22	15	9
Чипровци	78	74	4			
Якимово	49	46	2	1		

3.4. Инвестиционна активност

Снижените инвестиционни разходи в страната през последното десетилетие се отразяват и върху инвестиционната активност в областта, а това от своя страна - върху скоростта на обновяване на производството. За 2002 и 2003 г. общите разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (ДМА) в област Монтана са съответно 71 117 лв. и 37 111 хил.лв. 66,3 % от тях са в сектор «Индустрия», 26,9% са в сектора на услугите и 6,8% - в селското стопанство.

По-голямата част от разходите за ДМА са за машини, оборудване и транспортни средства – 61,7 %, а за сгради, строителни съоръжения и конструкции разходите са 30,8 %.

В община Монтана са направени най-големи разходи за ДМА – 67,99%, в община Лом - 11,03%, в община Берковица – 8,78%. В останалите осем общини разходите за ДМА са общо 12,2% от всички, направени в областта за 2003 г.

Изводът е, че растежът е нестабилен, силно концентриран в общината на областния град и икономическите субекти изпитват затруднения да отделят средства за придобиване на ДМА.

Данните за разходите за придобиване на ДМА по отрасли и по видове за 2002 и 2003 г. са представени в двете таблици по-долу.

РАЗХОДИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ДМА И ПРИДОБИТИ ДМА ПО ОТРАСЛИ /хил.лв./				
ОТРАСЛИ	2002 г.		2003 г.	
	Разходи за придобиване на ДМА	Придобити ДМА	Разходи за придобиване на ДМА	Придобити ДМА
Общо	71 117	67 644	37 111	34 920
Селско, ловно и горско стопанство	1158	1119	2653	2488
Добивна промишленост	2306	2300	102	101
Преработваща промишленост	38157	35883	17601	16182
Снабдяване с електр. и топлинна енергия, газообразни горива и вода	989	1069	2578	2466
Строителство	2227	2292	2135	3678
Търговия, ремонт и техн. обсл. МПС, лични вещи и стоки за домакинството	8883	8358	4578	3787
Хотели и ресторанти	370	324	924	435
Транспорт, складиране и съобщения	12508	12301	1727	1872
Финансово посредничество	52	52	23	30
Операции с недвижимо имущество, наемодателна дейност и бизнес услуги	829	863	898	908
Държавно управление и отбрана, задължително социално осигуряване	290	259	243	212
Образование	206	217	175	175
Хуманно здравеопазване и социални дейн.; ветеринарна лечебна дейност	1430	1229	1094	1109
Други дейности, обслужващи обществото и личността	1712	1378	2380	1477

РАЗХОДИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ДМА И ПРИДОБИТИ ДМА ПО ВИДОВЕ /хил.лв./				
	2002		2003	
	Разходи за придобиване на ДМА	Придобити ДМА	Разходи за придобиване на ДМА	Придобити ДМА
Общо	71 117	67 644	37 111	34 920
Сгради, строителни съоръжения и конструкции	16 218	14 993	11 300	11 177
Машини, оборудване и транспортни средства	50 042	49 602	22 704	21 002

Преките чуждестранни инвестиции също са от голяма важност за развитието на икономиката. Северозападния район за планиране е с най-ниско равнище на чуждестранни инвестиции в страната - 2,58% за 2003 г., като под 15% от тях са в област Монтана. Най-големите чуждестранни инвестиции в промишлеността са в отрасъл “Металургия и производство на метални изделия без машини” в община Монтана и в отрасъл “Производство на храни и напитки” в общините Берковица и Вършец. През последните четири години са направени инвестиции за около 4 млн. лв. в земеделието за трайни насаждения в общините Лом, Берковица и Монтана.

Проектът “Рехабилитация, реконструкция и модернизация на пристанище Лом” е включен в списъка за незабавен старт на Пакта за стабилност. Има статут на обект с национално значение с РМС № 687 от 25 август 2004 г. Общата стойност на проекта е 29.7 млн. евро, от които 4.5 млн. евро – безвъзмездна помощ от HiPERV (Гръцки план за развитие на Балканите).

3.5. Структура на стопанските единици

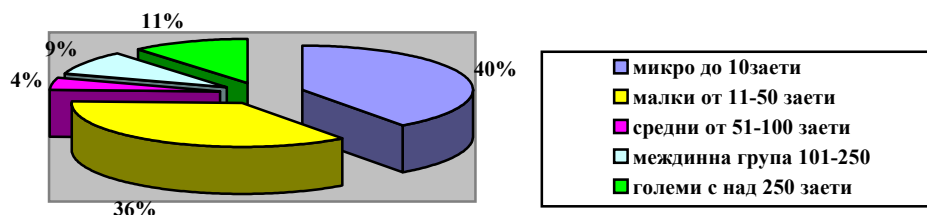
Предприятията в област Монтана в голямата си част са микропредприятия, с работещи в тях не повече от 10 заети лица. Такива са 92% от предприятията в областта през 2003 година. Фирмите, които имат от 10 до 50 заети лица са 6,2%. Останалите категории предприятия са много по-малко на брой, а най-големите фирми, които имат персонал над 250 заети са най – малко – 0,3% от всички.

За страната структурата по отношение на групите фирми съобразно тяхната големина е почти идентична с тази за област Монтана. Най – голям е дялът на малките предприятия със заети до 10 души – 92,3%. Фирмите с персонал от 11 до 50 души са 5,7%, а най – големите с над 250 заети са едва 0,3% от всички предприятия.

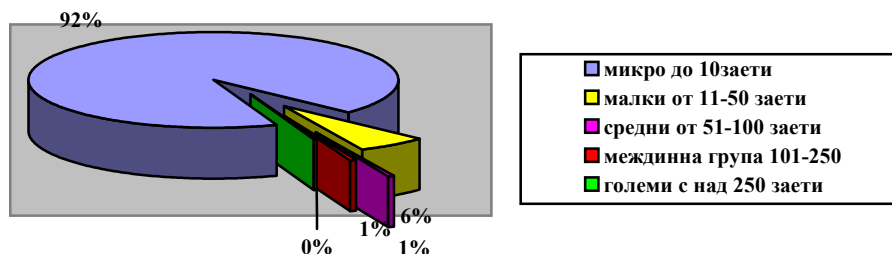
В частният сектор са съсредоточени 99% от предприятията и по тази причина неговата структура според големината на фирмите е почти същата с общата за двата сектора – обществен и частен. Коренно различна е структурата на обществения сектор. Дялът на най–малките фирми с до 10 заети е 41,9%, тези със заети от 11 до 50 – 37,2% и дялът на най-големите с над 250 човека е 11,6%

Графиките по-долу илюстрират съотношението на видовете предприятия по големина в частния и в обществения сектор за 2003 г.

Структура на предприятията от общественния сектор по групи според броя на заетите в област Монтана през 2003 година

Структура на предприятията от частния сектор по групи според броя на заетите в тях в област Монтана през 2003 година

Броят на микро фирмите и малките предприятия с до 50 заети се променя най- динамично през периода 2001- 2003 г. като нараства с 12,4%. Намалява обаче броя на големите фирми с над 250 заети със 17,6 %, които са 0,34% от всички и през 2003 г. са 14 броя.

Отрасловото разпределение на МСП показва, че най-голям брой микро предприятия има в отраслите “Търговия, ремонт и техническо обслужване” – 48,84 % и “Хотели и ресторанти” – 10,9%. В преработващата промишленост са 9,5 % от микрофирмите, а в селското стопанство – 2,97 %.

През 2003 година малките и средни предприятия осигуряват повече от половината работни места на нефинансовия сектор в областта. Спрямо 2000 година броят на наетите в микро фирмите до 10 заети и малките фирми от 11 до 50 заети нараства, но намалява броят на наетите в средните предприятия от 51 до 100 заети.

Въпреки малкия си брой големите фирми с над 250 заети имат основно значение в областната икономика. Техният принос в произведената продукция е най-голям - 25,4%, а малките фирми със заети от 10 до 50 човека и микрофирмите са на второ и трето място по принос в произведената продукция с дялове съответно 21, 7% и 20,8 %.

Структура на произведената продукция в област Монтана през 2003 година в %

Отрасли	Общо	Микро (до 10 заети)	Малки (от 11 до 50 заети)	Средни (от 51 до 100 заети)	Фирми със 101-250 заети	Големи (над 250 заети)
Общо	100.0	20.8	21.7	13.7	18.4	25.4
Селско, ловно,горско и рибно стопанство	100.0	25.4	34.4	11.8	28.4	0
Добивна промишленост	100.0	2.5	25.3	23.5	48.7	0
Преработваща промишленост	100.0	9.3	17.5	13.8	24.2	35.2
Производство и разпределение на електроенергия, газ и вода	100.0	0.5	22.2	0	0	77.3
Строителство	100.0	24.4	39.3	17.8	18.5	0
Търговия, ремонт на автомобили,лични вещи и стоки за домакинството	100.0	56.9	35.5	7.6	0	0
Хотели и ресторанти	100.0	62.5	27.5	10	0	0

В структурата на произведената продукция по отрасли приносът на най-значителния индустриален отрасъл - "Преработваща промишленост" се определя от големи и междинни фирми с над 100 човека – общо 59,4 %. Произведената продукция в селското стопанство е най-голяма във фирми със заети от 10 до 50 чов. и фирми със 100 - 250 заети, които имат общ дял от 62,8%. Микрофирмите са с най-голям дял от произведената продукция в отраслите от сектор "Услуги". Най-много големи фирми с над 250 заети има в отрасъл "Преработваща промишленост" – 8 бр.

Нетните приходи от продажби в МСП с до 100 заети заемат дял от 73,16 % за 2002 г., а на междинната група и големите предприятия с над 250 заети – 26,84%. За 2003 г. се наблюдава лек спад в дела на групата микро и малки предприятия – 72,9 % при 27,09 % на групата средни и големи предприятия.

Данните сочат, че малките и средни предприятия проявяват най-голяма гъвкавост и най-бързо се приспособяват към променящите се пазарни условия. Техният принос в областната икономика е много съществен. Подкрепата за тяхното развитие ще допринесе за цялостното развитие на общините, тъй като в изостаналите селски райони са разпространени предимно микропредприятията с до 10 заети.

Анкета сред представители на бизнеса

Проведената от неправителствената организация "Агенция за регионално развитие и бизнесцентър 2000" анкета сред 40 представители на малки и средни предприятия на територията на област Монтана дава следните по-важни насоки за анализ на бизнес климата в областта:

Почти всички фирми, участвали в анкетата, извършват своята дейност в град Монтана като изключение правят две от тях, чийто предмет на дейност се осъществява в град Лом. Това предполага неравномерно разпределение на бизнес-структурите, независимо от нормалната тенденция най-големия град в областта да съсредоточава болшинството от фирмите. Като причини за това могат да се посочат редица фактори, от които демографският играе водеща роля, в резултат на трайното и перманентно обезлюдяване на по-малките населени места най-вече от млади и подготвени кадри с перспектива за развитие.

От анкетата става ясно, че са налице два основни начина за стартиране на бизнес в област Монтана - настоящият собственик сам основава фирма или приватизира такава. Приватизирането на фирма в масовата приватизация както и закупуването на бизнес от друг предприемач са по-скоро изключения за областта, като последното е считано от повечето представители на фирми за крайно неблагоприятна алтернатива, вследствие на огромните дългове натрупани от предприятията.

На въпроса "Каква е структурата на собственост във вашата фирма?" повечето представители посочват 100% еднолична собственост. Другият често срещан отговор е "50% дялове, държани от членове на семейството" и "50% дялови участия, притежание на други лица". Тези данни дават основания да се счита, че малкият семеен бизнес се утвърждава като една от основните форми за развитие на предприемачеството.

На въпроса «Как оценявате финансовите резултати за 2002г.», 60% от фирмите отговарят, че са приключили годината с малка печалба. «Нито печалба, нито загуба» и «С малка загуба» е резултатът на общо 15 % от предприемачите(по 7,5%). Само 1 фирма отговаря, че е приключила годината с голяма печалба.

От анкетираните 40 бр. МСП 20% предлагат продукцията си в рамките на областния пазар, 30% от фирмите продават продукцията си на националния пазар, а 20 % от тях работят и за износ.

Ориентация предимно към сферата на бизнеса с хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия, наред с производството на машини и оборудване, показват преобладаващите отговори на въпроса "Какъв е основния предмет на дейност на предприятието

в момента?” Болшинството фирми - еднолични търговци се насочват към изграждането на вериги от магазинчета или заведения за бързо хранене, поради сравнително бързата възвръщаемост на направените инвестиции. Липсата на финансови средства карат среднестатистическия търговец в областта да се ориентира към по-тесни, предимно семейни кръгове, като по този начин се елиминира и друг съществен проблем, стоящ пред много домакинства – безработицата и липсата на професионална реализация. Очакват се, обаче, коренни промени в пазарното статукво, поради предстоящото навлизане на големи компании от ранга на “Билла” и “Кауфланд”. Съществува реалната възможност те да наложат монопол на пазара, поради практическата неспособност на малките фирми да издържат конкуренцията. Бизнесът, свързан с обработката на дървен материал е другата сфера, характеризираща настоящия предмет на дейност на фирмите. Той се определя от близостта на обширни горски масиви предимно на територията на общините Берковица и Чипровци и също може да се отнесе към категорията на малките и средните предприятия.

Пречките, които изникват при получаване на кредит от местните финансови институции са посочени категорично от анкетираните като причина №1 за невъзможността фирмите от област Монтана да осъществяват износ на продукти и услуги. Трудното намиране на надежден чуждестранен партньор се явява допълнителен проблем наред с гореизложените. Допълнителна пречка, която спъва излизането на чуждестранен пазар, се явява и липсата на управленски екип с необходимия опит и знания за извършване на оперативна дейност на чужд пазар. На въпроса “Разполага ли вашия управленски екип с опит за извършване на дейност на чужд пазар?” голяма част от фирмите дават отрицателен отговор. В близкото минало доста от фирмите в областта намираха външна реализация на своята продукция, налице бяха добри международни контакти, които впоследствие бяха изгубени поради финансови проблеми и не съвсем адекватно управление.

Общи изводи за състоянието на икономиката:

- Промишлеността е водещ сектор в икономиката на областта;
- Основните икономически показатели нарастват, но остават под средните за страната;
- Формиране на основните икономически показатели (нетни приходи от продажби, заетост, инвестиции) предимно от големите фирми, които определят и облика на областната икономика;
- Нивото на инвестиции, включително чуждестранни, е едно от най-ниските в страната;
- Концентрация на основните икономически дейности в областния град и в по-малка степен в общинските центрове Лом, Берковица и Вършец;
- Контраст в икономическото развитие на община Монтана и останалите общини в областта;
- Нестабилност на МСП и недостиг на инвестиции за развитието им;
- Липса на сериозни инвестиции, които да доведат до необходимия растеж в областната икономиката за достигане на средните стойности за страната;
- Бавно навлизане на нови и високопродуктивни технологии;
- Необходимост от рехабилитация на производствените зони и тяхната инфраструктура, за създаване на адекватни условия за съвременните производства;

3.6. Промишленост

Промишлеността е основен отрасъл в област Монтана. В предприятията от този отрасъл работят 11 303 човека, които произвеждат 60,1% от брутната продукция в региона. С

промишлена дейност към края на 2003 г. активни са 526 фирми, или 16,22% от всички. Приносът на отрасъла е 41,67% от нетните приходи от продажби.

В резултат от протичащото реструктуриране на икономиката през последното десетилетие бяха закрити големи структуроопределящи предприятия, осигуряващи работа на хиляди хора в отраслите машиностроене, добив на железни и уранови руди, преработваща и консервна промишленост. Продължават да се развиват традиционни промишлени отрасли като производство на машини и оборудване, метални изделия, обработка на скални материали, производство на хранителни продукти и облекло, които определят икономическия облик на областта.

Новите икономически условия водят до променено съотношение в развитието на отделните отрасли и налагат създаване на друг тип предприятия – предимно малки и средни.

Индустриалният сектор се отличава с висока степен на концентрация в областния град Монтана и по-слаба в градовете Лом, Берковица и Вършец.

Отрасъл **“Металолееене и производство на метални изделия. Производство на машини и оборудване, транспортни средства”** е традиционно силен и продължава да е водещ в структурата на промишлеността. Тенденцията за растеж в отрасъла се стабилизира и през последните три години той е на първо място по приходи от продукция. В отрасъла работят фирми от групата средни и големи предприятия с над 100 заети. Традиционен производител с успешно развитие след приватизацията е “Берг Монтана Фитинги” ООД, Монтана - производител на водопроводни части от бял чугун(ISO 9001). Други представители на отрасъла са предприятията “Балкан” АД, Монтана - производство на метални изделия, машини и апарати(ISO 9001) и “Мир” АД, Монтана производител на ролки, гумено-лентови транспортъори, мачтови подемници. Създадената след 1990 г. фирма “Крос” ООД , Монтана - производител на велосипеди се наложи като една от най-успяващите, чиято продукция има пазар в страната и в Западна Европа.

Най-голямото предприятие с традиционно производство на оловно-кисели стартерни батерии е “Монбат” АД, Монтана(ISO 9001). Продукцията му е с много богат асортимент и се разпространява в страната и над 15 страни в света.

На второ място по значение в областта е отрасъл **«Производство на храни и напитки»**. След реструктурирането на икономиката действащите предприятия са преобразувани и са създадени нови предприятия от категорията малки и средни. По значителни производители са “Войнов и сие” СД, Монтана и “С и С 7” ЕООД, София, «Мила» ООД, Лом - мляко и млечни продукти. Месопреработвателния подотрасъл е представен от “Месоцентрала” ООД, Монтана и ЕТ “Мити”, Лом - производители малотрайни и трайни колбаси с пазар и извън границите на областта. “Лорелай” ООД, Монтана, “Монтком” ООД, Монтана, пласират продукцията си на регионалния пазар. Броят на фирмите от консервната промишленост е силно редуциран. Успешно работи новосъздадената “Компас” ООД, Монтана, която произвежда месни и зеленчукови консерви за вътрешния и външния пазар. “Агрофока” ООД гр. Берковица и “Елснер продакт Вършец” ЕООД са хладилници за замразяване на плодове и зеленчуци изцяло за износ. Част от фирмите са сертифицирани за качество.

Предприятията за производство на спиртни напитки “Бакхус” ООД, Лом и «Винпром» Монтана, както и “Ломско пиво” АД гр. Лом, са продължители на традиционните си производства.

В отрасъл **«Производство на облекло и текстил»**, който е на четвърто място по произведена продукция, най-големите производители са “Алмина” АД, Лом и “Май” АД Монтана, които работят на ишлеме. Множество по-малки фирми, предимно в областния град също работят на ишлеме. По дребни производители са ТПК «Кипра» и ЕТ «Чушкарчето», Чипровци, които произвеждат ръчно тъкани килими от естествени материали с характерни декоративни мотиви (чипровски килими). “Тримона” АД, Монтана е единственият

производител на обувки. СД “Ава спорт и сие”, Монтана е производител на седалки за парапланери, делтапланери и запасни парашути.

“Производство на продукти от други неметални минерални суровини” е на пето място по произведена продукция и отбелязва почти двоен ръст на продукцията в сравнение с 2002 г. Най-големите производители в отрасъла са “Монолит” АД, Монтана и “Мрамор Беркстон” АД, Берковица - облицовъчни плочи от скални материали; “Подова керамика” АД, Монтана - глазирани подови плочки с оборудване и лиценз на “SACMI-IMOLA”, Италия.; “Монтпигмент” ЕООД, Монтана - неорганични пигменти по лиценз на Cast за оцветяване на керамични маси, емайли, порцелани, глазури, варови и циментови разтвори, каменинови и мозаечни плочи; “Електростарт” АД, Вършец - баластни устройства за луминесцентни, натриеви, живачни, металхалогенни лампи, трансформатори за малки мощности, компоненти за електрониката – високочестотни дросели, релета с магнитоуправляеми контакти; «ЗАИ» АД и «Примекс инженеринг»ЕООД, Берковица - производство на абразивни инструменти;

Непрекъснато нараства относителният дял на произведената промишлена продукция в частния сектор. През 2003 година на него се падат 99,4% от промишленото производство в областта.

През 2003 година промишлената продукция по текущи цени възлиза на около 201 млн.лв. Във всички отрасли на промишлеността има увеличение спрямо предходната година, като най-голямо е то в отраслите”Производство на дървен материал и изделия от него” и “Производство на продукти от други неметални минерални суровини”.

Произведена промишлена продукция в област Монтана. 2001-2003 г. в хил.лв

	2001 г.	2002 г.	2003 г.
Общо	145 317	166 285	201 504
Производство на машини и оборудване, производство на транспортни средства	37 968	51 595	58 520
Производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия	36 183	36 097	42 781
Металургия и производство на метални изделия, без машини	22 564	27 643	29 715
Производство на текстил и облекло; Производство на лицеви кожи и изделия от тях	22 854	23 974	27 051
Производство на продукти от други неметални минерални суровини	12 059	8 981	17 961
Производство на дървен материал и изделия от него, без мебели	1 921	1 254	3 309
Производство на хартия и картон; издателска дейност	853	776	940
Производство на химични вещества, продукти и влакна	1780	1 825	2 480

3.7. Иновации и модернизация

В областта няма университетски или научни центрове с проучвателна и научна дейност в помощ на бизнеса. В миналото някои от големите предприятия разполагаха със собствени научни и проектантски звена, разработващи изобретения и рационализации за подобряване на производствените технологии.

Продължителният процес на реструктуриране на икономиката има задържаща роля по отношение на модернизацията и внедряването на нови технологии, тъй като предприятията работят продължително време в условия на оцеляване, без да разполагат с достатъчно свободни ресурси. Някои новосъздадени предприятия са оборудвани с техника втора употреба. Доколкото са съществували, връзките между предприятията и изследователските институти са прекъснати. Като цяло са характерни недостатъчна иновационна активност и ниска иновативна култура на предприемачите.

В селскостопанския сектор картината не е по-различна. Изследователско-практичните институти към Селскостопанската академия нямат клонове в област Монтана. Най-близките научни звена са Институт по царевицата в Кнежа, област Враца, Институт по животновъдни

науки в Костинброд, област София, Регионален център за научноприложно обслужване, Враца, Институт по лозарство и винарство и Институт по фуражните култури, Плевен.

След приключване на периода на икономическа стабилизация основна цел е въвеждането на системи за управление на качеството и нови технологии в предприятията. Това е от решаващо значение за създаването на жизнена, конкурентноспособна и ефективна областна икономика. Досегашната практика показва, че предприятията не срещат реална подкрепа от страна на местните и централните власти.

3.8. Пазарна инфраструктура - пазар, търговия, услуги

В област Монтана няма тържища с регионално значение. Неразвитата пазарна инфраструктура затруднява всички производители и основно тези на селскостопанска продукция.

В общинските центрове действат общинските пазари за плодове и зеленчуци. На територията на областния град действа дружество «Общински пазар» ООД за търговия с плодове и зеленчуци, има пазар за животни и за употребявани автомобили. Община Монтана има инвестиционно намерение и отреден терен за изграждане на регионален пазар за плодове и зеленчуци, за което търси финансиране. В община Медковец, която е център на земеделски район, в процес на изграждане е закрит общински пазар и тържище за селскостопанска продукция.

В областта функционират следните банкови структури и застрахователни дружества, предоставящи услуги и за бизнеса, с клонове в общинските центрове:

Банки:

- “Обединена българска банка”
- “Централна кооперативна банка”
- Търговска банка “Биохим”
- Банка “ДСК”
- “Стопанска и инвестиционна банка”
- БФТ “ДЗИ Росексим”
- ТБ “Алианц България”
- ТБ “Хеброс”
- “Райфайзенбанк”(България)ЕАД
- Българска пощенска банка
- “Първа инвестиционна банка”
- “Интернешънъл асет банк”
- “SCG Експрес банк”
- “Булбанк”

Застрахователни дружества:

- “Държавен застрахователен институт”
- “Орел”
- “Витоша”
- “Евро инс”
- “Бул инс”
- “Общинска застрахователна компания”

Национално признати браншови организации на работодателите, функциониращи на територията на област Монтана са Българска стопанска камара, Търговско промишлена палата, Регионална организация на Български съюз на частните предприемачи “Възраждане”, Регионална занаятчийска камара, Регионална организация на Националния съюз на превозвачите и Национална транспортна камара. Неправителствена организация в подкрепа на бизнеса, която активно работи е «Агенция за регионално развитие и бизнесцентър 2000». Всички тези организации са концентрирани в областния град.

3.9. Селско стопанство и хидромелиорации

Селското стопанство, добре развито в периода до 1989 г., претърпява в много тежка форма кризата по преструктурирането. След достигането на критично ниски равнища на

производство, в последните години се отбелязва тенденция на възстановяване, както по отношение на площите с обработвани земи, така и в броя на отглежданите животни. В помощ на възстановяването и развитието на селското стопанство е изработена Програма за развитие на земеделието в Северозападна България 2003-2006 г. от Министерството на земеделието, по която се финансират отделни проекти.

Почвеното разнообразие предопределя земеделската специализация на областта, като делът на обработваемата земя е 57,9 % от общата площ, което е по-високо от средното равнище за страната - 44,8%.

Екологичното състояние на почвите е относително добро. Замърсени с тежки метали са поречието на р. Превалска – 11 430 дка в района на община Чипровци - около гр. Чипровци, с. Мартиново и с. Бели мел, в община Георги Дамяново – районите на с. Гаврил Геново и с. Георги Дамяново, както и поречието на р. Огоста, особено при с. Горно Церовене, община Монтана. На тези територии съдържанието на олово превишава 3-4 пъти пределно допустимите концентрации, а на кадмия - 2 пъти. Върху тези площи трябва да се прилага специален режим на земеделие.

В областната служба “Земеделие и гори” през 2004 г. са регистрирани 1430 бр. земеделски производители, от тях 165 бр. юридически лица и 14 кооперации. Има значително нарастване на броя на регистрираните производители, които през 2003 г. са били 927 бр., от които 507 бр. в подотрасъл растениевъдство и 420бр. в животновъдство. Кооперациите обработват площи между 3000 и 13 500 дка земя.

Растениевъдство

Географското положение, природните, климатичните условия и релефът благоприятстват развитие на зърнопроизводство, лозарство, овощарство, ягодоплодни култури и зеленчукопроизводство със следното териториално разпределение:

- зърнено-хлебни и зърнено-фуражни култури - по поречието на р. Дунав в Дунавската равнина на територията на общините Лом, Вълчедръм, Якимово, Бойчиновци и Брусарци. Налице са благоприятни условия за отглеждане на основните зърнени култури пшеница, ечемик, царевица.

- слънчоглед – в цялата област

- зеленчуци – в крайдунавските територии

- лозарство - подходящи условия за производство на грозде има по поречието на река Дунав и отделни микрорайони в общините Георги Дамяново, Монтана, Берковица и др.

- овощарство - общините Георги Дамяново, Берковица и Вършец са с доказани много добри биогенни ресурси за основните и традиционни овощни култури – ябълки, праскови, сливи, круши, вишни, ягоди и малини.

Област Монтана разполага с 134 броя землища с обща площ 3 236 355,2 дка. От тях 2 265 640,9 дка са селскостопански фонд, а 723 519,7 дка са горски фонд. Държавен поземлен фонд (ДПФ) стопанисва 64 295 дка (включително пасища и мери) от които реално обработвани са 10 000 дка. Пустеещите земи, необработвани две и повече години, заемат площ от 514 480 дка или 22,7 % от селскостопанския фонд.

На територията на областта се обработват около 35% от наличните обработваеми земи (полски култури). От около 627 121 дка обработвани земеделски земи за 2003 г., от кооперации, сдружения и арендатори се обработват 397 785 дка (63,4%), а от частни стопани 229 336 (36,6 %). През 2004 г. обработваемата земя, заета с полски култури е 711 139 дка, като кооперации, сдружения и арендатори обработват 517 223 дка (72%), а частни стопани - 193 916 дка (28%).

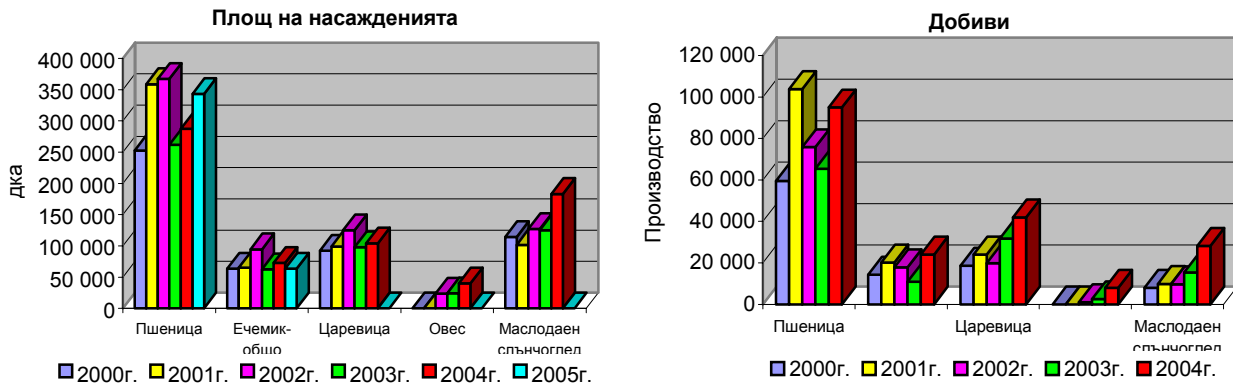
Зърнените култури са определящи за развитието на растениевъдството в областта.

През есента на 2004 г. в областта са засети 342 940 дка с пшеница, 63 395 дка ечемик, 2305 дка тритикале. В община Брусарци са засети 800 дка със зимна маслодайна рапица. Увеличават се площите, засети с пшеница в сравнение с предходните две години.

През есента на 2003 г. са засети 287 072 дка пшеница и е добито 94 974 т. зърно при среден добив 332 кг/дка. С ечемик са засети 72 674 дка, произведени са 24 012 тона при среден добив 330 кг/дка.

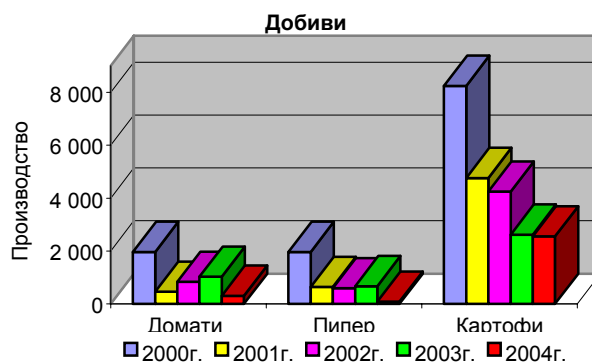
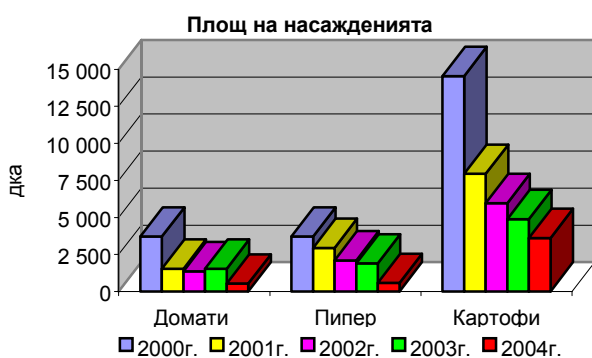
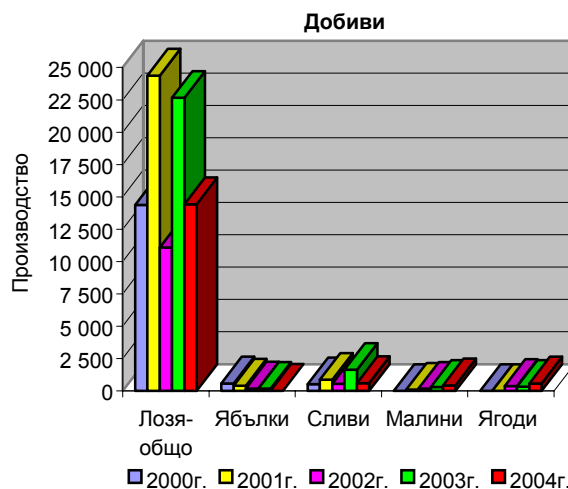
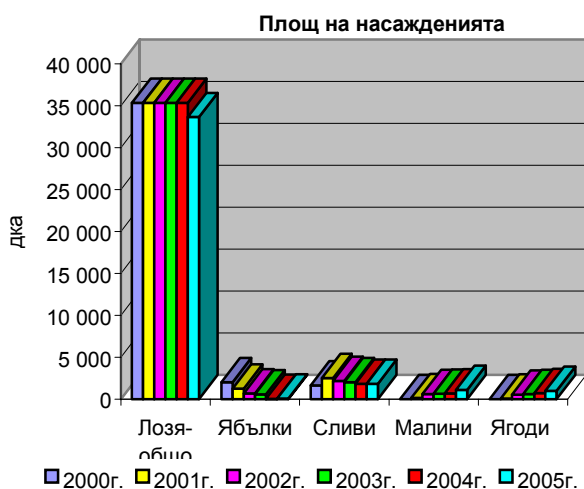
Със слънчоглед през 2004 г. са засети 183 087 дка, произведено е 28 134 т. зърно при среден добив 154 кг/дка. Царевичата заема 103 862 дка от обработваемата площ през 2004 година. Добито е 41 954 т. зърно при среден добив 410 дка/дка.

Таблиците илюстрират съотношението на засетите площи със зърнени култури и добивите от тях.

Трайните насаждения са разположени на площ 37 591 дка. Лозови насаждения с винени сортове се намират в община Берковица на площ 6150 дка, община Бойчиновци 3870 дка, община Вършец 5200 дка, в община Лом на площ 1725 дка се отглежда сорт "Мерло". През 2000-2002 г. в община Лом лозята са увеличени с 2500 дка. Наблюдава се тенденция за увеличаване на площите с ягоди и малини главно в полупланинския район - общините Берковица, Вършец и Георги Дамяново. В община Берковица се отглеждат 975 дка с ягоди, а в община Вършец 74 дка. Основно трайните насаждения се отглеждат от частни стопани. Съществуват площи заети от овощни видове с изтекъл амортизационен срок, които са негодни за отглеждане и са необходими значителни средства за реконструкцията или изкореняването им. През пролетта и есента на 2004 г. в изброените общини са създадени нови насаждения с малини. Към 2004 г. площта им е 1083 дка, което е два пъти повече в сравнение с предходната година. Сформирано е сдружение на малинопроизводителите през 2003г., което развива дейност по проект на ООН за закупуване на машини и създава предпоставка за увеличаване на площите с малини.

Приложените по-долу диаграми показват съотношението между видовете трайни насаждения по площ и добиви за периода 2000 - 2004 г. Вижда се, че площите, заети от лозя многократно превъзхождат площите с други видове трайни култури. От овощните видове най-голям е дялът на сливовите насаждения – 1 824 дка. От тях 898 дка се намират в община Берковица, 540 дка в община Монтана и 180 дка в община Вършец.

Зеленчукопроизводството, както личи от приложените диаграми губи позициите си в сравнение с останалите отрасли от растениевъдството. След 2000 г. площите, засадени със зеленчуци постоянно намаляват, като причините за това са комплексни.

Основни тенденции в развитието на растениевъдството в региона са:

- Приоритетни подотрасли са зърнопроизводството и трайните насаждения;
- Увеличаване на площите на зърнено-хлебни и зърнено-фуражни култури;
- Използване на сухоустойчиви сортове и хибриди;
- Увеличаване на площите заети с фуражни култури;
- Възстановяване на традициите за производство на плодове в полупланинските райони;
- Възстановяване и увеличаване площите с лозови насаждения и ягодоплодни култури;

Търсенето на пазарни ниши може да бъде в посока на биологично и органично производство. Началото на биологично земеделие е поставено в производството на ягоди в общините Берковица и Вършец.

Животновъдство

Област Монтана е един от големите производители на животински продукти в страната, предназначени за пазара. И в момента, след продължителната и дълбока криза на прехода към пазарно стопанство, при най-високата степен на разрушеност на производствените си структури, регионът е с добри позиции на пазара. Предлаганите месо и млечни продукти са едни от най-предпочитаните от гледна точка на качество и цена.

Въпреки усилията за възстановяване на отрасъла, заетостта на населението в животновъдството е крайно ниска, ниски са и доходите, които то им носи. Инвестирането на

собствени средства в животновъдството на района е ограничено по много причини. То често надхвърля възможностите на фермерите, получаването и обслужването на заеми е затруднено.

Процесът на реструктуриране на животновъдството протича в условия на стопанска криза, което предполага частично или пълно възстановяване на достигнатото вече равнище, в зависимост от пазарните условия. Високите производствени разходи и ниските изкупни цени на продукцията водят до намаляване на общия брой на отглежданите животни. В най-голяма степен за област Монтана от кризата са засегнати свиневъдството - намаление на относителния дял с 20,52 % и говедовъдството - намаление на относителния дял с 20,28 % за периода 1990-2000 г. Абсолютният брой на животните от тези два подотрасъла намалява неколkokратно за района. Изключително голямо е намалението на общия брой и на относителния дял на животните за месо от всички видове. Малко по-благоприятно в структурно отношение е поголовието на животните за мляко.

Говедовъдството е развито предимно в равнинната част на областта. Животните са от породите черношарено говедо и айршир и се отглеждат предимно в малки ферми. Контролираните крави са около 500 бр., което е едва 6% от общия брой. През 2003 г. са отглеждани 12 820 бр. говеда., в т. ч. 8 813 крави със средна продуктивност 3 115 л мляко.

Овцевъдство и козевъдство са развити предимно в планинските райони, особено козевъдството. Основната порода овце е плевенска черноглава в равнинните райони и цигайска - в планинските райони. През 2003 г. броят на животните е 60 030, от тях 52 280 са овце-майки.

Свиневъдството е развито в частните стопанства в цялата територия на областта, където се отглеждат 14 175 бр. свине през 2003 г., като броят на свинете-майки е силно намален. В областта има материална база за развитие на подотрасъла.

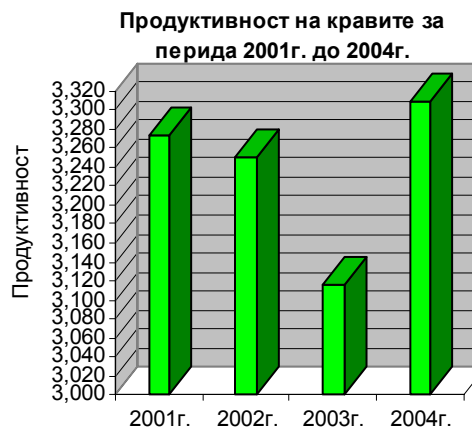
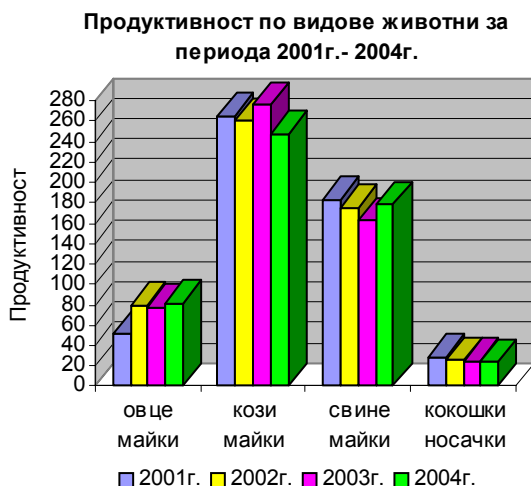
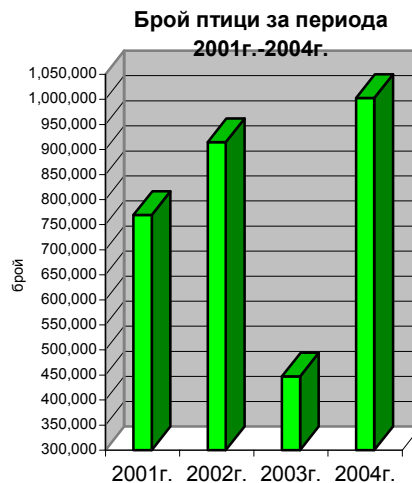
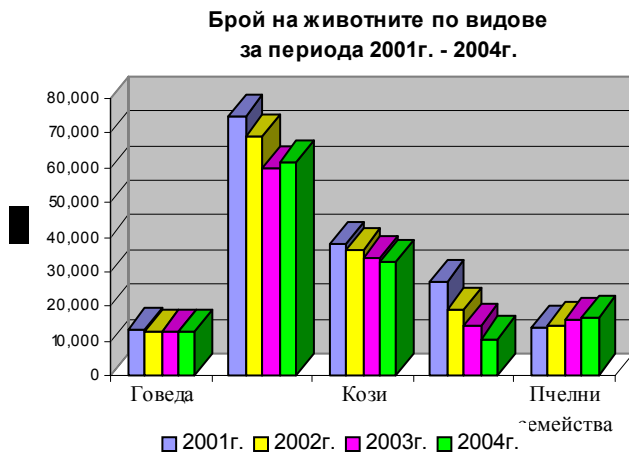
Птицевъдство. Област Монтана традиционно заема първо място в Северозападния район по производство на птиче месо. През последните две години броят на отглежданите птици се е удвоил – от 447 300 бр. през 2003 г. той е увеличен на 1 003 000 бр. през 2004 г. С по-слаби темпове се увеличава броят на кокошките носачки - 277 000 бр. през 2004 г. при 270 000 бр. през 2003 г.

Производството на птици за месо и яйца във фермите е високотехнологично, почти напълно автоматизирано, бързо се адаптира към изискванията на пазара и е лесно възстановимо.

Рибовъдство. В областта има 87 бр. водоеми с обща площ 31 940 дка. Извършва се зарибяване на р. Дунав, р. Огоста, яз. Огоста, язовири на концесия - 10 бр. Зарибяванията са предимно с топлолюбива риба. През 2003 г. е добито следното количество риба: от вътрешни водоеми – 1 480 113 кг, от р. Дунав – 16 628 кг.

В последните години се развиват и други допълващи отрасли на животновъдството- **бубарство и зайцевъдство. Пчеларството** активно се развива, като броят на пчелните семейства е увеличен от 14011бр. през 2001г. на 16 931бр. през 2004г.

Приложените по - долу диаграми илюстрират измененията в броя и продуктивността в подотраслите на животновъдството за периода 2001-2004 г. Данните показват увеличение на броя на животните в птицевъдство и подотраслите пчеларство, докато броят на овцете и особено на свинете намалява ежегодно. В говедовъдството се наблюдава стабилност на броя и увеличаване на продуктивността на животните.

Научното обслужване на производителите се осъществява с посредничеството на местната служба за съвети в земеделието. На територията на областта няма научен селскостопански институт. Действа едно звено в гр. Лом, включено в Северозападен регионален агротехпарк, Регионален център за научно приложно обслужване, със седалище Враца. На територията работи аналитична лаборатория за почви, растения и води към службата за съвети, която оказва безплатни услуги на производителите.

Хидромелиорации

В поливните площи на областта са изградени 7 напоителни системи, включващи 15 помпени станции и 5 държавни язовира. Те обхващат обща площ от около 227 500 дка към края на 2002 г. В близка перспектива предстои довършване на съоръженията от хидровъзел “Огоста”, довършване на напоителни масиви “Благово” и “Парта”. Напоителните системи и съоръженията са изградени преди повече от 30 години и се стопанисват от “Напоителни системи” ЕАД, към министерството на земеделието и горите.

От напоителните помпени станции чрез довеждащи канали и магистрални канали се подава вода на 197 240 дка годни за напояване площи, обхванати в напоителни системи – НС”Огоста”, НС”Лом-запад”, НС”Станево”, НС”Смирненски”, НС”Клисурица” и НС”Лехчево”.

Напоителните системи са изградени при икономически условия, които сега не съществуват. Ефективни при тогавашните условия и размер на напояваните площи, те се

превръщат във високо енергоемки и неефективни при сегашните заявени площи за напояване. През 2001 година са сключени договори с първите арендатори за напояване. Извършени са частични ремонти и е подавана вода по всички напоителни системи, т.е. те са съхранени и състоянието им е задоволително.

Най-големите проблеми пред развитието на поливното земеделие са липсата на сдружения на водоползвателите и на пазар на земята. Липсата на крупни арендатори в областта, недостатъчните площи с трайни насаждения, символичното зеленчукопроизводство и ниската покупателна възможност силно ограничават дейностите, свързани с напояване.

Отводнителните системи се поддържат също от «Напоителни системи» ЕАД. На територията на областта са изградени 2 отводнителни системи с обща площ 26 884 дка-«Цибърска низина» и «Орсойска низина» и полето «Медковец». Към тези системи са включени и 17,270 км. диги на р. Дунав, които предпазват от заливане низините при с. Орсоя и с. Долни Цибър с две отводнителни помпени станции. Предстоящо е реконструиране и изграждане на нови съоръжения, предпазващи от вредното влияние на водите на р. Дунав и вътрешните реки в област Монтана.

Финансиране на селското стопанство

Предприсъединителната програма САПАРД е основен инструмент за подпомагане на земеделските производители и предприемачеството в селското стопанство. В област Монтана са реализирани около 2 % от общия брой одобрени проекти по САПАРД, което е около пет пъти по-малко от областите с най-много одобрени проекти.

Проекти финансирани по САПАРД за периода 2003- 2005 г.

Мярка	Брой проекти	Одобрена сума-лв	Разплатена сума-лв
01-инвестиции в земеделските стопанства	12	8 466 344 69	794,044.48
02-подобряване преработката и маркетинга на селскостопанските и рибни продукти	12	32 237 857.78	4 724 269.47
03-развитие и разнообразяване на иконом. дейности, предоставяне на възможности за многостр. дейности и алтернативни доходи	4	1 290 856.00	428 280.49
Общо	28	41 995 058.47	5 946 594.44

Държавен фонд «Земеделие» провежда държавната политика за подпомагане на земеделските производители чрез програми за кредитиране и субсидии. През 2003 г. са реализирани общо 16 проекта по инвестиционните програми на ДФ «Земеделие», от които 3 бр. са по програма Капиталови субсидии за Северозападна България.

За периода 2003-2005 са финансирани проекти както следва:

По Програма «Растениевъдство» - за 2003 г. - 2 проекта на стойност 632 332 лв., за 2004 г. - 5 проекта на стойност 130 837 лв.

По Програма «Животновъдство» - за 2003 г. - 11 проекта на стойност 240 974 лв., за 2004 г. - 1 проект на стойност 12 700 лв., за 2005 г. - 2 проекта на стойност 22 547 лв., като 6 проекта са финансирани по Програмата за Северозападна България на обща стойност 99 569 лв.

По Програма «Селскостопанска техника» за 2003 г. са финансирани 3 проекта на стойност 101 000 лв., през 2004 г. са финансирани 6 проекта на стойност 259 775 лв. и за 2005 г. – 3 проекта на стойност 397 350 лв.

Общата стойност на направените инвестиции чрез ДФ «Земеделие» по години е следната:

2003 г. - 974 306 лв.

2004 г. - 502 881,66 лв.

2005 г. - 462 127,06 лв.

От анализа на данните и процесите в селското стопанство може да се направят следните изводи:

- Благоприятни са природните условия за развитие на земеделието, което е определящ отрасъл в профила на селското стопанство на областта;
- Зърнените култури и трайните насаждения са водещ подотрасъл в растениевъдството;
- Раздробената собственост върху земята възпрепятства развитието на ефективно и високотехнологично селско стопанство;
- Фермерите изпитват недостиг на средства за инвестиции;
- Затрудненото финансиране и ниските изкупни цени на продукцията влияят ограничаващо върху развитието на животновъдството и земеделието;
- Необходими са инвестиции в посока подобряване на породния състав на животните и сортовия състав в растениевъдството;
- Необходими са инвестиции в нова техника и въвеждане на съвременни ефективни технологии;

3.10. Горско стопанство

Общата площ на горския фонд на област Монтана към 31.12.2004 г. възлиза на 88 850 ха, от които 83 188 ха са покрити с гори. Общия запас на горите е 11 661 637 м³, като основно преобладават тези от бук, дъб, цер, бял бор, черен бор и смърч. Средната възраст на горите е 49 г., с преобладаване на широколистните – 63785 ха (86%). Среден прираст на 1 ха – 2,68 м³.

През последните 5 години за периода 2000 г. – 2004 г. са залесени общо 373,5ха горски култури.

Площта на горите, които се стопанисват с основно дървопроизводствени и средообразуващи функции през периода 2000 г. – 2004 г. е 61 474 ха (69%), защитните и рекреационните гори заемат 27 376 ха (31%), 13 353 ха (49 %) са защитни гори и 4 330 ха (16%) са защитени територии.

Настоящото състояние се характеризира с разпокъсване и раздробяване на горската собственост, вследствие на реституционния процес. Пазарът на стоки и услуги, свързани с горите се ограничава до предоставяне на права за ползване на продукти и по – специално дървесина. Липсва пазар на горски имоти. Възстановяването на собствеността не е обвързано с цялостно възстановяване на правата за ползване на билки, гъби, горски плодове и лов. Проблем е непознаване на горското законодателство от новите собственици и ниско ниво на опит и знания по стопанисване на горите. Нереалистични са очакванията по отношение възможните ползи от горите, което може да рефлектира в преексплоатация на частните гори. Не е изградена система за подпомагане и обучение на недържавните собственици.

По видове собственост горите са:

1. Държавни гори –	61 847 ха - 69,6%
2. Гори на частни физически лица –	22950 ха - 25,8%
3. Гори на общини –	2251 ха - 2,5 %
4. Гори на частни юридически лица –	872 ха - 1,0%
5. Гори на религиозни организации –	537 ха - 0,6%
6. Гори на МОСВ –	180 ха - 0,2%
7. Гори върху земеделски земи –	285 ха - 0,3%

Ползване на дървесина

Общият запас на дървесина в горите на областта е 11 390 620 куб. метра. Средното годишно ползване по лесоустройствен проект е 157 129 куб.м. дървесина. Годишно се

добиват около 90 хиляди куб.метра. Средното годишно залесяване е 3524 дка, като годишно се създават около 900 дка нови гори само в държавния горски фонд.

Необходимо е адаптиране на залесяванията към очакваните климатични промени и увеличаване на капацитета на горите при усвояване и редуциране на парникови газове и вредни емисии, отделяни в атмосферата.

Насоките за развитие са свързани с приоритетно възстановяване на горските територии, засегнати и унищожени от пожари, съхнене, паша и незаконна сеч, съобразяване на залесяването с търсенето на дървесина в дългосрочен план.

Защита на горите

Наблюдава се тенденция на изменение на климата в посока засушаване, с очаквано влошаване на здравословното състояние на насажденията в ниските райони. Сериозен проблем са недостатъчните знания и квалификация на кадрите, работещи в лесозащитата, независимо от съществуването на професионално училище в гр. Берковица. Нерешени са проблемите с лесозащитата в горите, изключително държавна собственост. В санитарно отношение състоянието на горите на област Монтана е добро. През периода 2000 – 2004 г. е дадено предимство на извеждане на санитарни сечи. Особено внимание е отделено на отстраняване последиците от възникналите горски пожари, които само за 2004 г. са 7 броя, като са засегнали 576 дка гори. Ежегодно се извършва лесопатологично обследване за установяване на степента на нападение от насекомни вредители. При необходимост се прилага се авиобиологична борба. Действията за защита на горите са свързани с разработване и приложение на система за оценка на риска и на икономическите вреди от насекоми, болести и пожари.

Охрана на горите

Най-важните действия за охрана на горите са в посока на опазване от пожари, незаконни сеч и лов. В Държавните лесничейства ежегодно се изпълняват противопожарни мероприятия чрез направа на минерализовани ивици, оборудване на противопожарни депа, разпространение на информационни материали, поддържане във всяко населено място на гасачески групи.

Недървесни горски ресурси

В земите и горите на област Монтана благодарение на изключителното природно разнообразие, като релеф, хидрофонд, почви, растителният и животинският свят са сравнително богати. През последните години се наблюдават известни смущения в равновесието на отделните екологични системи. Това обстоятелство доведе до намаляване на някои видове ловни птици и бозайници.

Тенденция в ловното стопанство е организирания ловен туризъм и по-доброто подхранване на дивеча. Повишеният брой на хищниците в последните години е проблем за увеличаване на някои видове дивеч. Броят на ловците в област Монтана е 3210, а риболовците са 1670.

Зарибяването на водоемите е един от начините за увеличаване на рибните запаси в областта. Друг елемент от горските ресурси са лечебните растения, гъби, горски плодове, които са добре представени на територията на областта. Най-широко използвани лечебни растения и билки са жълт кантарион, червен кантарион, риган, обикновена коприва, маточина, бял равнец, липа, черен бъз, черен и червен глог, червен божур, ранилист, иглика. Растенията, които могат да бъдат източник на горски плодове в района на областта са черна и червена боровинка, шипка, къпина, малина, горска ягода, киселица, дива круша, скороуша, леска и орех.

Предизвикателство е екотуризмът, който се разглежда като икономически потенциал, но при неконтролирано развитие би могъл да застраши биоразнообразието.

3.11. Туризм

Област Монтана е извън традиционните туристически райони, но е в близост до области с туристически атракции, които могат да допълнят нейното собствено предлагане и създават възможности за развитие на регионални туристически продукти, по-специално съвместно с областите Видин, Враца и София. Тенденцията е тези възможности да се разглеждат и в трансграничен аспект.

Областта е отдалечена от Черноморския туристически район, но регионалният туристически продукт, който Северозападна България като цяло би могла да предложи може да бъде използван като допълваща дестинация.

В област Монтана са налице следните природо-географски условия, представляващи потенциал за развитие на туризма:

- Наличие на минерални извори (седем на брой в общините Вършец и Берковица);
- Стара планина - природни условия за ски туризъм, еко- и селски туризъм, ловен туризъм. Върх Ком /2016 м/ и околностите на гр. Берковица създават условия за развитие на ски туризъм. Там има действаща ски-писта с дължина 1400 м и денивелация от 170 м. Върхът е изходен пункт за много туристически маршрути, включително и международен пешеходен маршрут Е-3(от Атлантическия океан до Средиземно море); създадени са екопътеки в община Г. Дамяново – Копиловска екопътека, екопътека Деяница – в община Чипровци, екопътека до местността «Хайдушки водопади», вело-екопътеки до с. Бързия и Берковица - вр.Ком – Белоградчик , община Берковица.
- В областта има паметници на културно-историческото наследство – четири манастира, останки от антични крепости, часовникова кула в Берковица, архитектурни ансамбли. Привлекателни за посещение, с потенциал да се превърнат и в туристически обекти, са манастирите - Клисурски манастир “Св. Св. Кирил и Методий” в община Берковица, Чипровски манастир “Свети Йоан Рилски”, Лопушански манастир “Свети Йоан Предтеча” в с. Георги Дамяново, Добридолски манастир «Света Троица» до с. Добри дол, община Лом ;
- Река Дунав, язовир “Огоста” край гр. Монтана и по-малките водни басейни(реки и язовири с местно значение) в областта създават възможности за воден, риболовен и др. видове туризъм;
- Най-близкото до Монтана функциониращо международно летище, обслужващо редовни полети, е София (на около 100 км). Областта е в непосредствена близост до голям потенциален пазар, в т.ч. и за краткотрайни пътувания, какъвто е София.
- Областта има гранично - с Румъния и Сърбия, и кръстопътно транспортно-географско положение – пресича се от европейски транспортни коридори № 4(Видин-София-Кулата) и № 7 (река Дунав). Това създава потенциални възможности за развитие на туризма и в трансграничен аспект.

Като общини с благоприятни условия се оценяват Берковица и Вършец, а общини с неразработен досега потенциал са Чипровци и Георги Дамяново. Има недостатъчно използвани възможности за развитие на речен туризъм по р. Дунав в общините Лом и Вълчедръм.

Туризмът може да има допълващо значение в структурата на областната икономика. Свързаните с него услуги и други производства могат да доведат до разнообразяване на икономическите дейности и преодоляване на изостаналостта в планинските и селските райони, а това да доведе до намаляване на миграцията и съответно – на отрицателния ефект от демографската криза. Задържащо значение за развитието на туризма, освен недостига на инвестиции за обновяване на материалната база, оказва и лошото състояние на пътищата за достъп до туристическите места.

Въпреки икономическите трудности пред последните няколко години се наблюдава

раздвижване в отрасъла. Създават се нови туристически обекти, предлагащи подслон, макар и с малък капацитет - къщи за селски туризъм в планинските общини Берковица и Чипровци, обекти за подслон около минералните извори в община Вършец. В община Берковица предстои реализиране на голям проект за ски-туризъм с изграждане на нови хотелг, лифт, ски-тунел за целогодишно ползване и др.

Статистическите данни в приложените таблици отразяват настоящото състояние на отрасъла. Има увеличаване на броя на средствата за подсон и на броя на нощувалите лица, но намаляване на броя на леглата и на престоя. Сравнителните данни за страната показват незначителния принос на областта. В почивните домове броят на леглата значително е намалял след 2000 г., но има увеличение на броя на почивалите лица.

Средства за подслон

		Средства за подслон	Легла	Легла-деноноция	Реализирани нощувки		Пренощували лица	
					общо	в т. ч. от чужденци	общо	в т. ч. от чужденци
2000 г.	Монтана	8	1 011	274 446	30 009	1137	9 948	729
2001 г.	Монтана	9	704	223 330	35 656	1 400	8 682	529
2002г.	Монтана	11	843	221 150	32 750	1 408	11 879	1 060
2003 г.	Монтана	12	522	182 333	25 011	2 791	15 761	2 315
	България	1059	158 865	38 667 492	12 521 479	9 142 170	2 972 644	1 397 985

Почивни домове

	Почивни домове	Максимално разкрити легла		Почивали лица	Реализирани леглодни
		общо	в т.ч. целогодишни		
2000 г.	7	664	559	3 514	22 348
2001 г.	7	600	544	4 128	32 753
2002 г.	7	472	416	4 847	23 108
2003 г.	6	413	351	5 453	26 172

Общи изводи:

- Туристическо-географското положение на област Монтана може да се оцени като относително благоприятно;
- В областта има потенциал за развитие на планински, балнеологичен и нетрадиционни форми на туризма – екологичен, селски и др.;
- Развитието на туризма може да окаже положително влияние върху съживяването на икономиката на селските райони;
- За развитието на туризма е от решаващо значение състоянието на техническата и особено на пътната инфраструктура;

4. СОЦИАЛНА СФЕРА

4.1. Социални характеристики и жизнен стандарт

Социалната цена на реструктурирането на икономиката се оказва висока за много домакинства не само поради високата безработица, но и заради промяната в структурата и размера на доходите. Традиционно основният източник на доходи е работната заплата. През 2003 година средният годишен размер на работната заплата в областта е 2716 лв., което е с близо 564 лева по-ниско от средното за страната /3280 лв./. Най-високи възнаграждения получават работещите в отрасли “Електроенергия, газ и вода ” – 4985 лв., “Държавно управление” – 4547 лв. и “Финанси,кредит, застраховки ” – 5435 лв. Сериозни различия се наблюдават в размера на работната заплата по сектори, като в обществения сектор тя е с почти 1000 лв. по-висока, отколкото в частния. През 2003 г. наетите по трудово и служебно

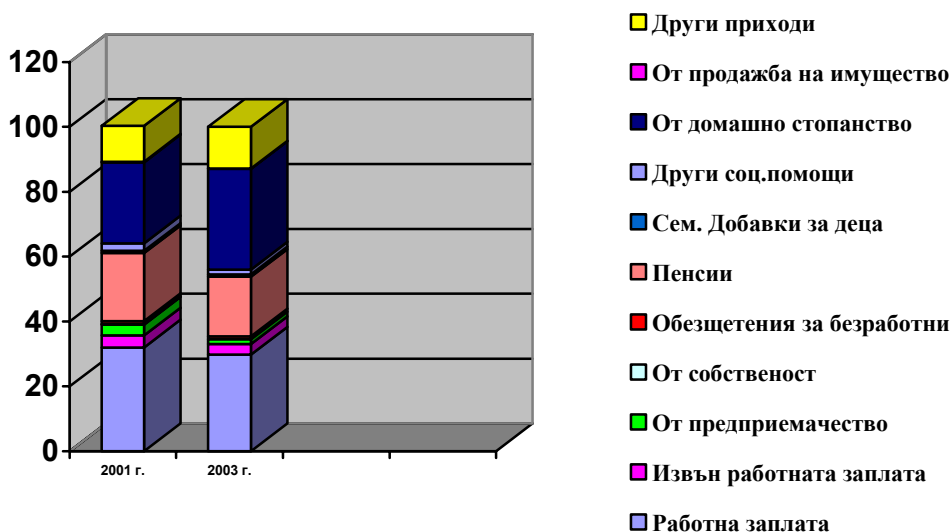
правоотношение в общественния сектор са получили средно 3299 лв. годишно за областта при 4118 лв. за страната, а работещите в частния сектор съответно 2211 лв. средно годишно за областта при 2790 лв. за страната. С най-ниски възнаграждения през 2003 г. са работещите в отраслите “Хотели и обществено хранене” – 1497 лв. за областта и 1948 лв. за страната; “Търговия и ремонт” – 1841 лв. за областта и 2413 лв. за страната.

Таблицата по-долу илюстрира нивата на средната работна заплата за страната и областта за тригодишен период. Очевидно е, че нивото на заплатите в област Монтана е значително под средното за страната.

Средна годишна работна заплата по години и сектори за периода 2001-2003 г. /лева/

	2001			2002			2003		
	Общо	Обществен сектор	Частен сектор	Общо	Обществен сектор	Частен сектор	Общо	Обществен сектор	Частен сектор
България	2880	3491	2452	3091	3871	2613	3280	4118	2790
Област Монтана	2337	2883	1872	2555	3242	2001	2716	3299	2211

Графиката по-долу е илюстрация на измененията в общия доход на домакинствата за 2001 г. и 2003 г., показани като процентно съотношение за Северозападния район за планиране по данни от НСИ. Прави впечатление, че доходите от заплати са намалели за сметка на повишаване на доходите от домашно стопанство, които са най-високи за страната. В същото време намаляват доходите от пенсии и от предприемачество. Структурата на доходите в област Монтана е подобна на тази в района за планиране.

Жизненият стандарт на населението се определя основно от неговите доходи, качеството и достъпността на обществените услуги, от възможностите за работа. В област Монтана доходите са под средните за страната. Както се вижда от приложената по-горе графика, определящ дял в тях има работната заплата. Следващите по размер доходи са тези от домашното стопанство, което е показател за съществуването на икономика на оцеляването. Процентът на безработица е над средния за страната. Обществените услуги са сравними с тези за страната, като това се отнася за градовете и по-големите села. За по-малките и отдалечени населени места социалните услуги са по-трудно достъпни и в по-лошо качество.

Общият извод е, че жизненият стандарт в областта е по-нисък от средния за страната, с изключение на областния град.

4.2. Заетост, икономическа активност и безработица

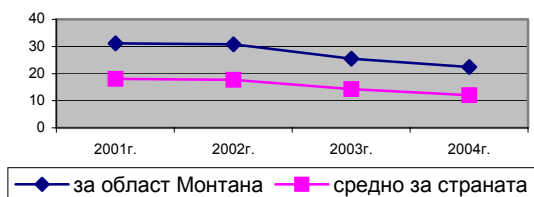
През периода 2001-2004 г. в областта се наблюдава тенденция на намаляване на заетите в основните сектори на икономиката, като само в сектор “Услуги” се отбелязва увеличение с 2,3 %. Броят на наетите по служебно и трудово правоотношение през 2004 г. е 32 661 души и намалява с 5,8% спрямо 2003 г. Структурата на наетите по икономически сектори сочи най-голям дял на наетите в сектор “Услуги” – 59,8%, в индустриалния сектор са 37,5% от наетите и в сектор “Селско и горско стопанство” са наети само 2,7%. В сравнение с предходната година, въпреки общото намаление на заетите, се отбелязва увеличение в промишления отрасъл “Преработваща промишленост, некласифицирана другаде” – 32%. Това се отнася и за отрасъла “Операции с недвижимо имущество и бизнесуслуги” от сектора на услугите – 33,7%. В останалите отрасли се отбелязва спад в броя на наетите, който е най-голям в отрасъл “Селско и горско стопанство” – с 33,4%. В областта преобладават наетите в частния сектор, които са ангажирани в отраслите на индустрията и селското стопанство, а в общественния сектор преобладават наетите в отраслите на сектор “Услуги”.

Заявените работни места в бюрата по труда през 2004 г. са общо 12 283 бр., като от тях 36,8% са заявени от работодателите на първичния трудов пазар, а 63,2% са по програми за заетост. Отчита се нарастване на заявените от работодатели места със 17,7% спрямо 2003 г. Общият брой на заетите работни места е 11 199 бр., като от тях 37,5% са на първичния трудов пазар, а 62,5% са по програмите за заетост. Относително високата стойност на оставащите незаети работни места се обуславя от несъответствието между търсене и предлагане на работна сила, неприемливи условия на труд, недостиг на кадри, слаба териториална мобилност на безработните и др.

Коефициентът на заетост в областта (съотношение между броя на заетите лица и населението на 15 и повече навършени години) е 38,4 %, при стойности 35,3% за Северозападния район за планиране и 42,2% за страната. Коефициентът на **икономическа активност** (съотношението между икономически активното население и населението на 15 и повече навършени години) за 2003 г. е 44,9 %, на първо място в района за планиране (42,2 %), но по-нисък от този за страната (49,2 %).

Равнището на безработица за периода 2001г.- 2004 г. показва постоянна тенденция към намаление - от 26,95 % през 2001г. до 22,89 % през 2004 г. Въпреки това, то значително надвишава средното равнище за страната, което е 12,67 % за 2004 г. Високото ниво на безработица е характерно за целия Северозападен район за планиране. Регистрираните безработни през 2004 г. са 18 290 души от общо 32 661 души икономически активни лица.

Равнище на безработица (%) за периода 2001-2004г.

Най-тревожно е положението на безработните лица без специалност, с ниско образование, на тези с намалена работоспособност и младежите до 29 г. Безработните без специалност са 58,9%. Тази група продължава да е с най-голям относителен дял в професионалната структура на безработните. Това са лица с ниска квалификация и образователно равнище, със слаба мобилност. Те съставляват 64,4% от безработните с регистрация над 12 месеца в бюрата по труда. Най-силно е присъствието им в Бюро по труда

Лом- 66,3%. Регистрираните безработни с работническа специалност са 26,5%, а специалистите са 14,6 %.

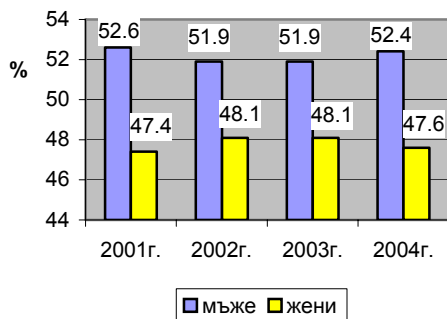
През 2004 г. се запазва тенденцията безработните с основно и по-ниско образование да доминират. Ниската степен на образование и квалификация на тези безработни предопределя слабата им конкурентноспособност на пазара на труда и невъзможността да отговорят на изискванията на работодателите. Това води и до голямата продължителност на престоя им на пазара на труда и те основно формират групата на продължително безработните (61,4%). От всички регистрирани безработни тези с основно и по-ниско образование са 54,6 %, със средно общо - 41,5% и с висше образование - 3,9%. За безработните висшисти е характерно следното: относителният дял на жените е много висок – 64,4%. Това говори, че жените по-трудно намират работа, отговаряща на специалността и квалификацията им; младежите до 29 г. са 22,5%, а дялът на безработните висшисти над 50 годишна възраст отбелязва нарастване (33,2%) - с 2% повече от предходната година.

Броят на регистрираните безработни жени е по-малък от броя на мъжете - дялът им е 48,2% при 51,8% за мъжете. Групата на безработните на възраст над 50 г. и 55 г. е с най-голям дял - съответно 13,7 % и 14,3%. Безработните младежи до 29 г. се обособяват като група в неравностойно положение на пазара на труда. В областта те са 26,5% при средно за страната 26,4%.

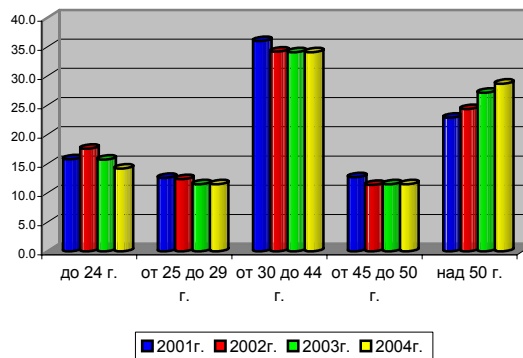
През периода 2001-2004 г. се запазва високото ниво на продължителна безработица. За 2004 г. дялът на продължително безработните в областта е 64,2% при 61,6% за Северозападния планов район. Различни фактори влияят върху продължителността на периода, в който безработните не успяват да намерят реализация на трудовия пазар- образование, професия, възраст, пол, търсене на работна сила и др. Продължително безработните са предимно лица с ниска квалификация и образование.

Териториалното разпределение на безработните поставя в най-неблагоприятно положение общините Вълчедръм - 43,73%, Якимово - 41,75%, Медковец - 36,95% Брусарци - 31,07%. Най-ниска е безработицата в община Монтана- 14,47%.

Структура на безработните по пол

Структура на безработните по възраст

Общи изводи

- Равнището на безработица намалява, но се задържа на стойности, значително над тези за страната; различията между общините в областта достигат над 3 пъти, като най-високо равнище на безработица в общините Вълчедръм, Якимово и Медковец- над 35%.
- Много висок е относителният дял на безработните с ниско образование и без квалификация.

- Голям дял от заетите работни места са по национални програми за заетост (т.е. субсидирани от държавата).
- Образователното и професионално-квалификационното равнище на работната сила не отговаря на изискванията на работодателите.

4.3. Здравеопазване и социални услуги

Здравеопазване

Здравната система на областта е териториално добре разположена, задоволително развита и удовлетворява нуждите на населението от първична, специализирана извънболнична и болнична помощ в необходимия обхват.

На територията на областта функционират три многопрофилни болници за активно лечение (МБАЛ) в градовете Монтана, Лом и Берковица. Първичната медицинска помощ се осъществява от 124 броя общопрактикуващи лекари, 120 бр. стоматолози и 7 бр. групови практики. В специализираната извънболнична помощ функционират 2 диагностично-консултативни центъра (ДКЦ), 1 специализиран център, 5 медицински центъра, 9 групови практики и 103 бр. специалисти за специализирана медицинска помощ.

Осигуреността с лекари/стоматолози/ и болнични легла е:

- Брой болнични легла на 1000 от населението – 5,09 ‰
- Брой лекари на 10 000 от населението – 26,22 ‰
- Кадрова обезпеченост със специализиран медицински персонал:
- Лекари на 10 000 от населението – 17,4 ‰
- Стоматолози – 4,18 ‰
- Брой места в детски ясли, ОДЗ и ДМСГД – 631

Коефициентът на регистрираната заболяемост по обращаемост на населението е малко над средния за страната с тенденция за изравняване.

Структурата на хоспитализираната заболяемост съответства с данните за страната, като се запазва първенството на 4-5 групи заболявания - на органите на кръвообръщението, дихателната система, травми и отравяния, усложнения на бременността и раждането, болести на храносмилателната система.

На територията на областта има голям брой здравно-неосигурени лица, което ограничава достъпа им до здравната система и създава негативно отношение към нея и към здравната реформа. В селата с голяма концентрация на ромско население медицинското обслужване е затруднено, включително поради недостига на специализиран транспорт. Недостатъчно е развита профилакиката на заболяванията, което води до увеличаване на разходите за лечение и се отразява на общия здравен статус на населението.

Координацията и обмяната на информация между различните институции и сектори в системата на здравеопазване много важна за ефективната ѝ работа и на сегашния етап е незадоволителна. Неблагоприятното съчетание на отрицателните фактори от макросредата със своето комплексно въздействие оформят много трудна външна среда за условията на работа на лечебните и здравни заведения. Това налага засилена подкрепа на обществото и институциите за запазване и развитие на здравната система в областта. Действията за промяна на настоящото състояние имат за цел да доразвият сегашната здравна система и да подпомогнат изграждането на нови структури, с оглед по-пълнен обхват и задоволеност от медицинско обслужване. За достигане на съвременно равнище в системата на здравното обслужване е важно политиката за развитие да се насочи към следните основни направления:

- Изграждане на структури за лечение на хронично болни – хосписи, болнични заведения и др.;
- Изграждане на система за обезвреждане на болничните отпадъци;

- Изграждане на система за опазване на психичното здраве - дневни центрове за психично болни в общността; защитено жилище; социални клубове за психични пациенти;
- Мобилни центрове за специализирана медицинска помощ за селата;
- Изграждане на СТЕЛК - очни болести;
- Училищно здравеопазване;
- Изграждане на общински служби по здравеопазване;
- Диспансери – вменияване в предмета на дейност на Областна МБАЛ-гр.Монтана диспансерни функции по белодробни болести и туберкулоза, психични и кожни заболявания. Изграждането на нови структури/диспансери/ е свързано с материален, финансов и човешки ресурс, който не може да бъде осигурен.

Основни партньори за развитие на здравната система ще бъдат здравните специалисти и здравните структури, местните и изпълнителните власти на местно и регионално ниво.

Основни изводи за здравеопазването в областта:

- Ограничен достъп до здравни услуги поради липса на здравно осигуряване и транспортен достъп;
- Липсва единна информационна система за здравните услуги, координацията между звената в системата е слаба;
- Състоянието на училищното здравеопазване е незадоволително;
- Състоянието на майчиното и детско здравеопазване е незадоволително;
- Липсват здравни заведения за обслужване на хронично болни;

Социални услуги

В областта има 16 дома за социални услуги с общо 1289 места: 4 дома за стари хора, 2 дома за възрастни с деменция, 2 дома за възрастни с физически увреждания, 1 дом за възрастни с умствена изостаналост, 1 дом за възрастни със сетивни нарушения, 1 дом за възрастни с психически разстройства, 1 дом за деца и младежи с умствена изостаналост, 1 дневен център за деца и младежи с умствени увреждания, 1 дневен център за възрастни с умствени увреждания, 2 дома за временно настаняване, 1 дом за медико-социални грижи за деца, 6 дома за отглеждане и възпитание на деца лишени от родителска грижа.

Всички общини предоставят социални услуги под формата на домашен социален патронаж на 1153 лица. Няма открити обществени трапезарии.

Сградният фонд и обзавеждането на домовете са в лошо състояние, има нужда от основни ремонти, за да съответстват на съвременните стандарти за предоставяне на социални услуги.

4.4. Образование

На територията на област Монтана към 2005 г. функционират 91 училища и 16 обслужващи. Броят на училищата за периода 2000-2005 г. намалява от 96 на 90 бр. Броят на учениците и паралелките за периода 2000-2005 г. също има трайна тенденция на намаление – учениците през 2004г. са 21 554 бр. при 23 380 бр. през 2000 г. Паралелките са намалели с 34 бр. за същия период.

Ежегодното намаляване на броя на децата и учениците в малките населени места налага преобразуване и закриване на детски заведения и училища. В много от селата, където училищата са закрити, децата пътуват всеки ден до съседно селище. Образованието, което се предлага там е в слети паралелки, което поставя тези ученици в неравностойно положение в сравнение с връстниците им от по-големите населени места. Това допълнително обрича

селищата на обезлюдяване, тъй като младите семейства са принудени да търсят училище за децата си.

Закриването и преобразуването на училищата не е възможно да се извършва по строго определени критерии, тъй като има много фактори, които следва да се вземат предвид: гъстота, социален статус и етническа принадлежност на населението, потребности на пазара на труда и др. В общините Г. Дамяново и Брусарци не е разрешен въпросът с оптимизирането на училищната мрежа. Основното училище в с. Смирненски, община Брусарци функционира с 4 слети паралелки и 37 ученици. Общо за петгодишния период 2000-2005 г. в селата на област Монтана са закрити осем основни училища, шест детски градини, други три са преобразувани от целодневни в полудневни.

Очертава се тенденция за ежегодно нарастване на броя на отпадналите ученици от 468 през 2000/2001 г. до 774 през 2003/2004 г. Броят на отпадналите като дял от общия брой ученици по общини е както следва: - община Г. Дамяново – 11.22% ; Вълчедръм – 7.83%; Медковец – 6.83%; Бойчиновци – 5.68%; Берковица – 4.63%; Вършец - 4.03%; Якимово – 3.36%; Брусарци – 3.31%; Лом – 2.89%; Чипровци – 1.59%; Монтана – 1.2%. Общо за областта процентът на отпадналите за 2004 г. е 3.14 %.

Педагогическият персонал в училищата в края на 2004 г. е 2121 бр., от които 55 неспособни учители. Положителна е тенденцията за намаляване на броя на неспособните учители и учителите-пенсионери в областта, като това са преподаватели предимно в училищата с малък брой класове и слети паралелки. Пътуващи учители общо 372 учители за областта – показател, който е почти стандартен през последните години.

Значително е нараснал броят на педагогическите кадри, посещаващи курсове за повишаване на квалификацията.

Според демографските особености на територията на регион Монтана има училища, в които се обучават само деца от български произход, смесени и училища с компактно ромско население. Преобладават смесеният тип училища. Първата категория училища (чисто български) много рядко се срещат. Училищата, в които се обучават само деца от ромски произход, са 6 (ОУ кв. Раковица - Берковица, ОУ с. Долни Цибър, IV ОУ- Лом, НУ кв. Младеново – Лом). Останалите училища са от смесен тип в различно процентно отношение. За чисто ромските училища от 2000 г. се реализират проекти (краткосрочни), предлагани от неправителствените организации, спечелени от РИО – Монтана или от директорите на съответните училища. Повече от четири години фондация “Шам” съвместно с РИО осъществява десегрегация на ромските деца от кв. Кошарник, която продължава и в Монтана. Децата се извозват с автобуси до градските училища, където се интегрират в процеса на обучение. Статистиката към момента сочи, че в учебните заведения се обучават общо 6290 ученици-роми, което е 27,46 % спрямо общия брой ученици (при 27,33% за предходната година).

Стратегията за интеркултурното образование в региона се основава на стратегия за образователната интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, стратегия за развитие на средното образование в Р. България, етичен кодекс за работещите с деца, рамкова конвенция за защита на националните малцинства.

Проблемите и затрудненията в образователната система в областта са отражение на проблемите на образованието в цялата страна и конкретно на тези в отделните общини, като най-общо се изразяват в следното:

- Запазва се очертаната тенденция към намаляване на броя на учениците в областта;
- Запазва се тенденцията към увеличаване на броя на отпадналите и необхванатите ученици;
- Остаряваща материална база и липса на адекватен финансов ресурс за привеждането ѝ в съвременен вид.

- Необходимост от обогатяване на учебната среда чрез снабдяването ѝ с информационно-комуникационни технологии(ИКТ) и многообразни информационни източници;

- Несъответствие между нуждите от педагогически кадри в областта и наличната незаета работна ръка;

- Липса на обществената ангажираност при решаване на проблемите в сферата на образованието;

Професионално обучение

Най-важната цел пред професионалното образование е осигуряването на съответствието му с пазарното търсене на специалисти. От системата на професионалното образование е отпаднало едно училище.

Мрежата за професионално образование и обучение в област Монтана обхваща 12 професионални гимназии, 3 средни общообразователни училища(СОУ), 1 гимназия и 2 помощни училища, разпределени по общини както следва:

Община	Професионални гимназии	Общообразователни училища	Помощни училища
Монтана	ПГ по строителство, архитектура и геодезия	Девето СОУ "Иван Пейчев"	
	ПГ по електротехника "Хр. Ботев"		
	Финасово-стопанска гимназия		
	ПГ по лека промишленост		
	Професионална техническа гимназия		
Лом	ПГ по селско стопанство - Ковачица	СОУ ЧЕМИ "Д. Маринов"	ПУ "Д-р П. Берон"
	ПГ по хранене и земеделие		
	ПГ по производствени технологии		
Берковица	Лесотехническа професионална гимназия		ПУ "Хр. Ботев"
Вършец	Оздравителна ПГ по икономика	СОУ "Ив. Вазов"	
Бойчиновци	ПГ по транспорт "Вл. Минчев"		
Г. Дамяново	ПГ по селско стопанство "М. Марков"		
Вълчедръм		Гимназия "Д. Маринов"	

Характерно за училищата за професионално образование и обучение е, че те са концентрирани предимно в градовете. Училищата, в които се обучават ученици по едни и същи професии и специалности, се намират в сравнително отдалечени населени места и липсва конкуренция по отношение на кандидатите за обучение.

През учебната 2004-2005 г. в системата на професионалното образование се подготвят кадри в 19 професионални направления от Списъка на професиите за професионално образование и обучение, утвърден със заповеди от министъра на образованието и науката:

- дизайн
- финанси, банково и застрахователно дело
- счетоводство и данъци
- стопанско управление и администрация
- секретарски и офис дейности
- използване на компютри
- металообработване и машиностроене
- електротехника и енергетика
- електроника и автоматизация
- химични продукти и технологии

- моторни превозни средства, кораби и летателни апарати
- производство на храни и напитки
- производство на текстил, облекло, обувки и кожени изделия
- производство на изделия от дървесина
- горско стопанство
- селско стопанство, озеленяване и цветарство
- строителство и геодезия
- хотелиерство, ресторантьорство и кетеринг

Специфичните за областта проблеми, произтичащи от условията на работа могат да се групират в две направления. Едното е липсата на финансови средства за подмяна на старата материално-техническа база и за осигуряване на нормални битови условия за работа. Другата група проблеми са свързани с трудностите при провеждане на учебната и производствената практика, поради променящите се икономически условия, свързани с реструктурирането на икономиката. Професионалните училища не разполагат с достатъчна собствена материална база. Обучението се провежда в условията на финансова неосигуреност. Практическото обучение е затруднено от недостатъчното оборудване на работните места. По много от специалностите и професиите липсват материали за производствена дейност.

След приватизацията на предприятията работата на учениците в производствени условия среща значителни трудности. Съществуват договорни отношения с малки частни фирми, но техният капацитет не обезпечава оптимално ангажиране на всички ученици. Липсата на работни места във фирмите и на материали в училищните работилници води до ограничаване броя на темите по учебна практика. В много училища производствената практика се провежда в училище.

Ограничен е броят на работещите фирми, които имат реални условия за поемане на ученици за учебна и производствена практика, а други не желаят да се ангажират с обучение на ученици.

Изброените фактори оказват неблагоприятно влияние върху качеството на обучението.

Положителни тенденции в професионалното образование са:

- Запазва интересът на ученици и родители към професионалното образование и обучение.
- Училищата се ориентират към нови специалности и професии, налагани от новите икономически условия;
- Подобрява се сътрудничеството с фирми за провеждане на учебна и производствена практика.
- Засилва се тенденцията за сътрудничество между отделните професионални училища.
- Увеличава се броят на квалификационните курсове за възрастни.

В перспектива усилията на регионалната политика в сферата на професионалното образование ще бъдат насочени основно към подобряване на сътрудничеството с бизнеса за подобряване на качеството на подготовката, гъвкавост на учебните планове с оглед да се отговори в максимална степен на пазарното търсене на професии и подобряване на материално-техническите условия за работа.

4.5. Култура и културно наследство

На територията на област Монтана се намират археологически находки и исторически паметници, свидетелстващи за древната история на този край.

Античният град Монтана възниква като военен лагер върху останките на стара тракийска крепост, след налагането на римската власт през първата половина на I в. сл. Хр.

Настъпилият по-късно икономически подем обуславя разрастването и превръщането на град Монтана в най-големия религиозен и културен център на Северозападна България, простиращ се от Дунав до билото на Стара планина. В околността на града е изградена система от 25 крепости, които служат за защита на местния рудодобив и златодобив по горното течение на река Огоста. Разкрити са основите на два комплекса римски вили край Монтана. В града е създадена музейна сбирка на открито - Лапидариум, показваща каменни останки от сгради и храмове, открити в района. Мраморни римски статуи от антична Монтана са изложени в Националния археологически музей. В гр. Монтана действат драматичен театър "Драгомир Асенов", фолклорни танцови състави, клубове по спортни танци, Детска школа по изкуствата, две художествени галерии. В града се провеждат Национални празници на духовите оркестри "Дико Илиев" на всеки две години.

Днешният град Лом възниква като римски кастел /крепост с военни части/ на р. Дунав, който впоследствие се превръща в селище, наречено Алмус. Река Лом е дала днешното име на римското селище. За духовното и историческото наследство на град Лом свидетелстват намерените през годините надгробни паметници, статуи и др. Обилните находки от римски монети говорят за интензивен икономически живот по време на римската империя. В двора на историческия музей в Лом са изложени два римски саркофага. В местността "Калето"/с. Сталийска махала/ е имало римско селище. При село Долни Цибър е запазен каменен мост, съединяващ селището и пристанището на р. Дунав.

По-съвременната история на гр. Лом го очертава като търговски и културен център, носещ отпечатъка на европейската крайдунавска култура. Запазените красиви сгради от началото на XX век в стил Сецесион оформят характерен ансамбъл по главната улица на града, придавайки му неповторима индивидуалност. Градът е забележителен с едно от първите театрални представления в България и къщата-музей на възрожденския културен деец Кръстьо Пишурка. В днешни дни културните традиции са живи чрез представленията на прочутата ломска оперета и на един от двата театъра в областта, международния пленер по изобразително изкуство и изложбите в новата художествена галерия. Църквата "Успение Богородично" в града е паметник на културата, както и ансамбъла от сгради в централната част. Край с. Добри дол се намира манастирът "Света троица", край който растат величествени вековни дъбове - защитени природни обекти.

Град Берковица е забележителен с крепостта "Калето", разположена на три нива върху хълма "Калето", която бележи историята на Берковица през Античността и Средновековието. Църквите "Рождество Богородично" и "Св. Николай Чудотворец" са паметници на културата с национално значение. Часовниковата кула от XII в. е също паметник на културата с национално значение, както и къщата-музей "Иван Вазов" от началото на 19 в., с красиви резбовани тавани. През 1879 - 80 г. в нея е живял и творил народният поет Иван Вазов. В града се провеждат два фестивала: международният "Лачени обувки" - за детски песни и националният рокфестивал "Беркфест". В града се провеждат ежегодно дни на писателя Йордан Радичков, а в с. Бързия – летен международен пленер по дървопластика. Клисурският манастир "Св.Св. Кирил и Методий" е притегателен център за посетители от цялата страна, а дърворезбованият иконостас на църквата му е паметник на културата от национално значение.

Вършец е възникнал около топлите минерални извори и неговата история е свързана с балнеолечението. Най-старият запазен писмен документ за неговото съществуване датира от 6 в. във византийски хроники под името "Медека" (от медукус – лечебен).

Град Чипровци е известен с Чипровския манастир "Свети Йоан Рилски", чиято църква е паметник на културата от национално значение. Чипровският край е известен и с произведенията на чипровските килимарска и златарска школа, чипровското училище от 1624 г., висшето училище Семинариум (преди повече от три века), останките от католическа църква, чипровското предвъзрожденско изкуство и архитектура, чипровските въстания против турското владичество.

В района на община Георги Дамяново са открити останки от осем тракийски и късноантични крепости, както и рудници в землищата на някои села. Край с. Георги Дамяново се намира прочутият Лопушански манастир “Свети Йоан Предтеча” - паметник на културата от национално значение. Пред входа на храма расте гигантска секвоя, която е защитен природен обект.

Професионалните културни институти, които работят в област Монтана са:

- Театри – 2 бр. в градовете Монтана и Лом;
- Киносалони – 6 бр.;
- Музеи – 8 бр., намиращи се в Монтана -2 бр., Лом - 1 бр., Берковица – 2 бр., Вършец – 1 бр., Чипровци -1, Георги Дамяново – 1 бр.;
- Библиотеки – 233 бр.

Освен тях на територията на областта съществуват и 97 читалища, които са специфична българска форма на културен живот и центрове за развитие на различни форми на творческа самодейност- музикални, певчески, танцови ансамбли и др. дейности.

Статистическите данни очертават тенденция към намаляване на общия брой на културните институти. В най-сериозна криза е театърът – има значително намаление на броя на осъществяваните представления и на посещенията. Кината с големи киносалони в градовете Монтана, Лом и Берковица са ликвидирани, като са открити нови по-малки киносалони. Регистриран е ръст на посещенията и на броя на съхраняваните експонати в музеите на областта.

В регистъра на недвижимите паметници на културата в област Монтана са включени 282 обекта, от които 29 са от национално значение. Въпреки необходимостта от актуализация на този регистър и изваждането на редица обекти от него, наличието на паметници от национално значение предполага възможност за бъдещо развитие на един “Културен парк”. Разработването на проект за изграждане на “Културен парк” ще позволи включването на културно-историческото наследство, като обект на културен туризъм, да бъде съчетано със създаването на различни форми на отдих – “пътеки на здравето” в горното течение на р. Огоста, спортен риболов и водни спортове край яз. “Огоста”, селски туризъм и т.н., с комплекси за отдих (от типа на съществуващия комплекс “Аугуста” в гр. Монтана). Разработването на подобни “Културни паркове” е една сравнително нова тенденция, която се налага в последните години в страните от европейската общност, особено в региони, които изпитват икономически затруднения и са част от държавната политика за формиране на култура на отдиха.

През преходния период сферата на културата, както и останалите сфери на социално – икономическия живот претърпяха упадък и преживяват труден период на оцеляване и стабилизиране. Обектите на културата, както и на образованието, са в лошо материално състояние поради недостиг на средства от държавния бюджет, който е бил основен източник на финансиране преди прехода. В бъдеще финансирането на културните дейности ще става чрез развитие на спонсорството от страна на бизнеса, чрез участие в различни програми за финансиране на отделни проекти и други форми.

5. ТЕХНИЧЕСКА ИНФРАСТРУКТУРА

Водоснабдяване

Населените места в област Монтана се снабдяват с питейна вода от 224 броя водоизточници, обособени в 22 водоснабдителни групи, посредством три типа мрежи – гравитачни, помпажни и смесени, с обща дължина 1730 км. От тях външната водопроводна мрежа е с дължина 550 км (31.8% от общата), а вътрешната – с дължина 1180 км (68,2% от общата). В по-голямата си част(1516 км) водопроводните мрежи се поддържат и експлоатират от “Водоснабдяване и канализация” ООД – Монтана и са включени в капитала му. Останалата

част от водопроводните мрежи са собственост на общините. Дружеството водоснабдява 100 от общо 130 - те населени места в областта. На територията на община Берковица функционира общинско ВиК дружество, а водоснабдяването на две населени места в областта – с. Горна Вереница(община Монтана) и с. Горни Цибър(община Лом) се поддържа от кметствата. Около 80% от водопроводната мрежа е изпълнена от азбестоциментови тръби, а останалата част от стомана, полиетилен и др. материали.

В Област Монтана има 9 броя неводоснабдени села, което представлява около 7% от населените места в областта.

От общо 224-те броя водоизточници 67 са каптажи, 74 - дренажи, 50 - тръбни кладенци, 19 - шахтови кладенци, 13- речни водохващания и един язовир - “Среченска бара”.

223 водоизточници се ползват за питейно-битови цели, а един каптаж за условно-чиста вода. Същата се подава за промишлената зона в гр. Монтана. От 210 броя водоизточници се добиват подземни води с използвана годишна водна маса около 5-6 млн.м³, а от 14 броя водохващания включително язовир “Среченска бара” се осигуряват повърхностни води до 30 млн. м³ годишно.

Изворите, дренажите, шахтовите кладенци и речните водохващания се влияят от климатичните условия. При по продължителни засушавания дебитите им рязко спадат, поради което се налага режим на водоползване. През 2001г. и 2002 г. на режим на водоползване са били около 40% от населението, през 2003г. - 7%, а през 2004г. – 2% от населението.

Водоизточниците са разположени неравномерно, което е наложило изграждане на големи водоснабдителни групи, с цел задоволяване на по-голям брой селища с питейна вода и прехвърляне на водни маси до 50 км. Изградените 22 броя водоснабдителни групи водоснабдяват 83 % от селищата. Експлоатационните дебети на водоизточниците варират предимно от 0,5 л/сек до 15 л/сек.

С повърхностни води са водоснабдени общините Монтана, Вършец, Георги Дамяново и Чипровци. Географското разположение на водоизточниците и населените места от тези общини дава възможност за гравитачно транспортиране на водата.

“В и К” ООД Монтана експлоатира и поддържа язовир “Среченска бара”, от който се водоснабдяват 22 броя селища от област Монтана в т.ч. градовете Монтана, Вършец, Берковица, както и град Враца и други населени места от област Враца. Хидровъзел “Среченска бара” получава суровата вода чрез събирателни деривации, които улавят водите от северните и южните склонове на северозападна Стара планина. Преди акумулирането на тези води в язовира, същите се преработват от три водноелектрически централи (каскада “Петрохан”) за добив на ел. енергия. Към язовира има изградени още четири речни водохващания директно подаващи вода в него. Язовир “Среченска бара” е изграден като годишен сезонен изравнител. Водовземаването от него се осъществява чрез водовземна кула с възможност за водовземање от четири различни хоризонта. За подаване на сурова вода от язовира към пречиствателната станция, под язовира е изградена помпена станция. От помпената станция по напорен водопровод Ф 1200 мм суровата вода се подава в изравнителен водоем 2 x 4000 м³, от където постъпва във входната шахта на пречиствателната станция.

“ВиК” Монтана експлоатира 57 броя основни **помпени станции** и 18 броя бункерни помпени станции. Помпена станция “Извора” в гр.Монтана се използва за водоснабдяване на промишлената зона на града с условно чиста вода. Помпажно се водоснабдяват 74 селища от общо 100 населени места в района на “ВиК” Монтана. Делът на помпажната вода е над 85 % от използваните водни количества. Предприятието поддържа 134 броя напорни резервоари в т.ч.: 125 броя приземни и 9 броя кула-водоеми, с общ обем 93 073м³.

Качество на подаваната питейна вода

Качеството на водата за питейно-битови цели, се контролира съгласно нормативните изисквания за качеството на водата, предназначена за питейно-битови цели., като се провежда

постоянен и периодичен мониторинг, включващ всички показатели. Като цяло качеството на водата от централното водоснабдяване отговаря на изискванията. Химичните показатели са със стабилни показания. Изключения прави ХВ “Среченска бара”. Суровата вода от хидровъзела има отклонения по показателя мътност, а периодично отклонение дава и показателя манган. Затова суровата вода се подлага на пречистване чрез коагулация с алуминиев оксихлорид, филтриране през пясъчни филтри и обеззаразяване. Пречиствателната станция за питейни води “Слатина” на язовир “Среченска бара” е изградена на три етапа. Първият е въведен в експлоатация през 1964 г., а трети е завършен с изграждането на язовира през 1986 г. Общата производителност на станцията достига 1780 л/сек.

Канализационни системи

Канализационните системи в населените места осигуряват отвеждането и пречистването на отпадъчните битови, дъждовни и промишлени (след предварително пречистване) води и заустването им в съответния водоприемник. Те имат важно значение за поддържането на благоприятна и здравословна жизнена среда, опазване на водните ресурси от замърсяване и поддържане на екологичното равновесие. По степен на изграденост на канализационната мрежа в населените места и пречиствателни станции за отпадни води има значително изоставане спрямо развитието на водоснабдителните системи. В района на “ВиК” Монтана е изградена канализационна система само в три населени места – в градовете Монтана, Лом и Вършец. Някои по-големи селища в областта също са канализирани на местни начала, но мрежите им не са предадени за експлоатация от “ВиК”, поради факта, че не отговарят на техническите изисквания и норми. Канализационната мрежа в град Монтана е смесена с изключение на комплексите “Младост” и “Кошарник”, където е разделна. Първият етап е пуснат в експлоатация през 1963 г. Общата дължина на мрежата е 92 км., в т.ч. в капитала на дружеството 68,49 км. Степен на изграденост 95 %. Дължината на колекторите е 10 км. в т.ч. в капитала на дружеството 6,2 км.

Експлоатацията на първата канализационна мрежа в гр. Лом започва през 1985 г. и обхваща само централната част на града. Като тип системата е смесена. Канализационната мрежа е с дължина 18 км, в т.ч. в баланса на “ВиК” се водят 6,4 км, а колекторът е с дължина 5 км. Градът няма изградена ПСОВ, отпадните води се заустват директно в р. Дунав.

При високи води на реката се използва канална помпена станция за препомпване. Тя е с капацитет 350 л/сек. През 1967 г. е въведена в експлоатация канализационната мрежа в град Вършец. Тя има дължина 16 км., в т.ч. в капитала на дружеството 11,4 км., а колектора 7,6 км. Канализационната мрежа е изградена като смесена.

Транспортна мрежа

Транспортната инфраструктура е с определящо значение за регионалното икономическо развитие. Тя е един от основните фактори за конкурентноспособността на всяка област. Областта има много добри връзки чрез железопътен, шосеен и речен транспорт с граничните пунктове и вътрешността на страната във всички посоки.

Пътна мрежа

Област Монтана има сравнително добре развита пътна мрежа. Гъстотата ѝ е 0,292 км/кв.км при средна за страната 0,336 км/кв.км и 0,319 за Северозападния район за планиране. Област Монтана има сравнително малка дължина на пътища от републиканската пътна мрежа(РПМ) и на територията ѝ няма магистрали. Републиканските пътища са с обща дължина 598 км – I клас – 51.9 км, II клас – 161,6 км и III клас – 384, 5 км. Общинските пътища са с дължина 1026,5 км, от които местните пътища са 568, 6 км.

С голямо значение за икономическото развитие на областта са международният път Е-79(еврокоридор №4)- път от РПМ I-1 Видин-Монтана-Враца-София, който пресича областта и свързва Западна и Централна Европа с Гърция. С голяма важност е и второкласен път II- 81

Лом-Монтана-Берковица-София през прохода Петрохан, който свързва ломското пристанище с международния път Е-79. В по-далечна перспектива е целесъобразно изграждането на тунел под прохода “Петрохан” с дължина около 9 км, който ще осигурява най-кратка връзка с южната част на страната.

Общото състояние на пътната мрежа е незадоволително и не отговаря на съвременните изисквания. Само 14,1 % от общата дължина на пътищата от РПМ са в добро състояние и осигуряват бърз, безопасен и комфортен транспорт. В средно състояние са 51% , а в лошо – 34,9 % от пътищата. От пътищата в лошо състояние най-голям дял се пада на пътища III-ти клас – 139,8 км, от II-ри клас – 64,1 км и от I-ви клас - само 4,5 км. Основната причина за това състояние се дължи на значителното съкращаване на средствата за поддържане и ремонт на пътищата. Освен това и редица други фактори ускориха процесите на деградация на пътищата от основната пътна мрежа – нарастване на осовото натоварване на съвременните товарни автомобили, увеличаване трафика на автомобилите и т.н.

Технико-експлоатационното състояние на пътната мрежа от различните класове на републиканската пътна мрежа към настоящия момент е отразено в следната таблица:

Състояние на настилката	Клас на пътя						Общо км	%
	I клас км	%	II клас км	%	III клас км	%		
ДОБРО	15,1	9 %	15,0	3 %	54,7	3 %	84,8	14,1
СРЕДНО	32,2	5 %	82,5	14 %	190,0	31 %	304,8	51,0
ЛОШО	4,5	1 %	64,1	11 %	139,8	23 %	208,4	34,9
ВСИЧКО	51,9		161,6		384,5		598,0	100

Пътните съоръжения на територията на област Монтана са общо 1090 броя, от които 83 са мостови съоръжения. 18 броя мостови съоръжения са с влошено технико-експлоатационно състояние. На 15 от тях следва да се извърши рехабилитация и да се изградят нови мостови съоръжения на местата на тези, които са с компрометирана носеща конструкция или габаритът не отговаря на съответния клас път.

Железопътна мрежа

Областта има много добри жп-връзки със столицата София, черноморското пристанище Варна и по всички направления от националната жп мрежа.

Икономическата ос на областта е жп линията София –Мездра –Враца –Видин, с отклонение от гр. Бойчиновци за гр. Монтана и гр. Берковица, и от гр. Брусарци за гр. Лом.

Дължината на железопътната мрежа в областта е около 130 км. Гъстотата ѝ е 0.0366 км/кв.км., при средна за страната 0,039 км/кв.км и 0,0382 за Северозападния район за планиране. ЖП линиите на територията на областта са с нормален коловоз и са електрифицирани. Състоянието им е относително добро, като в лошо състояние е само участъка Монтана – Берковица, където е наложено ограничение на скоростта за движение.

За обслужване на пътниците функционират 10 гари и 11 спирки.

Перспективното развитие на железопътната мрежа включва модернизиранието ѝ, като се има предвид значението, което ще има този вид транспорт след изграждането на Дунав мост II.

Воден транспорт

Водният транспорт в областта е представен от пристанище Лом и местни пристани. «Пристанищен комплекс Лом» ЕАД включва пристанищата Лом и Оряхово(област Враца) и реализира около 40% от българския товарооборот по р. Дунав. Пристанище Лом е елемент от Общоевропейския транспортен коридор № VII – р. Дунав и е второто по големина дунавско пристанище в България. Товарите от пристанището достигат на запад до Регенсбург и

Дийзбург(Германия), а на изток – до страните от Черноморския и Средиземноморския басейни.

Пристанището разполага с 13 корабни места за товаро-разтоварна дейност и едно за пътнически превози с обща дължина на кея 1 300 м. То е предназначено за обработка на генерални и насипни товари. Има добре изградени пътни и железопътни подходи. Откритата складова площ е 60.2 дка, а закритата – 9.5 дка. Изградената инфраструктура осигурява директна сухоземна връзка Лом – Солун. Има проект за рехабилитация, реконструкция и модернизация на пристанище Лом, който е включен в списъка за незабавен старт на Пакта за стабилност. На проекта е предоставен статут на обект с национално значение с Решение на Министерския съвет от 2004 г.

Въздушен транспорт

На територията на областта няма гражданско летище. Най-близкото гражданско летище е в София. В с. Габровница, община Монтана се намира бивше военно летище(авиобаза на изстребителна авиация, създадена през 1950 г.), което е закрито и не функционира от 2001 г. През 1986 г. е извършен основен ремонт и удължаване на пистата, което позволява обслужването на всички типове самолети от транспортната авиация. Към летището има изградена система за търсене и спасяване на въздухоплавателни средства, търпящи бедствия, с възможност да се извършва зареждане на самолети с всякакви горива и сгъстени газове.

На територията на областта има и писти с местно значение, ползвани за нуждите на селскостопанската авиация. Те могат да се ползват от леки самолети денем, при прости метеорологични условия.

Съобщителна мрежа

На територията на област Монтана има добре развита телекомуникационна инфраструктура и достигаща до всяко селище автоматична телефонна мрежа. В процес на изграждане са регионални оптични рингове с цифрови преносни и комутационни системи. Изградени са оптични кабелни линии Козлодуй - Лом - Вълчедръм - Брусарци - Видин и цифрови телефонни централи в градовете Монтана, Лом и Берковица на «БТК» ЕАД. Изградена е мрежа за оптична свързаност на «Мобилтел»ЕАД (Пали лула-Бойчиновци-Монтана-Враца). Предстоящо е изграждане на оптична кабелна магистрала София- Монтана-Видин на «Нетплюс» ООД.

Висока е степента на покритие на областта от мрежата на мобилните оператори МОБИКОМ, МОБИЛТЕЛ и ГЛОБУЛ.

Всички общини имат достъп до интернет. Бъдещото развитие на съобщителната система е свързано с намеренията на собствениците на мрежите.

Енергийна мрежа

Електроенергийна мрежа

Електроснабдяването на областта се осъществява от националната електроенергийна система, посредством 7 броя трансформаторни подстанции 110/20 kV, разположени в общините Монтана(2), Лом(1), Берковица(1), Брусарци(1), Вълчедръм(1), Мартиново(в община Чипровци -1), и една 220/110/20 kV в Бойчиновци, където са съсредоточени основните товари за областта. Потребителите на електроенергия се захранват чрез инсталирана трансформаторна мощност 331 мгв., собственост на експлоатационното предприятие, а на други собственици - 200 мгв.

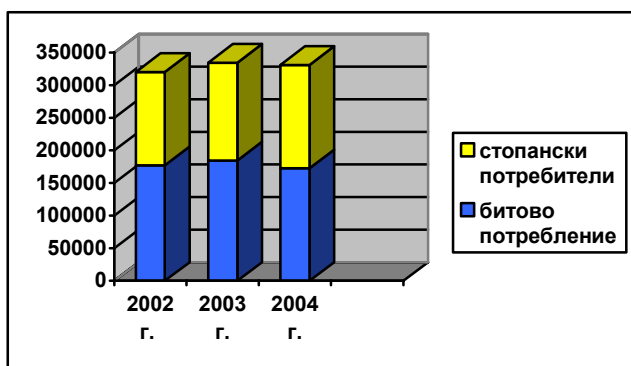
Електропреносната мрежа с мощност 110 /220 и 400 kV се стопанисва от НЕК- ЕАД, Предприятие “Мрежи високо напрежение” Електропреносен район Монтана. Електропроводи с мощност 400 KV, излизащи от АЕЦ Козлодуй до ел. подстанция “София-запад” преминават транзитно през територията на областта.

ВЕЦ “Бързия”, “Клисура” и “Петрохан” с мощност 110 КВ се включват в подстанция Берковица.

Електроразпределителната мрежа в областта е добре развита и оразмерена за поемане на големи натоварвания. Техническото състояние на използваните съоръжения е добро и се стопанисва от “Електроразпределение Плевен – клон Монтана” ЕАД. Бившето държавно предприятие е приватизирано през 2004 г. и е собственост на чешкото дружество ЧЕЗ. В мрежата му са включени няколко малки ВЕЦ от община Монтана и община Георги Дамяново.

Консумирана електроенергия в област Монтана в квтч.

2002 г.	Битово потребление:	177 171 936
	Стопански потребители:	142 998 474
	Общо:	320 170 410
2003 г.	Битово потребление:	184 452 534
	Стопански потребители:	149 892 948
	Общо:	334 345 482
2004 г.	Битово потребление:	172 580 903
	Стопански потребители:	158 349 588
	Общо:	330 930 491

Газоснабдяване

В област Монтана е газоснабден само областния град. До него достигат газопроводи на «Овергаз» и «Булгаргаз». На територията на град Монтана мрежата се стопанисва от «Монтанагаз» АД. Газифицирани са обществени сгради - училища, детски градини и здравни заведения, разширява се битовата газификация. В промишлената зона на гр. Монтана има достъп до двата газопровода, а основната част от производствените предприятия са газифицирани. Тенденцията е за разширяване на мрежата и увеличаване на абонатите. В бъдеще следва да разшири газоснабдителната мрежа, за да достигне до повече населени места в областта.

6. ТЕРИТОРИАЛНА СТРУКТУРА

Урбанизация и селищна мрежа

Населените места в областта са 130, от които 8 са градове - Монтана, Лом, Берковица, Чипровци, Вършец, Вълчедръм, Бойчиновци и Брусарци. Осем от всичко единадесетте общински центрове са градове, а три са села – Якимово, Медковец и Георги Дамяново.

Гъстотата на населението в областта е под средното за страната, видно от данните в приложената таблица. Наблюдава се силно изразена неравномерност в разпределението на

неселението в отделните селища - градовете Лом и Монтана имат гъстота на населението над средната за страната, а трите изцяло селски общини са с най-ниска гъстота на населението в областта - между 11,2 и 27,4 чов./кв. км. Община Чипровци е най-рядко населената община, която има град за общински център.

Приложената по-долу таблица показва сравнителни данни за населените места и гъстотата на населението в областта, за Северозападния район за планиране като цяло и за страната.

Район за планиране, област и общини	Площ - кв.км	Гъстота на населението - човека/км ²	Населени места - брой	Градове - брой	Села - брой
България	111001.9	70.3	5333	246	5087
Северозападен	10606.0	48.3	395	23	372
Монтана	3635.6	47.7	130	8	122
Берковица	465.0	46.7	20	1	19
Бойчиновци	308.3	37.5	13	1	12
Брусарци	194.4	32.9	10	1	9
Вълчедръм	431.5	28.5	11	1	10
Вършец	240.1	39.3	10	1	9
Георги Дамяново	320.6	11.2	13	-	13
Лом	323.9	103.4	10	1	9
Медковец	191.1	27.4	5	-	5
Монтана	652.7	91.9	24	1	23
Чипровци	286.9	15.8	10	1	9
Якимово	221.0	24.2	4	-	4

С оглед на това да се ограничават нежелателните миграционни процеси ще са необходими политики на национално и регионално равнище за развитие на селските райони и малките градове в тях, които да са насочени към разнообразяване на селскостопанската заетост и към създаване на нови връзки град-село. Подходящо ще бъде да се насърчават малките градове в предоставянето на услуги за техния селскостопански хинтерланд и в разкриването на малки и средни предприятия, свързани със селскостопанското производство. Такъв подход е в унисон с общеевропейската политика на териториално обличаване.

Характерно за област Монтана е, че липсва голям урбанистичен център като ядро и стимулатор за развитие и растеж. Областният град Монтана е от категорията средно големи градове с население около 49 000 жители, гр. Лом е в категорията малки градове с население до 30 000 жит., а останалите шест са много малки градове с население до 10 000 жители. Това говори за много ниска степен на урбанизация. Към 2003 година в градовете на област Монтана живеят 61.4% от общото ѝ население, като за страната този процент е 69.7%. Тези данни са в подкрепа на извода, че в областта характерът на производството и начинът на живот, както и цялостният ѝ облик могат да се определят като селскостопански. Освен селата, много малките градове, разположени в равнината и обявени за градове през втората половина на миналия век, имат подчертано селскостопански характер и стил на живот. В тази особеност може да се открият ориентири за бъдещо развитие на живота и на връзката град – село.

Центърът на областта – град Монтана, където са съсредоточени обекти на обслужване от по-висока степен, е в удобно разположение спрямо останалите населени места и центровете на общини. Това се отнася в по-голяма степен за общините в южната част на областта, докато общините в северната част са относително по-отдалечени от областния център. Логично е при тази ситуация да се оцени необходимостта от укрепване и стимулиране развитието на град Монтана като опорен център на селищната мрежа. Благоприятно влияние

върху развитието на град Монтана е оказало обявяването му за окръжен център в средата на миналия век. В момента по-голямата част от лицата с високо образователно равнище на областта са концентрирани в областния център и населението на града е с висок жизнен и трудов потенциал и с високо образователно равнище. Въпреки че не е от категорията на големите градове, Монтана е важен икономически, административен и културен център за областта. Освен към областния център, регионалната политика следва да бъде насочена към засилване на позициите и на градовете Лом, Берковица и Вършец като опорни точки за развитие в системата от населени места.

Селищната мрежа на областта може да се характеризира като сравнително добре балансирана и равномерно развита. Населените места са равномерно разпределени на територията на областта и разстоянията между тях не са големи. Опорните центрове - малките градове, са разположени в добра близост до селата. Това предполага възможности в бъдеще да се усъвършенстват връзките град – село. В зависимост от характера на релефа селищата са равнинни и планински, като преобладават равнинните. Планинските селища имат достъп чрез общинската пътна мрежа, т. е. няма недостъпни и изолирани планински села поради липса на пътища. Въпреки това, малките планински населени места са труднодостъпни и са във фактическа изолация за развитие на икономически дейности, поради лошото състояние на пътната мрежа.

При съществуващата тенденция за постоянно намаляващ общ брой на населението и настоящото икономическо състояние на областта, състоянието на физическата среда в населените места, в т.ч. и в градовете, е сериозен проблем за общините. Мрежите на техническа инфраструктура не удовлетворяват адекватно нуждите. Амортизирана е физическата среда и сградният фонд в големи части от населените места, има голям неизползван сграден фонд. По-добро е състоянието в градските центрове благодарение на някои общински и частни инициативи. Усилията на местните власти следва да бъдат насочени към поддържане в добро състояние на съществуващата обществена инфраструктура – сгради и обществени пространства, озеленени площи и други елементи от обществената селищна среда. Не са достатъчни грижите за културно-историческото наследство и паметниците на културата в населените места. Тяхното ново социализиране предстои и може да изиграе решаваща роля за превръщането им от обект само на пасивно опазване в инструмент за развитие. В компетенциите на местните власти е да търсят решения чрез промяна на собствеността или други форми на стопанисване на изоставени обществени сгради и територии.

Производствените територии в градовете Монтана, Лом и Берковица заемат големи площи, но част от тях са заети от старели, изоставени или полуразрушени сгради, които трудно могат да се модернизират и използват. Местните власти следва да насочат действията си към използване на различни възможности, включително и на публично-частните партньорства за развитие на тези зони, като например използването на части от тях за други пренебрегвани градски нужди като озеленяване и обществено обслужване.

Жилищните комплекси в градовете са недостатъчно благоустроени, панелните сгради не удовлетворяват съвременните изисквания за жилищно обитаване. Не е добро състоянието на много от обществените сгради за култура, образование, здравеопазване, особено в малките градове и в селата, незавършеното строителство и неизползвания сграден фонд са проблем за общините. В населените места и особено в градовете Монтана, Лом, Берковица, Вършец и Бойчиновци има периферни квартали, обитавани от ромско население, за които проблемите са в две направления - градоустройствения статут и състоянието на техническата инфраструктура – водоснабдяване, канализация, улична мрежа, както и останалите елементи от общественото обслужване. Проблемите в бъдеще ще се изострят, като се има предвид бързото нарастване на броя на населението в тези квартали.

Периферността, izolацията и обезлюдяването са основен проблем на малките населени места от всички общини, особено в планинските. Чрез инструментите на регионалната политика ще се търсят начини за демографско и икономическо съживяване на тези райони.

Плановете на населените места и централните градски части са остарели и неактуални след реституцията. Техните частични изменения на парче са порочна практика, която създава сериозни проблеми на управлението на градоустройствените процеси. Създаването на нов кадастър и нови планове за регулация и застрояване е важна задача, която стои пред общинските власти.

Осигуряването на устойчивост на селищната мрежа и изграждането на качествена селищна среда, гарантираща достоен жизнен стандарт следва да бъде един от основните приоритети за политиката на регионално развитие.

Таблицата илюстрира баланса на територията на областта по видове територии.

Баланс по видове територии по предназначение

Вид територия	Имоти бр.	Площ \дка\	Площ %
Друг / неуточнен	4	34.200	0.00
За нуждите на селското стопанство	352446	2265640.900	70.01
За нуждите на горското стопанство	48805	723519.700	22.36
Населени места	784	138707.800	4.29
Водни течения и водни площи	3541	90854.200	2.81
Добив на полезни изкопаеми	65	1662.200	0.05
За нуждите на транспорта	2057	15936.200	0.49
Общо	407702	3236355.200	100.00

Изводи от разгледаните проблеми:

- В областта липсва голям град като център, организиращ развитие;
- Областта и селищната ѝ система се характеризират със селскостопански облик;
- Населените места са равномерно разпределени на територията на областта;
- Развитието на селищната система е неравномерно, малките селища се обезлюдяват и западат икономически;
- Селищната инфраструктура и физическата среда на населените места, включително ромските квартали, се нуждаят от възстановяване и осъвременяване;
- Промислените зони в градовете са остарели и се нуждаят от осъвременяване и преустройство;
- Градовете Монтана, Лом, Берковица и Вършец са основните опорни центрове за развитие;

7. ОКОЛНА СРЕДА

7.1. Въздух, води, почви

Въздух

Основните източници на замърсяване на атмосферния въздух са концентрирани в областния град Монтана. В останалите населени места индустриалните източници са с незначително влияние върху качеството на атмосферния въздух (КАВ).

Нивото на контролираните замърсители на атмосферния въздух в гр. Монтана се отчита в един пункт, разположен в централната част на града, в сградата на РИОСВ – Монтана. Контролират се концентрациите на следните атмосферни замърсители: прах, фини прахови частици (ФПЧ₁₀), оловни аероизоли, серен двуокис, азотен двуокис и сероводород.

Имайки предвид масовото използване на твърдо гориво за отопление в битовия сектор и други констатирани причини (строително-ремонтни дейности, по-голям трафик на транспортни средства, температурни инверсии, сухо и ветровито време,) са установени отделни превишения на максимално-еднократните и/или средноденоношните пределно допустими концентрации по показатели ФПЧ₁₀ и прах. Концентрациите на серен и азотен двуокис имат ясно изразена сезонна зависимост, определяща се от използваните твърди горива в битовия сектор. Концентрациите на оловни аерозоли не представляват проблем за качеството на атмосферния въздух(КАВ). С Решение на МС към края на 2003 г. се преустанови употребата и производството на оловни бензини и не се очаква замърсяването с оловни аерозоли да представлява проблем за КАВ в областта и за в бъдеще. През последните години не са отчитани превишения на пределно – допустимите нива на сероводорода в атмосферния въздух.

На територията на Област Монтана се извършват периодично контролни измервания на КАВ от Мобилна станция за имисионен контрол към РИОСВ-Плевен по 16 броя показатели, от които 6 бр. са метеорологични, а останалите десет са : “прах”, “въглероден окис”, “озон”, “серен двуокис”, “азотен окис”, “азотен двуокис”, “азотни окиси”, “метанови въглеводороди”, “амоняк”. През последните години не са констатирани превишения на пределно-допустимите средно-деноношни концентрации.

Като по-значими източници на вредности в атмосферата могат да се споменат следните предприятия: “Берг Монтана Фитинги”АД, “Монбат”АД, “Подова керамика”ООД в гр. Монтана. Специфичен потенциален източник на неорганизиран емисии е “Пристанищен комплекс Лом” ЕАД. В останалите общини източниците са с локално значение, без особено въздействие върху качеството на атмосферния въздух в областта.

В последните години се отчита известно намаляване на емисиите на вредни вещества в атмосферния въздух от промишлените източници. Това се дължи преди всичко на газификацията на технологичните, топлинните и горивни инсталации, както и на модернизацията на пречиствателните съоръжения за отпадъчни газове.

Сериозен проблем за качеството на атмосферния въздух представляват горските пожари и паленето на стърнищата и пасищата. Въпреки многобройните проверки, предписания и забрани от различни институции тази порочна практика продължава.

На територията на Област Монтана не се регистрират трансгранични замърсявания от други области и държави. Най-близките по-големи източници са разположени в гр.Враца и гр.Видин (съответно на около 40 и 80 км. от гр.Монтана).

В средносрочен и дългосрочен план се очаква продължаване на газификацията на промишления и комунално-битовия сектор в гр.Монтана, което ще доведе до чувствително намаляване на емисиите на прах, сажди и серен двуокис в атмосферния въздух. Емисиите на вредни вещества от битовото отопление представляват около 30% от общото количество прах и около 10% от общото количество серен двуокис.

Води

Повърхностните води на територията на Област Монтана обхващат поречие Огоста, поречие Цибрица, река Лом и реките западно от нея.

Резултатите от анализите за състоянието на вътрешните реки в региона са следните;
- Войнишка, Арчар, Лом, Цибрица и Огоста (без долното течение и устието) показват стабилизиране на подобреното през последните години състояние и с малки изключения (р. Огоста и р. Ботуня) отговарят на проектните категории. Изключение прави р. Огоста в пункта след гр. Монтана и р. Ботуня преди вливането ѝ в р. Огоста в периода на маловодието. Отклоненията от нормите, описани по-горе са в резултат от следните фактори:

- заустването без пречистване на градските колектори на градовете Монтана, Берковица и Вършец.

- периодично замърсяване на р. Огоста от непречистените води на промишлените предприятия в гр. Монтана с локални пречиствателни съоръжения, заустващи чрез трите зонални градски колектори;

В р. Дунав се вливат директно(без пречистване) отпадъчни води от градската канализация на Лом с водно количество от 600 до 800 л/сек. Изградено е локално пречиствателно съоръжение на „Ломско пиво” АД (след механично утаяване).

Канализационните системи на градовете без пречиствателни станции (Монтана, Лом, Берковица) все още остават един от най- големите замърсители на р. Дунав - директно (Лом) и чрез вътрешните реки в региона (Монтана, Берковица).

Замърсяване на водите с тежки метали

Язовир “Огоста”, изграден като язовир за напояване и като част от напоителна система “Огоста”, както и поречието на р. Огоста са замърсени с тежки метали – арсен и олово в резултат от дейността на минно-добивното предприятие в гр. Чипровци и в с.Мартиново. Направени са препоръки от РИОКОЗ Монтана за изследване на качествата на язовирната вода на различни дълбочини с оценка на възможността за напояване с води от повърхностния слой (при условие, че отговарят на изискванията). За да се предотврати замърсяването на напояваните земеделски земи е необходимо да изгради пречиствателна инсталация за тежки метали.

От голяма важност е отношението на местните власти към този проблем - за намиране на финансиране на проучвателните и превантивните дейности, както и за създаване на екологична и здравна култура на населението.

Почви

Състоянието на почвите се характеризира с наличието на нарушени и деградирани земи. Нарушените земи са с временно или постоянно отнето почвено плодородие. Такива на територията на областта са 179 дка, като тенденцията е към застои в увеличаването на площта им.

Деградираните земи са ерозирани, кисели, засолени, замърсени с тежки метали, пестициди. Ветровата и водната ерозия са едни от основните деградационни процеси. В областта около 30 % от земеделските земи са застрашени от водна ерозия, като голяма част от тях са разположени по поречието на р. Дунав. От водна и ветрова ерозия са застрашени около 36 % от земеделските земи.

Относително висок дял имат киселините почви - 30,5 %. Много киселите почви се намират в предпланинската област- около Берковица, Вършец, Чипровци. Част от почвите са с естествена киселинност, но преобладават киселините под въздействието на химизацията в земеделието.

Замърсяване на почвите с тежки метали

Поречието на р. Огоста, включително и язовир “Огоста”, изграден като язовир за напояване, са замърсени с тежки метали от прекратената вече дейност на минно-добивното предприятие в Чипровци, непречистените води от което са се вливали направо в р. Огоста.

За съжаление този факт не се отчита с необходимата сериозност от местните власти и засегнатото население, което години наред отглежда зеленчуци и животни на замърсената територия, като безконтролно предлага продукцията и на пазара. В периода 2001-2002 г. са правени изследвания на почви и води от РИОС и ХЕИ(РИОКОЗ), Монтана. Заключениета са, че съдържанието на олово, арсен и кадмий превишава от 2 до 300 пъти пределно допустимите норми във водата и в различни видове земеделска и животинска продукция. Препоръчано е да се направи изследване на почвите и продукцията от тях, като се изработи карта с границите на зоните със степените на замърсяване. Това е необходимо, за да бъде определен режим на земеползване и разработване на технологични схеми за намаляване на арсеновото замърсяване.

През януари 2002 г. за проблема са уведомени от областния управител три министерства – на околната среда и водите, на земеделието и на здравеопазването. Те са направили препоръки, но последващите действия на контролните органи нямат реален ефект. Незаинтересуваността на населението за опасността и липсата на контрол върху продукцията позволяват производството и разпространението на селскостопанска продукция от замърсените земи.

7.2. Организация на сметосъбирането и депа за битови отпадъци

Системата за организирано сметосъбиране и сметоизвозване обхваща 64,34 % от общия брой на населението в област Монтана. В общините Монтана(84%), Лом(75%), Вършец(77%) и Берковица(74%) показателите най-високи, докато общините Георги Дамяново, Медковец и Якимово не са обхванати от системата.

На територията на областта има 9 градски сметища, включени в Националния регистър на депата за твърди битови отпадъци. Съществува проблеми при експлоатацията им, свързани неопределени начало и край на експлоатационния период, видовете заети територии, характеристиките на битовите отпадъци.

Съгласно Програмата за въвеждане на система за организирано събиране и транспортиране на отпадъците от населените места и почистване на нерегламентираните сметища до края на 2007 г. се предвижда поетапно закриване на 142 бр. сметища с обща площ 445,5 дка. Всички общини са извършили оценка на нерегламентираните сметища на тяхна територия, придружена от конкретни мерки, средства и срокове за тяхното поетапно закриване.

Налице е стремеж към разширяване и оптимизиране на системата за събиране и извозване на битовите отпадъци. Някои от общините като община Монтана ползват безлихвен заем от МОСВ, с който са закупени контейнери и специализирана сметоизвозваща техника.

В процес на изграждане е реконструкция и модернизация на депо за битови отпадъци гр. Монтана, финансирано по програма ИСПА на ЕС, като срокът за завършване е август 2005 г. Съоръжението е разположено на площ 186 дка, с полезен обем 3 711 000 м³. Депото ще обслужва всички общини от област Монтана, заедно с община Криводол, област Враца.

ОРГАНИЗАЦИЯ НА СМЕТОСЪБИРАНЕТО В ОБЛАСТ МОНТАНА И ДЕПА ЗА БИТОВИ ОТПАДЪЦИ

Област, община	Брой жители	Брой жит., обхванати в с-мата на организирано сметосъбиране	Общо колич. на бит. отп., генерирани на тер. на нас. място - т	Налична сметовозн техника	Налични съдове за събиране на битови отпадъци (вкл. за обществени сгради и фирми)						Предложение за оптимизиране на броя на съдовете за битовите отпадъци в общината, с цел обхващане на цялото население в организирано сметосъбиране (вкл. за обществени сгради и фирми) – отнася се за допълнително необходими съдове, в.т.ч. и подмяна на амортизираните съдове				
					110 л.	120 л.	240 л	1100 л.	4 м ³	други	110 л.	120 л.	240 л.	1100 л.	4 м ³
ОБЛАСТ МОНТАНА					110 л.	120 л.	240 л	1100 л.	4 м ³	други	110 л.	120 л.	240 л.	1100 л.	4 м ³
БОЙЧИНОВЦИ	11 312	11 312	10 425	-	3539	-	-	561	-	-	-	-	-	-	-
Г. ДАМЯНОВО	3 316	3316	2015	4 бр.						чува ли 42063				80	
МОНТАНА	65 515	60519		10 бр.				813	96					481	
ВЪЛЧЕДРЪМ	13 746		4300		60										
ВЪРШЕЦ	9 660	5800	3175		1450						2000				50
ЧИПРОВЦИ	5 011	5011	7842		593				91		510				65
ЯКИМОВО	5 117	2052	2010	1					26			380			190
БРУСАРЦИ	6 156	1560	193	1		150			5			300			30
ЛОМ	32 662	22798	11646	9	1550			370	53		64			30	41
МЕДКОВЕЦ	5 103		1060						5			186			24
БЕРКОВИЦА	23 185	19268	5819		2880			33	196	100	1000			334	

Производствени и опасни отпадъци

Управлението на производствени и опасни отпадъци се регламентира със Закона за управление на отпадъците и подзаконовите нормативни актове към него.

Като цяло на територията на област Монтана липсват съоръжения, отговарящи на изискванията на екологичното законодателство за оползотворяване и/или обезвреждане на отпадъци на регионален принцип. В съответствие с прилагането на принципа „замърсителят плаща“ фирмите, генериращи отпадъци осигуряват условия за безопасното им съхранение на тяхна територия.

По количество най-много са отпадъците от металургията – отработена формовъчна смес, отсевки от кварцов пясък, леярски сърцевини (“Берг-Монтана-Фитинги” АД, “Лит” ООД) следват метални стружки и маломерни парчета от черни и цветни метали (“Балкан” АД, “Мир” АД и др.), отпадъци от шивашката (“Май” АД) и дървообработващата промишленост (СД “Сираков и сие”, ЕТ” Арсов 90-Ив. Арсов”).

Отпадъците от черни и цветни метали, пластмаса и хартия се предават за вторична преработка.

В преработващите предприятия – маслобойни и дървообработващи предприятия, производствените отпадъци се оползотворяват чрез изгаряне в парови централи, като получената топлинна енергия се използва в производствения процес.

По отношение на опасните отпадъци :

- утайки от водоочистни съоръжения към цехове за повърхностна обработка на метали, съдържащи метални хидроокиси, цинкови йони, тривалентен и шествалентен хром, отпадъци от фосфатиране - “Емко” ООД, гр. Чипровици и “Аркус” АД Лом, “Балкан” АД, и др.

- негодни за употреба леярски сърца, хардцинк и цинкова пепел– “Берг Монтана Фитинги” АД

- шлаки от стопилки на цветни метали (олово) - “Монбат” АД;

- опасни болнични отпадъци – от здравни заведения;

- отпадъци от отработени масла от работата на компресорни отделения на хладилно-амонячни инсталации на предприятия от хранително-вкусовата промишленост и отпадъци от отработени моторни масла – “Агрофока” ООД, гр. Берковица, “Елснерпродакт-Вършец” ЕООД, “Ломско пиво” АД.

Все още не са обхванати всички обекти, генериращи опасни отпадъци – автосервизи, автомивки, бензиностанции и др.

Опасните болнични отпадъци от МБАЛ - Монтана се изгарят в специални пещи. Предвижда се изграждане на ново съоръжение или реконструкция на инсталациите за изгаряне на отпадъците, с оглед привеждането им в съответствие с нормативните изисквания. Отпадъците от “МБАЛ – Берковица” ЕООД, гр. Берковица, обл. Монтана, МБАЛ “МБАЛ- Лом” ЕООД, гр. Лом, обл. Монтана се предават в инсинератора за обезвреждане на болнични отпадъци в “Александровска болница”, гр. София.

Хардцинка и цинковата пепел /отпадък при горещо поцинковане в “Берг Монтана Фитинги” АД/ се предават за последващо третиране.

Опасните отпадъци съдържащи олово от “Монбат” АД, Монтана се събират на специализирана площадка за временно съхраняване. Същите се преработват в завода за рециклиране на стари акумулатори. Отпадъците от Завода за рециклиране на акумулаторни батерии се предава за оползотворяване на “КЦМ” АД, гр. Пловдив.

Отработените масла се предават на специализирани фирми. Проблем са отпадъците от каломаслоуловителите, поради липса на депо за опасни отпадъци и фирми, извършващи обезвреждане на този вид отпадъци в региона.

На територията на област Монтана в по-голямата си част негодните пестициди са прибрани в “Б-Б” кубове и обезопасени. Общото количество негодни пестициди, неприбрани в “Б-Б куб” в цялата област, е 142,5м³. В перспектива се предвижда да бъде осигурено съхранение на оставащите пестициди в контейнери тип “Б-Б” куб.

Не е разрешен проблемът със събирането на излезли от употреба луминесцентни и други лампи, съдържащи живак, за което е необходимо определянето от кмета на общината на площадки, снабдени със съответните контейнери, отговарящи на изискванията на Наредба за изискванията за пускане на пазара на луминесцентни и др. лампи, съдържащи живак. Забранено е изгарянето и неконтролираното освобождаване на отпадъци от пневматични гуми. Предстои откриване на площадка на територията на гр. Видин за събиране на излезлите от употреба автомобилни гуми. Липсват регламентирани площадки за събиране и разкомплектоване на излезли от употреба моторни превозни средства. Съгласно Наредбата за условията и реда за намаляване на замърсяването с отпадъци от моторни превозни средства кметовете на общини определят местата за разполагане на площадките за временно съхраняване и техния брой на общината или възлагат задълженията си на физически или юридически лица, регистрирани като търговци и притежаващи решение по чл.37 от ЗУО.

Предстои приемане на Наредба, регламентираща управлението на отпадъци от опаковки, като масово разпространени отпадъци. РИОСВ - Монтана е в процедура по издаване на разрешително за събиране и рециклиране на отпадъци от опаковки-полиетилен, хартия и картон на фирма на територията на община Белоградчик. Съгласно закона за управление на отпадъците, производителите и вносителите на опаковани стоки отговарят за разделното събиране на отпадъците, получени при употребата на тези стоки, както и постигане на цели за оползотворяване на процент от от теглото на отпадъците от опаковки.

Лицата при чиято дейност се образуват производствени, опасни и строителни отпадъци разработват и приемат програми за управление на дейностите по отпадъците в зависимост от очакваното развитие на производствените и други дейности. Екземпляр от програмите се представят в общините, на чиято територия се извършва дейността, с цел включването им в общинските програми за управление на отпадъците.

Липсата на специализирано депо за опасни отпадъци и др. съоръжения за обезвреждането им не дава на този етап възможност за окончателно решение на проблема с опасните отпадъци. Съхраняването им, което продължава вече няколко години води до натрупване и до изчерпване на възможностите на площадките.

Пречиствателни станции за отпадни води

Канализационните системи в населените места осигуряват отвеждането и пречистването на отпадъчните битови, дъждовни и промишлени (след предварително пречистване) води и заустването им в съответния водоприемник. Те имат важно значение за поддържането на благоприятна и здравословна жизнена среда, опазване на водните ресурси от замърсяване и поддържане на екологичното равновесие. По степен на изграденост на канализационната мрежа в населените места и пречиствателни станции за отпадни води (ПСОВ) има значително изоставане. Канализационна система е изградена само в три населени места - гр. Монтана, гр. Лом и гр. Вършец. Някои по-големи селища в областта също са канализирани, но мрежите им не отговарят на техническите изисквания и норми.

Отпадните води се заустват директно в реките Огоста и Дунав. Предприятията, в зависимост от вида на производството са изградили локални пречиствателни станции за химическо или механично пречистване, маслоуловители, мазниноуловители.

Пречиствателни станции за населени места с над 10 000 еквивалентни жители предстои да се изградят съгласно Националната програма в градовете Монтана, Лом и Берковица. Единствената ПСОВ в област Монтана е в гр. Вършец, но за да отговаря на съвременните технически норми се нуждае от реконструкция.

Предстоящо е изграждането на градска пречиствателна станция за отпадни води в областния град Монтана със средства по програмата ИСПА на ЕС.

7.3. Защитени територии и биологично разнообразие

Резервати

За резервати се обявяват образци от естествени екосистеми, включващи характерни и/или забележителни диви растителни и животински видове и местообитанията им. Режимът на стопанисване е изключително строг, забраняващ всякакви дейности в противоречие със Закона за защитените територии и определения в заповедта за обявяване режим.

Резерват “Горната кория” - Разположен върху северните склонове на Западна Стара планина в подножието на вр. Ком на 1500 м средна надморска височина и обща площ 161 ха. Обявен е със Заповед N 508 / 08.03.1968 год. на МГПП (Министерство на горите и горската промишленост) видоизменена със Заповед N 15/18.01.1981 год. на КОПС с цел запазване на редките за Стара планина естествени смърчови и смърчово-елово-букови дендроценози. През 80-те години са били установени единични токовища на глухар (ловен вид). Местообитание е и на единични екземпляри елени и сърни, както и на защитени видове от флората - безстъблената тинтява, томасиниев минзухар, пухест лопен, лъскав напръстник, някои видове билки под ограничен режим на ползване и др. Биологичното разнообразие не е достатъчно проучено. Със Заповед № 887/12.10.1986г на КОПС около резервата е обособена буферна зона с площ 108 ха с цел намаляване и ограничаване на антропогенното въздействие върху горската екосистемата и запазването на естествения ѝ характер. Резерватът е публична държавна собственост.

Поддържан резерват “Ибиша” – публична държавна собственост, разположен в източната част на дунавския остров Цибър с площ 34,3 ха. Обявен е със Заповед №794/1984г. на КОПС с цел запазване на “характерни за дунавските острови съобщества – заливни гори и блата, както и убежища на редки и застрашени от изчезване растителни и животински видове”. Определена е буферна зона западно от резервата с ширина 200 м. До обявяването му за резерват е обитаван от няколко вида чапли (бяла, гривеста, нощна), лопатарка, малък и голям корморан, голям воден бик, испанско врабче и др., което определя и международния природозащитен статут на защитената територия като КОРИНЕ субсайт. Включен е в списъка на орнитологично важните места в България. През последните години на миналия век се наблюдава тенденция към намаляване числеността на гнездещите защитени видове и увеличаване на броя на големия корморан. Вероятната причина за това е масово съхнене и падане на върбите и тополите. С цел възстановяване на чапловата колония, запазване на самобитния характер на природата и поддържане местообитанията на другите защитените птици, със Заповед №РД-394/15.10.1999г. на МОСВ ”Ибиша” е прекатегоризиран в “поддържан резерват” с възможност за изработване на план за управление на защитената територия.

Природни паркове

По реда на закона за защитените територии за природни паркове се обявяват територии, включващи разнообразни екосистеми с многообразие на растителните и животински видове и на техните местообитания, с характерни и забележителни ландшафти и обекти на неживата природа.

Природен парк “Врачански Балкан” – обявен със Заповед №РД-02-14-393/1988г. на КОПС и обхваща три области – Монтана, Враца и София. Общата му площ за обл. Монтана възлиза на 4097,7 ха и обхваща землищата на селата Горна и Долна Бяла речка и Долно и Горно Озирова на територията на община Вършец.

Защитени местности

Обявяват се с цел запазване компонентите на ландшафта, опазване, поддържане или възстановяване на местообитанията, предоставяне на възможност за развитие на туризъм, за духовно обогатяване и образователна дейност, за научни изследвания и екологичен мониторинг. Режимът на стопанисване на защитените местности забранява дейности, противоречащи на изискванията за опазване на конкретните обекти, предмет на защита.

Защитена местност “Копрен - Равно буче – Деяница - Калиманица” - обявена е със Заповед № 3751/30.11.1973г на МГОПС с обща площ 536,4 ха горски фонд, обединяваща четири живописни местности в Копиловския дял на Западна Стара планина. Разнообразният ландшафт, включващ вековни широколистни и иглолистни гори, пъстроцветни поляни, осеяни с много защитени и редки представители на флората, скални зъбери и кристално чисти изворни поточета и реки прави гледката неповторима и привлича целогодишно стотици туристи и любители на дивата природа. С разрешението на МОСВ, Българската асация за селски и екологичен туризъм е направила две екопътеки. В границите на защитената територия се намират и два от най-красивите в Северозападна България водопада – «Дуршин» и «Водният скок», обявени за природни забележителности.

Защитена местност “Ускето” - обявена е със Заповед № 862/23.10.1992 г. на МОС с площ от 1.9 ха. Намира се в Дългиделския участък на Западна Стара планина, на 1550 м надморска височина и представлява естествена вековна смърчова гора, остатък от съществуващите някога тук иглолистни гори. Биоразнообразието не е проучено.

Защитена местност “Уручник”- обявена е със Заповед № 862/23.10.1992 г. на МОС с площ от 51.0 ха. Обхваща вековни гори над 150 г. естествени смърчови, смърчово-букови и букови насаждения в горната планинска зона в Западна Стара планина с девствен характер, разположени над 1600 м н.в. в землището на с. Бързия. Стопанисва се от УОГС “Петрохан”. Биоразнообразието не е проучено.

Защитена местност “Шумака”- обявена е със Заповед № РД- 899/22.11.2001 г. на МОСВ с цел запазване на местообитанието и популацията на редкия и защитен растителен вид “полско котенце”. Обхваща 0,5 ха земеделски земи в землище на с. Сливовик, общ. Медковец, обл. Монтана.

Защитена местност “Рибарници Орсоя”- обявена със Заповед № 898/22.11.2001г. на МОСВ с площ от 150,3 ха общо горски и поземлен фонд в землище на с. Орсоя (община Лом) с цел поддържане и опазване на популациите и местообитанията на защитени, редки и уязвими видове от флората и фауната. Включена е в орнитологично важните места в България. Според публикации тук са установени над 160 вида птици, 33 от които са включени в Червената книга на България, а 90 броя са с европейско природозащитно значение. Мястото е с международен природозащитен статут - корине сайт. Тук се среща най-многочислената популация на малкия воден бик, също гнездят белооката потапница и малкия корморан. От защитените флористични видове се среща щитолистната какичка и водната лилия. Биоразнообразието на района не е специално проучвано, но предстои възлагане изработването на план за управление на защитената територия.

Защитена местност “Калето”, прекатегоризирана в защитена местност със Заповед № РД-1081/21.08.2003 г. на МОСВ с площ 23,6 ха, землище на гр. Берковица. Обявена с цел опазване на уязвими и редки растителни видове, запазване компонентите на ландшафта и предоставяне на възможност за развитие на туризма.

Защитена местност “Китката” прекатегоризирана в защитена местност със Заповед № РД-1079/21.08.2003 г.. на МОСВ с площ 1,8 ха, землище на с. Вирове(община Монтана) с цел опазване на уязвима вековна гора от летен дъб.

Природни забележителности

За природни забележителности се обявяват характерни или забележителни обекти на неживата природа - скални форми, земни пирамиди, пещери, извори, водопади, понори, находища на вкаменелости и минерали, пясъчни дюни и др., които са с изключителна стойност поради присъщата им рядкост, естетичност или които имат значение за науката.

ПЗ “Мраморна пещера” - намира се до гр. Берковица, в местността ”Алчов баир”. Обявена за природна забележителност със Заповед №995/1971г. на МГПП. с обща площ 16,3 ха. В територията ѝ влиза лесопарк, за който има паркоустройствен проект. Пещерата

е известна с мраморните си образувания, подземни галерии и пещерни фаунистични видове, но не е проучена. Консервирана е с цел предпазване от разрушения и разграбване.

ПЗ “Мишин камък” - пещера, намираща се в землището на с. Горна Лука, в Чипровския дял на Стара планина, в едноименен лесопарк. Обявена за природна забележителност със Заповед №2634/1962г., с обща площ 0,5 ха. Пещерата е известна с множеството си бели кристални образувания и подземни езера, но не е проучена. Консервирана е с цел предпазване от разрушения и разграбване.

ПЗ “Хайдушки водопади” – водопади с пад над 5- 6 м, обявени за природна забележителност със Заповед №3796/1965 г. на КГГП (комитет на горите и горската промишленост), допълнена със Заповед №995/1971г. на министерството на горите и горската промишленост. Намират се в Берковския дял на Западна Стара планина, в землището на гр. Берковица и са образувани от сливане на р. Ценкова бара и р. Сливашка. Защитени са с територията около тях от 1,0 ха. Името на водопадите е свързано с преданието, че там е имало хайдушко сборище, а по-нагоре в дебрите на Балкана се е намирал бивакът им. Обектът се посещава от туристи и е прекрасен кът за отдих сред живописната местност.

ПЗ “Дуршин водопад” и ПЗ “Водния скок” – обявени за природни забележителности със Заповед №282/1979 г. на комитета за опазване на прородната среда. Намират се в границите на защитената местност ”Копрен - Равно буче - Деяница-Калиманица” в Копиловския дял на Западна Стара планина. Тези два водопада са едни от най-красивите в региона. Падът на водата им е съответно над 15 м и над 10 м и представляват величествена гледка на фона на живописната защитена територия.

На територията на област Монтана са обявени за защитени природни обекти около 130 бр. вековни дървета по закона за биологичното разнообразие. Най - разпространените дървесни видове са цер – 60 бр.(на възраст150-350 г.), зимен дъб - 50 бр. (120-500 г.), летен дъб – 10 бр.(150-350 г.), блягун, черна топола – по 6 бр.(100 - 400г.), секвоя - 2 бр. до 100 г., полски бряст, западен чинар и черница - по 1 бр.

Тенденцията е да се увеличават защитените територии, като се включват нови площи. Предстоящо е обявяване на нови защитени територии “Равненско градище”, “Чипровски водопад” и “Сто овци” в землищата на общините Чипровци и Монтана.

8. АНАЛИЗ НА СИЛНИТЕ И СЛАБИТЕ СТРАНИ, ВЪЗМОЖНОСТИТЕ И ЗАПЛАХИТЕ /SWOT - АНАЛИЗ/

Силни страни	Възможности
<ul style="list-style-type: none"> • Благоприятно географско положение - транспортни коридори № 4 и № 7/р. Дунав/; • Пристанище Лом и ролята му за стимулиране на икономически дейности в района; • Развити мрежи на техническата инфраструктура; • Благоприятни почвено-климатични условия за развитие на селското стопанство; • Потенциал за развитие на туризма(планински, балнеолечебен, селски, еко- и др.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Използване на финансирането от ЕС за регионално и икономическо развитие • Рехабилитация и модернизиране на техническа инфраструктура и подобряване на връзките с европейските мрежи • Налагане на пристанище Лом като важен пункт на транспортен коридор № 7 и подобряване на връзката му с еврокоридор № 4и трансгранично сътрудничество; • Създаване на дистрибуторски центрове за селскостопанска продукция; • Развитие на бизнес-информационни центрове и бизнес инфраструктура за подпомагане на малкия и среден бизнес;

<ul style="list-style-type: none"> • Действащи предприятия; • Наличие на незаета работна ръка, включително и такава с добра квалификация; • Сравнително висок дял на населението със средно и висше образование; • Сравнително чиста околна среда; 	<ul style="list-style-type: none"> • Развитие на конкурентноспособни малки и средни предприятия; • Възстановяване на туристическа привлекателност на Вършец и Берковица като курорти с национално значение и реализиране на туристическия потенциал на областта; • Развитие на екологично чисто и биологично селскостопанско производство;
Слаби страни	Заплахи
<ul style="list-style-type: none"> • Лошо състояние на техническата инфраструктура – пътища, ВиК, напоителни системи; • Западане на пристанище Лом като стимул за развитие на транспорта и икономиката; • Технологична изостаналост и ниска конкурентноспособност на икономиката; • Раздробено и нискоефективно селско стопанство; • Недостиг на инвестиции за развитие на индустрията и селското стопанство; • Концентрация на икономическата активност в областния град и в другите градове; • Обезлюдяване и застаряване на населението, влошаване на съотношението между работещо и неработещо население; Висок относителен дял на ромското население като източник на асоциални, малообразовани и безработни лица; • Висока безработица, над средната за страната; • Изоставане в квалификацията на работната ръка и несъответствие с пазарното търсене; • Липса на развити градове като центрове на общото социално-икономическо развитие и наличие на силно изостанали райони; • Ниски доходи и стандарт на живот; 	<ul style="list-style-type: none"> • Неосигуряване на финансиране на регионални проекти в областта на инфраструктурата; • Липса на интерес за инвестиране; • Продължаващо технологично изоставане на промишлеността и селското стопанство; • Забавяне на реконструкцията на пристанище Лом; • Задълбочаване на негативните демографски тенденции и обезлюдяването; Намаляване на броя на населението в трудоспособна възраст; • Увеличаване на броя на неграмотните; бавно социализиране на ромското население; • Недостатъчен капацитет за усвояване на средствата от фондовете на ЕС; • Недостатъчна инициативност и предприемаческа култура; • Задържане на високите нива на безработицата; • Западане на градовете Лом, Берковица и Вършец като центрове, организиращи развитие;

9.СТРАТЕГИЧЕСКА ЧАСТ

ВИЗИЯ

Стабилизиране и ускоряване на развитието на област Монтана през периода 2005-2015 г. чрез превръщането ѝ в регион с конкурентноспособна икономика и заетост, подобро качество на живот, с действащо трансгранично сътрудничество с други региони, привлекателно място за живеене с чиста околна среда.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ

Главната цел за развитие на област Монтана за периода до 2015 г. е преодоляване на изоставането чрез ускорено социално-икономическо развитие на областта за достигане нивото на най-развитите области в България, съобразено с опазване на околната среда.

Устойчивото икономическо развитие на областта трябва да обхване цялата ѝ територия, с особено внимание върху районите за целенасочено въздействие, определени в Регионалния план за развитие. Главната цел е в съответствие с основната цел на политиката на ЕС за социално-икономическо сближаване, насочена към намаляване на различията в равнището на развитие на районите и изостаналостта на слабо развитите гранични, селски и планински райони.

Главната цел може да се достигне чрез реализирането на следните специфични стратегически цели:

- 1. Стабилизиране и ускоряване на развитието на областта чрез инвестиции в икономиката, свързаната с бизнеса инфраструктура и в човешкия ресурс;**
- 2. Намаляване на различията в социално-икономическото развитие на общините чрез инвестиции и максимално използване на съществуващия потенциал за подобряване условията и качеството на живот;**
- 3. Териториално сътрудничество чрез развитие на трансгранично партньорство за ускорено и устойчиво икономическо развитие;**

Първата цел ще бъде осъществена чрез прилагане на мерки, свързани със създаване на условия за икономическо развитие и повишаване на конкурентноспособността на икономиката. Дейностите за регионално развитие ще бъдат в подкрепа на технологично усъвършенстване за създаване на икономика, основана на нововъведенията и науката; изграждане на бизнес инфраструктура и внедряване на ИТ в помощ на бизнеса; доизграждане и осъвременяване на техническата инфраструктура, което ще повлияе върху привличане на бизнес инициативи; подобряване на образователното равнище на работната сила и съобразяване с потребностите на регионалния пазар на труда, което ще доведе до увеличаване на заетостта.

Втората цел ще се реализира основно чрез дейности, насочени към изостаналите райони за целенасочено въздействие, съобразно специфичните им особености. Освен подкрепа за развитие на вътрешния потенциал на общините, дейностите ще доведат до подобряване на битовия стандарт на населението в тези райони. Това означава реализиране на дейности за подобряване на достъпа до качествена питейна вода, екологичните условия, повишаване на качеството и достъпа до здравни услуги, запазване на местната идентичност, природно и културно наследство;

Третата цел ще се осъществи чрез развитие на съществуващите контакти и създаване на нови мрежи за междурегионално трансгранично сътрудничество със съседните региони в Румъния и Сърбия, и Черна гора. Цялостно ускоряване на

развитието на граничните територии може да бъде постигнато чрез изграждане и подобряване на техническата инфраструктура, улесняваща транспортните връзки, подобряване на търговските връзки, обмяна на опит, въвеждане на нови технологии в МСП.

ПРИОРИТЕТИ ЗА РАЗВИТИЕ:

- 1. ПОВИШАВАНЕ НА КОНКУРЕНТНОСПОСОБНОСТТА НА ОБЛАСТТА ЗА УСКОРЕНО РАЗВИТИЕ**
- 2. РАЗВИТИЕ И МОДЕРНИЗАЦИЯ НА ИНФРАСТРУКТУРАТА, СЪЗДАВАЩА УСЛОВИЯ ЗА РАЗВИТИЕ И ПРИВЛИЧАНЕ НА ИНВЕСТИЦИИ**
- 3. ПОВИШАВАНЕ НА ПРИВЛЕКАТЕЛНОСТТА НА ОБЛАСТТА И ПОДОБРЯВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ**
- 4. ПОДОБРЯВАНЕ НА СЕЛИЩНАТА СРЕДА И РАЗВИТИЕ НА МАЛКИТЕ ГРАДОВЕ И СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ**
- 5. ТЕРИТОРИАЛНО И ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО ЗА ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ**

ПРИОРИТЕТИ, СПЕЦИФИЧНИ ЦЕЛИ И МЕРКИ ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ

ПРИОРИТЕТ 1. ПОВИШАВАНЕ НА КОНКУРЕНТНОСПОСОБНОСТТА НА ОБЛАСТТА ЗА УСКОРЕНО РАЗВИТИЕ

Специфична цел 1. Развитие на предприемачеството, технологично обновяване и внедряване на нововъведения

Мерки:

- Разработване на регионална иновационна стратегия;
- Създаване на бизнес инкубатори и индустриални паркове;
- Стимулиране на публично-частното партньорство при развитие и трансфер на нови технологии;
- Подобряване на връзките на местните предприятия с университетските, изследователските и технологичните центрове;
- Насърчаване на иновации и нови технологии в МСП;

Специфична цел 2. Изграждане на бизнес мрежи, регионални и трансгранични кълъстери

Мерки:

- Създаване на бизнес мрежи;
- Създаване на програми за развитие на кълъстери и подкрепа за осъществяването им – селско стопанство, преработвателна промишленост, туризъм; машиностроене;
- Подпомагане създаването на трансгранични бизнес мрежи с Румъния и Сърбия;

Специфична цел 3. Подобряване на достъпа до информационни и комуникационни технологии в областта на обществените услуги и услуги за МСП

Мерки:

- Развитие на обществено-информационни системи и обществени места за информационен достъп, он-лайн публични и бизнес услуги;
- Развиване на умения сред населението за използване на информационните и комуникационните технологии;
- Подпомагане на бизнеса и МСП за въвеждане и ефективно използване на информационните технологии;

ПРИОРИТЕТ 2. РАЗВИТИЕ И МОДЕРНИЗАЦИЯ НА ИНФРАСТРУКТУРАТА, СЪЗДАВАЩА УСЛОВИЯ ЗА РАЗВИТИЕ И ПРИВЛИЧАНЕ НА ИНВЕСТИЦИИ

Специфична цел 1. Рехабилитация и модернизация на основната техническа и транспортна инфраструктура, осъвременяване на комуникационните мрежи и съоръжения

Мерки:

- Реконструкция и рехабилитация на пътища и съоръжения от републиканската пътна мрежа – I, II и III клас;
- Поетапно постигане на магистрални габарити на път I-1(E-79);
- Рехабилитация и развитие на общинските и местните пътища и пътни съоръжения;
- Подобряване на транспортния достъп до места с туристически потенциал;
- Изграждане на тунел през прохода “Петрохан” на пътя Лом(Видин) – Монтана - София
- Реконструкция и модернизация на ж.п. линията София- Бойчиновци - Видин –Лом;
- Реконструкция и модернизация на пристанище Лом;
- Доизграждане и развитие на съвременни системи за комуникация и далекосъобщения;

Специфична цел 2. Изграждане и подобряване на инфраструктурата, свързана с екологията

Мерки

- Въвеждане на съвременни системи за събиране на отпадъци, системи и съоръжения за обработването им – експлоатация на регионалното депо от всички общини; въвеждане на разделно събиране и центрове за рециклиране; съвременни системи за третиране на болнични отпадъци; съоръжения за оползотворяване на органични отпадъци(добив на биогаз) и др. дейности, свързани с отпадъците;
- Изграждане пречиствателни станции за отпадни води в градовете Лом, Берковица и Вършец;
- Изграждане на канализационни системи в населените места с над 2000 еквивалентни жители;
- Осигуряване на питейна вода в достатъчно количество и качество за всички населени места – доизграждане и обновяване на водоснабдителните системи;
- Изграждане на нови и модернизиране на съществуващите пречиствателни станции за питейна вода;
- Въвеждане на модерни системи за пестеливо използване на водата;
- Въвеждане на системи за интегрирано наблюдение и управление на параметрите на околната среда за предотвратяване на замърсявания;
- Обезвреждане на стари замърсявания и рехабилитация на засегнати обекти и територии;
- Опазване на биоразнообразието и защита на природната среда;
- Укрепване на свлачища и речни брегове; корекции на реки;
- Въвеждане на нови производствени технологии, ограничаващи замърсяването;
- Предотвратяване на рискове - природни и производствени; изработване на планове за управление на рискове;

Специфична цел 3. Развитие на енергийната инфраструктура, подобряване на енергийната ефективност и използване на възобновяеми енергийни източници

Мерки

- Разширяване на газопреносната и газоразпределителната мрежа на територията на областта;
- Развитие и рехабилитация на електропреносната и ел. разпределителната мрежа;
- Използване на възобновяеми енергийни източници - енергия от биомаса, слънчева енергия и др.;
- Повишаване на информираността и управленския капацитет по отношение на енергийната ефективност в обществения сектор;
- Прилагане на програми за подобряване на енергийната ефективност;

Специфична цел 4. Изграждане на местна бизнес и пазарна инфраструктура

Мерки

- Създаване на бизнесцентрове, бизнеспаркове, изложбени зали;
- Консултантска подкрепа за развитие на предприемачество и МСП
- Създаване на тържища за производители;

ПРИОРИТЕТ 3. ПОВИШАВАНЕ НА ПРИВЛЕКАТЕЛНОСТТА НА ОБЛАСТТА И ПОДОБРЯВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ

Специфична цел 1. Инвестиции в качествено образование, отговарящо на европейските стандарти и съобразено с пазарното търсене

Мерки

- Обновяване, ремонтване и осъвременяване на техническото оборудване в обектите на образованието, подобряване на енергийната ефективност в тях;
- Оптимизация на мрежата от училища и детски заведения;
- Прилагане на образователна система, съобразена с нуждите на пазара на труда;
- Подобряване на връзките между професионалното обучение и производствените предприятия;
- Повишаване на квалификацията на педагогическия персонал;
- Прилагане на дейности за предотвратяване на преждевременното напускане на училище, включително от ромските деца;
- Прилагане на програми за образование и професионално обучение през целия живот;
- Гъвкави системи за професионално образование и обучение, според търсенето на регионалния пазар;

Специфична цел 2. Подобряване на качеството и разширяване на обхвата на здравните услуги

Мерки

- Обновяване, ремонтване и осъвременяване на техническото оборудване в здравните заведения, подобряване на енергийната ефективност в тях;
- Инвестиции за развитие и подобряване на качеството на здравните услуги;
- Осигуряване на качествени и достъпни здравни услуги за населението на цялата територия на областта;
- Въвеждане на нови видове здравни услуги;
- Прилагане на образователни системи за профилактика и здравословен начин на живот;

Специфична цел 3. Подобряване на качеството и въвеждане на нови социални услуги

Мерки

- Дейности за подобряване на материалната база и оборудването на сградите за предоставяне на социални услуги;
- Създаване на жилищна база за настаняване на лица и семейства в риск;
- Разкриване на нови форми на социални услуги, обхващащи всички засегнати групи(деца, стари хора, инвалиди, бездомни и др.);

Специфична цел 4. Предотвратяване на безработицата и интегриране на безработните към трудовия пазар

Мерки

- Професионална преориентация и преквалификация на безработни, в т. ч. рискови групи и такива в неравностойно положение - трайно безработни, възрастни, роми;
- Подкрепа на начинаещи предприемачи и самонаети чрез професионално обучение;
- Подкрепа за създаване на младежка заетост;
- Подкрепа на дейности за заетост на хора с увреждания;

- Създаване на регионална информационна система за професионално насочване и осведомяване;

Специфична цел 5. Социално-икономическа интеграция на ромските общности и подобряване качеството им на живот

Мерки

- Дейности за подкрепа на активно гражданско участие на местни ромски общности и НПО за социализиране на ромското население – образователно- възпитателни дейности за деца и възрастни за повишаване на социалната, здравната и битовата култура, за спазване на обществените норми;
- Стимулиране на специфични за общността трудови дейности, подпомагане на самонаемането и предприемачеството;
- Подпомагане на дейности на местните власти и НПО за приобщаване на ромите към трудовия пазар;

Специфична цел 6. Развитие на културата, отдиха и спорта, младежките дейности

Мерки

- Дейности в подкрепа на местните професионални културни институти за опазване на културната идентичност и местните традиции;
- Подкрепа за културни дейности в образователните институции за приобщаване на младите поколения към националната и местната културна идентичност;
- Опазване и превръщане на читалищата в съвременни духовни центрове за разпространение на информация, знания, култура;
- Подкрепа на библиотеките за превръщането им в съвременни информационни центрове с широк обществен достъп;
- Подкрепа за местни състави-професионални и самодейни, опазващи традиционния танцов, музикален и др. фолклор;
- Запазване и развитие на формите за разпространение на националните културни традиции - фестивали, събори, пленери по изобразителни изкуства и др.
- Подобряване на условията за спорт и отдих – осъвременяване на съществуващите и изграждане на нови спортни площадки, плувни басейни и др. обекти;
- Подкрепа за дейности, свързани с децата и младежите, центрове за занимания, спорт и др;

ПРИОРИТЕТ 4. ПОДОБРЯВАНЕ НА СЕЛИЩНАТА СРЕДА И РАЗВИТИЕ НА МАЛКИТЕ ГРАДОВЕ И СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

Специфична цел 1. Благоустрояване и подобряване на селищната среда

Мерки

- Осъвременяване на кадастралните и устройствените планове на селищата;
- Изработване на подробни устройствени планове на райони за развитие на планински и др.туризъм;
- Изработване на районна устройствена схема съгласно закона за устройство на територията;
- Изграждане и рехабилитация на техническата инфраструктура в ромски квартали;
- Рехабилитация и обновяване на индустриални зони;
- Обновяване на обществени зони, зони за отдих и спорт, създаване на велосипедни алеи;
- Опазване и разширяване на озеленените територии;
- Естетизиране и реставрация на архитектурно-историческото наследство в градска среда;
- Подобряване на транспортната система в градовете – поддръжка на улици, обществен транспорт(обновяване на автопарка, екологично чисти автобуси и др.)

Специфична цел 2. Развитие на малките градове и социално-икономическа интеграция на отдалечените селища

Мерки

- Насърчаване на предприемачеството и мобилността на работната сила чрез подобряване на транспортните връзки, комуникациите, обществените услуги;
- Прилагане на програми за привличане на инвестиции в малките градове;
- Създаване на местна заетост за намаляване на демографския дисбаланс и миграцията на младите хора;
- Подобряване и създаване на нови връзки град-село, достъп до нови пакети услуги за селските райони;

Специфична цел 3. Подобряване на конкурентноспособността на селското и горското стопанство

Мерки

- Подпомагане на полупазарни стопанства в процес на реструктуриране;
- Подпомагане създаването на сдружения на производителите;
- Създаване на агро-бизнес центрове за обмен на информация, нови технологии и нововъведения;
- Подобряване на квалификацията на заетите в селското и горското стопанство;
- Помощ за повишаване на качеството на селскостопанската продукция; Дейности по управление на земеделските земи:
- Подпомагане на фермерите от планински райони;
- Помощ по НАТУРА 2000;
- Прилагане на подхода ЛИДЕР за местно развитие;
- Помощ за непроизводствени инвестиции в селското и горското стопанство;
- Помощ по агроекологични схеми и схеми за хуманно отношение към животните;
- Подпомагане на производството на биологична и екологично чиста продукция; Дейности за управление на горските земи:
- Подпомагане на горско-екологични дейности;
- Залесяване на ерозирали земеделски земи;
- Подпомагане на прилагането на лесоустройствените планове – възстановяване на горския потенциал, залесяване, горска инфраструктура, предотвратяване на ерозията;

Специфична цел 4. Разнообразяване на селската икономика и подобряване на качеството на живот в селските райони

Мерки

- Подпомагане на неземеделски дейности - туризъм, занаяти и др.;
- Създаване на микропредприятия за повишаване на заетостта;
- Опазване, подобряване и управление на природното богатство като основа за устойчиво икономическо развитие;
- Подобряване на основните услуги за населението и икономиката в селските райони;
- Обновяване и развитие на селата и съхраняване на селското наследство;
- Професионално обучение за икономическите субекти в селата;
- Подобряване на уменията на местните власти за стратегическо планиране и прилагането му за местното развитие;

Специфична цел 5. Развитие на туризма при опазване на природното и културното наследство

Мерки

- Опазване, консервация, експониране на природното и културното наследство в подкрепа на развитието на туризма;

- Подкрепа за развитие на нови форми за устойчив туризъм, основан на опазването и експонирането на природно и културно наследство – селски, екотуризъм, културен и др.;
- Подобряване и увеличаване на местата за настаняване (малки хотели, туристически хижи, селски къщи и др.)
- Подобряване на достъпа до туристически обекти и на туристическата инфраструктура;
- Развитие на планинския и балнеолечебния туризъм - общините Берковица и Вършец;
- Дейности за осигуряване на качествени туристически услуги;
- Повишаване на квалификацията на кадрите, заети в туризма и в общините с туристически потенциал;
- Дейности за развитие, реклама и маркетинг на местния туристически продукт, стратегии и планове за развитие;
- Създаване на информационни центрове за обслужване на туризма; Подкрепа на регионални партньорства за развитие на туризма;

ПРИОРИТЕТ 5. ТЕРИТОРИАЛНО И ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО ЗА ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Специфична цел 1. Подобряване на икономическите връзки с граничните райони на Румъния и Сърбия и Черна гора за интегрирано териториално развитие

Мерки

- Улесняване и развитие на трансграничните връзки – създаване на информационни, комуникационни и бизнес мрежи, бизнес услуги за предприемачи и МСП, съвместни проекти в областта на туризма;
- Подобряване на транспортния достъп в граничните райони и развитие на инфраструктурни мрежи за водоснабдяване, управление на отпадъците и енергийни системи;
- Изграждане на ферибот при гр. Лом и съпътстващата го инфраструктура;
- Развитие на сътрудничество за съвместно използване на социалната инфраструктура- здравеопазване, култура, образование;
- Създаване на нов ГКПП със Сърбия и Черна гора в община Чипровци и подобряване на пътните връзки;
- Подпомагане развитието на туризма и търговията със съседните райони;
- Съвместни дейности за опазване и управление на околната среда;
- Сътрудничество за развитие на трансгранични пазари на труда, местни инициативи в заетостта, равните възможности, социалната интеграция;
- Изграждане на трансгранична пазарна инфраструктура за подпомагане на икономическото развитие - изложения, тържища и др.;
- Създаване на мрежи за трансфер на технологии и нововъведения;
- Създаване на мрежи за сътрудничество за управление на водите и влажните зони по р. Дунав;
- Създаване на системи за управление на рискове от промишлено замърсяване, природни рискове, защита от ерозия чрез общи планове за защита, изграждане на инфраструктура, общи системи за наблюдение и контрол;

Специфична цел 2. Развитие на възможностите за работа в трансрегионални/транснационални мрежи

Мерки

- Създаване на мрежи за сътрудничество и обмен на опит между регионалните и местните власти;

- Подпомагане създаването на мрежи за икономически, социален и културен обмен между регионите;
- Разработване и участие в проекти по програма ИНТЕРРЕГ;

ПРИОРИТЕТ 6. УКРЕПВАНЕ НА УПРАВЛЕНСКИЯ КАПАЦИТЕТ НА ВЛАСТИТЕ НА МЕСТНО НИВО

Специфична цел 1. Усилване на капацитета и подобряване на координацията

за управление на средствата от структурните фондове на ЕС на областно и местно ниво

Мерки

- Подобряване на координацията и взаимодействието за прилагане на регионалната политика;
- Техническа помощ за подготовка на проекти;
- Подобряване на уменията за управление на проекти;
- Информационно осигуряване на процеса на управление
- Системи за наблюдение и финансов контрол;

Специфична цел 2. Подобряване на предоставяните административни услуги на

областно и местно ниво

Мерки

- Въвеждане на информационни системи за обслужване – от местните администрации и други институции, предоставящи административни услуги;
- Обслужване на едно гише;
- Въвеждане на електронно правителство

Специфична цел 3. Изграждане на регионални и местни партньорства за развитие

Мерки

- Подобряване на уменията на областните и местните партньори за разработване, финансиране и управление на съвместни проекти;
- Развитие на публично-частни партньорства–въвличане на представители на гражданското общество и бизнеса в процеса по прилагане и наблюдение на плановите документи на регионално и местно ниво;

Политики за целенасочено въздействие

Районите за целенасочено въздействие са териториална основа за провеждането на държавната политика за регионално развитие чрез прилагане на мерки за подобряване на социално-икономическото развитие и намаляване на вътрешнорегионалните различия. Определените с областната стратегия приоритети и специфичните цели им важат за цялата територия на областта, но с различен обхват и тежест.

От първостепенно значение за развитието на всички общини, определени като райони за целенасочено въздействие е решаването на проблемите свързани с техническата инфраструктура, демографския срив и икономическото развитие.

За общините, попадащи в категорията район в индустриален упадък, политиката ще бъде насочена към въвеждане на нови технологии в производството; повишаване образователното ниво и професионалните умения и квалификация на работната сила,

която да отговаря на повишените изискванията на работодателите; повишаване на конкурентноспособността на малки и средни предприятия; въвеждане на системи за управление на качеството; подпомагане създаването на клъстери; решаване на екологични проблеми.

Особен акцент следва да се постави върху преодоляване на демографския срив и обезлюдяването в изостаналите селски и изостаналите планински райони, намаляване на неграмотността и повишаване на квалификацията на трудоспособното население.

За категорията изостанали селски райони дейностите за регионално развитие ще бъдат насочени към създаване на рентабилно селско и горско стопанство; подкрепа за създаване на МСП; създаване на клъстери; развитие на алтернативни видове туризъм и създаване на съпътстващи производства и услуги; подобряване състоянието на техническата и социалната инфраструктура.

В изостаналите планински райони основните насоки са към създаване условия за устойчиво развитие на традиционен и алтернативни видове туризъм; подобряване на техническата инфраструктура; развитие на специфични отрасли на селското стопанство; подпомагане развитието на малки и средни предприятия.

10. ИЗПЪЛНЕНИЕ, МОНИТОРИНГ И АКТУАЛИЗАЦИЯ НА ОБЛАСТНАТА СТРАТЕГИЯ

Реализацията на областната стратегия за развитие/ОСР/ е непрекъснат процес на наблюдение, анализ и актуализация. За изпълнението на областната стратегия следва да се осигури организация и координация на действията на всички заинтересувани участници, съгласно закона за регионалното развитие, като се създаде механизъм, чрез който областният управител да може да осъществи функциите си по реализацията на ОСР.

Областният управител, съгласно своята компетентност, провежда държавната политика на територията на областта. Правомощията му, съгласно закона за регионалното развитие са да организира разработването, съгласуването и изпълнението на областната стратегия, да я внесе за съгласуване в регионалния съвет за развитие и след това – в областния съвет за развитие за окончателно приемане. Областният управител казва съдействие и отговаря за изпълнението, контрола и оценката на регионалния план за развитие на Северозападния район за планиране. Областният управител координира подготовката на проекти в съответствие с областната стратегия и регионалния план за развитие.

При изпълнението на ОСР следва да се осигурят публичност, прозрачност и партньорство, за което областният управител може да създаде съвет за партньорство. Също така той може да сключи споразумения с други области за осъществяване на съвместни дейности с надобластно значение.

Областният съвет за развитие има важни функции при приемането и изпълнението на ОСР. Той участва в определянето на целите и приоритетите за развитие, в съответствие с предвижданията на Националната стратегия за регионално развитие. Законът за регионалното развитие/ЗРР/ определя правомощията на областния съвет за развитие като компетентният орган, който:

- обсъжда и приема областната стратегия за развитие;
- оценява инициативите на общините и юридическите лица, във връзка с предвижданията на ОСР, предложенията за включване на мерки в Националната оперативна програма за регионално развитие;
- обсъжда и съгласува действията по осигуряване на публичност и прозрачност на планирането и програмирането на регионалното развитие на територията на областта;
- прави предложения за сключване на споразумения за сътрудничество със съседни области за осъществяване на съвместни дейности по регионалното развитие.

Друга важна функция, с която е натоварен областният съвет за развитие, съгласно наредбата по чл. 19 от ЗРР, е да наблюдава изпълнението на областната стратегия за

развитие на основата на изпълнението на мерките по програмните документи, разработени в съответствие с областната стратегия за развитие – т.е. общинските и регионалния план за развитие/.

Областният управител, областният съвет за развитие и областната администрация са основните участници в процеса на създаване и прилагане на регионалната политика за територията на областта. Те следва да бъдат инициатори за формиране на партньорства в помощ на реализацията на плановете документи.

Местните власти участват в прилагането на областната стратегия за развитие чрез приемането на общински плановете за развитие, които включват проекти за постигане целите на развитието и са основа за последващото отчитане за резултатите от областната стратегия. Пред общинските власти стои задачата да мобилизират ресурсите на своята територия – финансови и човешки, включително на частния капитал и НПО. Осигуряването на партньорства, осигуряването на информация за областната стратегия и публичността на действията на местните власти са най-важните страни от дейността им по провеждане на политиката за местно развитие.

Социалните партньори, частния и неправителствения сектор също са участници в реализирането на политиката на регионалното развитие в рамките на областната стратегия, като участват при изготвянето и приемането ѝ, както и в организационните звена за изпълнението ѝ.

Наблюдение и оценка

Наблюдението и оценката по изпълнението на областната стратегия за развитие изпълняват функцията на контрол за ефективността на определените цели, приоритети и мерки в ОСР. Мониторингът/наблюдението/ на изпълнението на ОСР е важна задача на областния съвет за развитие и на областния управител. За осъществяването ѝ е важно областният съвет да вземе решение за създаване на работна група за наблюдение на стратегията, като регламентира правилата за организацията и функционирането ѝ. В групата следва да се включат представители на областния съвет за развитие и експерти от областната администрация. Дейността на работната група по наблюдение следва да обхваща периодичен преглед на постигнатия напредък с изготвяне на отчети, обсъждане на резултатите и степента на постигане на целите и приоритетите, разглеждане на резултатите от междинната оценка. Групата ще изготвя годишен доклад по изпълнението на областната стратегия, като предлага мерки за промяна, ако е необходимо. Областният съвет за развитие обсъжда и приема годишния доклад за сведение и изпълнение.

Компонентите на мониторинга включват: определяне на индикаторите за измерване на изпълнението; създаване на механизъм за измерване /събиране на информация/, оценка на резултатите и предприемане на корекции, ако е наложително.

Междинна оценка

Извършва в средата на действие на периода на действие на стратегията, като следва да се оценят първоначалните резултати от изпълнението ѝ. Междинната оценка прави преглед и анализ на степента на достигане на определените стратегически цели и приоритети и отчита възникналите отклонения, като предвижда съответни действия за корекция.

Последваща оценка

Тази оценка включва оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси при изпълнение на стратегията; оценка на общото въздействие върху социално-икономическата обстановка в областта; анализ на факторите при изпълнението на стратегията; оценка на степента на постигане целите и устойчивостта на резултатите.

Актуализация на областната стратегия ще се извършва при условията, определени в закона за регионалното развитие и наредбата по чл. 19 от него. Процесът на актуализация се организира от областния управител, като се регламентира звеното, което я извършва. Промените могат да обхванат предвидените дейности и мерки за реализация на стратегията, както и скоростта на постигането на цели, но не могат да засегнат целите и приоритетите, които не подлежат на актуализиране за периода на действие на стратегията.

Областната стратегия за развитие се актуализира по реда на нейното изработване и приемане.

Основните индикатори, с които ще се измерва постигането на целите на областната стратегия са:

По Приоритет 1. Повишаване на конкурентноспособността на областта за ускорено развитие:

- Брой създадени областни кълстери и мрежи;
- Брой фирми участващи в тях;
- Изградени бизнес инкубатори за подкрепа на МСП;
- Брой бизнес проекти, получили подкрепа;
- Брой фирми с внедрени иновации;
- Брой създадени информационни центрове за публични и бизнес услуги;
- Темп на нарастване на брутния вътрешен продукт (БВП) и брутната добавена стойност (БДС);
- Динамика на потреблението (нетни приходи от продажби);
- Инвестиции (разходи за придобиване на ДМА, инвестиции, чуждестранни преки инвестиции в нефинансовите предприятия);

По Приоритет 2. Развитие и модернизация на инфраструктурата, създаваща условия за развитие и привличане на инвестиции

- Дължина на новоизградената или подобрена пътна мрежа;
- Подобряване на газификацията на територията на областта;
- Подобряване на питейното водоснабдяване /качество/;
- Подобряване на канализацията в населените места ;
- Брой на новоизградени или модернизирани пречиствателни станции за отпадни води и за питейна вода;
- Мощности за събиране на отпадъци и рециклиране на отпадъци;
- Рехабилитирани площи, нарушени от ерозия, замърсяване или свлачищна дейност;
- Нарастване на разходите за опазване и възстановяване на околната сред;
- Брой проекти за подобряване на енергийната ефективност в обществени сгради;
- Брой проекти за използване на възобновяеми енергийни източници;

По Приоритет 3. Повишаване на привлекателността на областта и подобряване на качеството на живот

- Промени в основните демографски показатели (население, гъстота на населението, раждаемост, смъртност, прираст, население под, в и над трудоспособна възраст);
- Стойности и изменение на доходите и разходите на населението(средна работна заплата, среден общ доход, среден общ разход);
- Промени в трудовата заетост и безработицата;
- Промени в образователното равнище на населението;
- Промени в квалификацията на работната сила;
- Брой ромско население получило квалификация и постоянна работа;
- Промяна в броя ромски деца, посещаващи училище;
- Брой проекти за социализиране на ромите;
- Брой на населението, получило нов достъп до здравни услуги / %/;
- Нови здравни услуги на областно и местно равнище – брой;
- Брой проекти за подобряване на състоянието и развитието на здравните и образователните услуги в областта;
- Брой обновени културни институти, възстановени и новосъздадени културни и спортни прояви,;
- Брой подкрепени проекти за младежки дейности;

По Приоритет 4. Подобряване на селищната среда и развитие на малките градове и селските райони

- Брой изпълнени мерки за благоустрояване на населените места;
- Брой проекти за обновяване на промишлени зони;
- Брой проекти с междубщинско значение, включени в общинските планове за развитие;
- Създадени нови центрове, обслужващи околната селска територия;
- Подкрепа за полупазарни стопанства за превръщането им в пазарно-ориентирани;
- Нарастване на добивите на основните земеделски култури;
- Нарастване на производството на основните продукти от животновъдството;
- Увеличение на напояваните площи;
- Брой на МСП, свързани с аграрното производство и услуги за сектора;
- Брой лица, преминали обучение за аграрно предприемачество, бизнес умения;
- Брой проекти, финансирани от фондове и програми на ЕС за развитие на селскостопанския и горскостопанския сектор;
- Новосъздени предприятия за преработка на селскостопанска продукция – брой;
- Създадени нови местни туристически продукти - брой;
- Брой природни, културни и исторически обекти, получили подкрепа за опазване и експониране;
- Подпомогнати частни стопани при преустройството на къщите им за приемане на туристи;
- Подобрена пътна инфраструктура за достъп до туристически обекти;

По Приоритет 5. Териториално и трансгранично сътрудничество за икономическо развитие

- Създадени трансгранични бизнес мрежи за сътрудничество между МСП;
- Брой проекти за подобряване на транспортния достъп в граничните райони;
- Създадено ново ГКПП;
- Брой подпомогнати проекти за подпомагане на икономическото развитие;
- Брой проекти за развитие на туризма и търговията;
- Създадени системи за сътрудничество при управление на природни и промишлени рискове;

По Приоритет 6. Укрепване на управленския капацитет на властите на местно ниво

- Брой преминали обучение от регионалните, областните и местните партньори за разработване, финансиране и управление на съвместни проекти;
- % общински администрации, предоставящи административни услуги на принципа «едно гише»;
- Брой на проектите за работа в мрежа и обмен на опит между регионалните и местните власти;
- Брой проекти получили техническа помощ за подготовката им;
- Брой служители от областната и общинските администрации, преминали обучение за разработване и управление на проекти;
- Брой разработени съвместни проекти между администрациите, частния сектор и неправителствения сектор;
- Брой новосъздадени общински информационни системи за административно обслужване;
- Брой на местните и регионални партньори, участващи в изградените мрежи и обмен на опит;

За допълване на предложените индикатори може да се използва системата от индикатори, създадена към Националната стратегия за регионално развитие.

Информационни източници:

- национална и регионална статистика;
- регионални структури на държавни институции;
- предприятия за осигуряване на обществени услуги (ВиК, електроразпределение, далекосъобщения и др.);
- анализи, доклади и проучвания на неправителствени организации;
- ведомствени информационни системи;
- доклади и проучвания на международни организации;

Информационните източници следва да са официализирани и достоверни.

Източници за финансиране изпълнението на Областната стратегия за развитие:

- държавен бюджет;
- общински бюджети;
- фондове и програми на ЕС;
- международни програми;
- банкови кредити;
- собствени средства на бизнеса, НПО и др. организации;
- държавни предприятия (ПУДООС, Публични инвестиционни проекти ЕАД и др.);
- извънбюджетни фондове (СИФ и др.)

В районите за целенасочено въздействие регионалното планиране може да бъде подпомагано в съответствие със Закона за държавните помощи, както и чрез безвъзмездно предоставяне на финансови помощи за изпълнение на мерките, включени в Националната оперативна програма за регионално развитие; покриване на част от разходите за придобиване на дълготрайни материални и нематериални активи в районите за целенасочено въздействие; данъчни облекчения, определени със закон; предоставяне на недвижими имоти - частна държавна и общинска собственост и незавършени обекти на строителството, по реда на законите за държавната и общинската собственост;

Областната стратегия, както и документите, свързани с нейното изработване, одобряване, приемане, изпълнение, контрол и оценка, са официална обществена информация. Органите, извършващи действия в рамките на законово предоставените им компетенции, са длъжни да информират своевременно и по подходящ начин обществеността за характера и същността на тези действия, за необходимостта и потенциалните ползи от извършването им, за последиците от тях, както и за постигнатите резултати.

Използвани съкращения

СЗР – Северозападен район за планиране

ОСР- областна стратегия за развитие

МОСВ – министерство на околната среда и водите

МРРБ – министерство на регионалното развитие и благоустройството

БВП- брутен вътрешен продукт

ДМА –дълготрайни материални активи

РПМ - републиканска пътна мрежа

ОДЗ – обединено детско заведение

ДМСГД – дом за медико-соицални грижи за деца

РИОКОЗ – регионална инспекция по опазване и контрол на общественото здраве

Използвана информация

При разработването на стратегията са използвани Методическите указания за разработване на Областните стратегии за развитие, утвърдени от Министерство на регионалното развитие и благоустройството, Националната стратегия за развитие.

Използвана е информация, предоставена от местните структури на държавните институции и експлоатационни предприятия както следва:

Териториално статистическо бюро

Областна дирекция “Земеделие и гори”

Регионална служба по заетостта

Регионален център по здравеопазване

Регионална дирекция за социално подпомагане

Регионален инспекторат по образованието

Регионална инспекция по околната среда и водите

Регионално управление на горите

“ВиК “ ООД ,Монтана

“Напоителни системи “ООД, Монтана

“Електроразпределение Плевен-клон Монтана” ООД

ИА Пътища-Областно пътно управление, Монтана